

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİHİ BİLİM DALI

GAMBIYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1960-2016)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Isatou JOBE

KOCAELİ 2017

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİHİ BİLİM DALI**

GAMBIYA-TÜRKiYE İLİŞKİLERİ (1960-2016)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Isatou JOBE

Doç. Dr. Caner SANCAKTER

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİHİ BİLİM DALI

GAMBİYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1960-2016)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Isatou JOBE

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 03.05.2017- 2017/12

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ayşegül GÖKALP KUTLU

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az 5 öğretim üyesi ile oluşur)

KOCAELİ 2017

İÇİNDEKİLER

Özet	v
Abstract	vi
Kısaltmalar	vii
Şekiller, Tablolar ve Haritalar	ix
Teşekkür Yazısı	xi

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHRA-ALTI AFRİKA'DA TÜRKİYE'NİN VARLIĞI	4
1.1. Sahra-altı Afrika ile Türkiye İlişkilerinin Başlangıcı	4
1.2. Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'ya Yönelik Dış Politikası	8
1.3. Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'yla İlgisinin Nedenleri	17

İKİNCİ BÖLÜM

GAMBİYA CUMHURİYETİ	21
2.1. Gambiya Dış Politikası	21
2.2. Gambiya'nın Sosyo-Politik Yapısı	26
2.3. Gambiya Ekonomisi	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAMBİYA – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	36
3.1. Siyasi İşbirliği	43
3.2. Ekonomik İşbirliği	44
3.3. Askeri İşbirliği	47
3.4. Nakliye İşbirliği	48
3.5. Tarımsal İşbirliği	49
3.6. Eğitim İşbirliği	50
3.7. Sağlık İşbirliği	51
3.8. Orman ve Su Kaynakları İşbirliği	52

3.9. Din İşlerinde İşbirliği	53
---	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZORLUKLAR VE ÖNERİLER	55
------------------------------------	-----------

4.1. Gambiya – Türkiye İlişkilerini Bekleyen Zorluklar	55
---	-----------

4.2. İşbirliğini Geliştirmek İçin Öneriler	60
---	-----------

SONUÇ	66
--------------------	-----------

Kaynakça	70
-----------------------	-----------

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin Afrika'daki varlığının tarihi, ilişkinin geçmişi ve Türkiye Cumhuriyetinin dikkatini Afrika kıtasına yöneltmesine sevk eden nedenlere ilişkin kapsamlı bir çalışmadır. Ancak, bu araştırmanın temel amacı, Türkiye cumhuriyeti ve Gambiya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere, her iki tarafın birbirine ilgi duymasını tetikleyen nedenlere odaklanmak ve onları incelemektir. Türkiye-Gambiya ilişkilerinin gelişme yolları, her iki ülke tarafından imzalanan işbirliği ve anlaşmalar ve bu anlaşmaların faydaları, bunun yanında her iki tarafın karşı karşıya kaldığı önemli zorlukların müzakeresi de incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Gambiya, Türkiye, Afrika, Dış Politika, İşbirliği

ABSTRACT

This is a comprehensive study regarding the history of Turkey's presence in Africa, the history of this relation and reason that prompted the Republic of Turkey to direct her focus on the African continent. However, the main aim of this research is to examine and focus on relationships between The Republic of Gambia and The Republic of Turkey, reasons that ignites the interest of both sides in another. The ways Turkey-Gambia relations were developed, collaborations and agreements signed by both countries, and benefits of these agreements, as well as to discuss prominent challenges faced by the both sides will also be examined.

Keywords: Gambia, Turkey, Foreign Policy, Africa, Cooperation

KISALTMALAR

AGOA:	Afrika Büyüme ve Fırsat Kanunu
AMI:	Afrika Medya Gayreti
AU:	Afrika Birliği
BYGM:	Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
CHRO:	Hayır Cemiyeti Yardım Kuruluşu
CILSS:	Sahel Kuraklık Komitesi
ECOWAS:	Batı Afrika Devletleri Ekonomi Topluluğu
GDP:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSYİH:	GSYİH
ISIS:	Irak ve Suriye İslam Devleti
LDC:	Az gelişmiş Ülkeler
MFA:	Türkiye Dışişleri Bakanlığı
MOFA:	Gambiya Dışişleri Bakanlığı
MOU:	Mutabakat zaptı
NEPAD:	Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık
NGO:	Sivil toplum kuruluşu
OIC:	İslam Konferansı Örgütü
SBAs:	Egemenlik-Bağımlı Aktörler
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SFAs:	Egemenlikten Bağımsız Aktörler
SSA:	Sahra-altı Afrika
TC:	Teknik İşbirliği
TEOA:	Ticaret ve Ekonomik Ortaklık Anlaşması
TGSB:	Gambia Standartlar Bürosu
TİKA:	Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel Teknolojik Araştırma Kurumu
UN:	Birleşmiş Milletler
UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNGA:	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
UNSC:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
UTG:	Gambiya Üniversitesi
YTB:	Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

ŞEKİLLER, TABLOLAR VE HARİTALAR

Grafik 1: Bölgelere Göre Net Yardımlar (1960-2009)	16
Tablo 1: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları	16
Harita 1: Gambiya Haritası	21
Tablo 2: Gambiya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri	31
Grafik 2: Gambiya'nın Kişi Başına GSYİH	33
Tablo 3: Gambiya'nın Sektörlere Göre GSYİH	34
Grafik 3: Gambiya İhracatı (2012-2015)	35

BU ÇALIŞMAMI, BENİM GÜZEL ÇOCUKLARIMA İTHAF EDİYORUM...

TEŞEKKÜR YAZISI

Bu proje birçok kişi ve kurumların desteği olmadan mümkün olamazdı. Harika bursları için ve benim geleceğime yatırım yaptığından dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine ve maddi ve manevi destekleri için Gambiya Hükümetine teşekkür etmek istiyorum.

Ele alınan konular hakkındaki bazı bilgilere erişebilmeyi kolaylaştırması bakımından Gambiya Cumhuriyeti Ankara Elçiliği'ndeki personele teşekkür etmek istiyorum. Yardımlarından dolayı Gambiya ve Türkiye Dışışleri Bakanlığı'na, Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansına Başbakanlığı'na, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'na (YTB) samimi teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Birçok revizyonlarımı okuyan ve düzeltme yapmama yardım eden danışmanım Doç. Dr. Caner Sancaktar'a şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak; çalışmalarım süresince bana olan tükenmeyen desteği için kocama, bana yaptıkları teşvikleri için aileme ve bu uzun süreç boyunca bana katlanan, daima rehberlik, destek ve sevgilerini esirgemeyen birçok arkadaşıma ve aile üyelerime teşekkür ediyor ve bu çalışmamı sevgili çocuklarıma ithaf ediyorum

GİRİŞ

Gambiya, Avrupa köle tüccarları Afrika'yı işgal ettiği zaman ve milyonlarca Afrikalıyı göç etmeye zorlayan köle ticareti rotalarını tesis ettiklerinde, köle ticaretinin başlangıcından bu yana Afrika dışındaki birçok ülkeler için büyük öneme sahip olmuştur, öyle ki bu rotalarda Gambiyalılar Amerika'ya ve Batı Hint adalarındakiler Atlas Okyanusu boyunca Gambiya'nın başkenti Banjul'e gitmişlerdir. O zamandan beri ülke, hatta köleliğin kaldırılmasından sonra bile farklı amaçlar için insanların sürekli akını ile karşı karşıya kalmıştır. Gambiya'nın ana cazibesi, Afrika'nın en huzurlu ve konuksever ülkesi olarak bir şöhrete sahip olmasıdır, öyle ki bu yüzden çoğunlukla Afrika'nın Gülen Sahili olarak anılır, bunun yanı sıra yabancı mallar için geniş bir pazar oluşturmasıdır. Gambiya ile samimi bir ilişki kurmak için istekli olan ülkelerden birisi Türkiye Cumhuriyeti oldu.

Bu araştırma, Türkiye'nin özellikle sahra altı Afrika ile aniden ilgilenmesi ile başlayarak, hem Türkiye hem de Gambiya'nın birbirine olan ilgisini motive eden ve ateşleyen nedenleri ortaya çıkarma çabasıdır. Ayrıca, Türkiye'nin Afrika Kıtası ülkeleri ile derin ekonomik, politik ve sosyal ilişkilere sahip olma hedefini gerçekleştirme tarzı konusu da detaylı olarak incelenecektir. Çalışma ayrıca, Osmanlı Türkiyesi ile Afrika arasındaki ilişkileri gözden geçirmeyi ve Türkiye-Gambiya arasındaki bugünkü ilişkilerin arka planına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Şu bilinen bir gerçektir ki, farklı ülkeler arasındaki her ilişki, bağlantıların daha da gelişmesini engelleyebilecek bazı kısıtlamalara ve risklere veya zorluklara sahiptir, bu nedenle, Gambiya-Türkiye ilişkilerinde var olan, kültürel ve dil engelleri dahil, bir takım zorlukları ortaya koymak için bir çaba gösterdik ve ayrıca Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ve özellikle Gambiya Mıntıkası arasındaki karar ortaklığının daha da iyileştirilmesi için bazı politika tavsiyelerini ortaya koyduk. Bu çalışma ayrıca Türkiye'nin SSA'nın tamamı ile olan genişletilmiş ilişkilerinin mahiyetini, dengesini ve etkinliğini ele alır. Türkiye'nin SSA'daki 'yumuşak' gücünün ne derecede bir politika tasarımı olduğunu ve bu yüzden stratejik angajmanlardan kar elde etmekte mi olduğunu veya bunun yerine politik ajandayı besleyen kültürel, ticari ve insani angajmanların karşılıklı bir etkileşimi olup olmadığını inceler.

Benzer dini kültürü paylaşımlarının dışında müşterek çok az şeye veya hiçbir şeye sahip olmayan, birbirinden çok uzakta ve kültürel olarak farklı topraklarda bulunun Gambiya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında yeni kurulan bağ ve dostluk hakkındaki merak, yazarın bu konuyu seçme konusundaki ilgisinin teşvik eden ana nedenlerden biridir. Türkiye'nin Gambiya'nın egemenliğini tanınmasından bu yana, Türkiye, Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) aracılığı ile Gambiya'ya çok sayıda yardımlar yapmakta, hem askeri hem de kamu çalışanları için birçok eğitimler sağlamaktadır, bunların yanında Gambiya genç beyinlerine her yıl birçok akademik burslar sunmakta, ayrıca daha birçok faaliyetlere ek olarak beceri geliştirme merkezleri açmaktadır. Bütün bunlara bakıldığında, Türkiye'nin Gambiya'ya neden bu kadar yardım sunduğu bir soru haline gelmektedir. Türkiye'yi sevk eden nedenler/amaçlar nedir ve Gambiya'dan ne beklemektedir? Bu çalışma esas olarak bu soruları cevaplamayı amaçlamamaktadır.

Yukarıda belirtilenler ışığında, bu araştırmanın temel hedefi ve amacı Türk-Afrika ilişkilerinin genel mahiyetini açıklamak ve özel olarak da Türkiye-Gambiya ilişkilerini analiz etmektir. Bu araştırma süresi boyunca biz, bu konuda Gambiya'nın Türkiye Cumhuriyeti ile paylaştığı konuyla özellikle ilgilenen herhangi bir tez veya kitapla karşılaşmadık; Abdulkadir Varoglu ve Mehmet Cakar tarafından yazılan: “*Alışılmamış bir İki-Uluslu Askeri İşbirliği: Türkiye-Gambiya İlişkileri Örneği*” adlı kitap hariç... Ancak bu kitap, neredeyse sadece iki dost ülke arasındaki ilişkinin askeri yönünü ele almaktadır ve Türkiye'nin Gambiya'ya 1990'ların başlarından 2005 yılına kadar sunduğu askeri eğitim ve yardımlara vurgu yapmıştır. Bu tarihte Türk askeri ataşeleri ve kampları görevlerini tamamlamış ve ülkeden ayrılmıştır.

Dolayısıyla, Türkiye'deki kaynak eksikliği nedeniyle bu çalışmanın başlıca kaynağı büyük ölçüde Gambiya'daki araştırma çalışmaları sırasında toplanan bilgilere dayanmaktadır. Bu kaynaklara Banjul'daki Dışişleri Bakanlığının belgeleri, diplomatik yazışmalar, iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar ve anlaşmalar, her iki tarafın önemli diplomatlarının konuşmaları dahildir. Ayrıca bunun büyük bir kısmı gazeteler ve dergilere dayanır. Bunlara Gambia Daily Observer, Point gazeteli ile bunların yanında Zaman, Sabah ve benzeri Türk haber kaynakları dahildir.

Türkiye'de Afrika kıtası ve daha özel olarak Gambiya hakkında kaynak kıtlığı olduğu gibi, bu konulara çalışan ve ilgi gösteren kurum kıtlığı da mevcuttur. Bu nedenle tez

çalışmam süresince sadece TİKA ve SETA kurumlarından faydalanabildim. Türk Düşünce Kuruluşu SETA'nın müdürü siyaset bilimci Mehmet Özkan'ın araştırma ve bulgularından faydalandım. SETA'da Afrika ile ilgili düzenlenen toplantılara aktif olarak katıldım ve bu toplantılardan tez çalışmam için faydalandım. TİKA'nın halen Gambiya'da sürdürmekte olduğu yardımlar ve projelere ilişkin, aynı zamanda genelde Afrika ve özelde Gambiya'daki diğer projeleri hakkında bir araştırma ve görüşmeler dizisi icra ettim. Ayrıca, Gambiyalı öğrencilere/stajyerlere burslar tahsis eden Başbakanlık Yurt Dışındaki Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın bazı kaynakları ve verileri tez çalışmamda kullanıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHRA-ALTI AFRİKA'DA TÜRKİYE'NİN VARLIĞI

1.1. SAHRA-ALTI AFRİKA İLE TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI

Türkiye'nin Afrika ile meşgul olması, 2005 yılından bu yana diplomasi, ticaret, yatırım, yardım, eğitim, din, kültür, güvenlik ve kriz yönetimi alanlarında önemli ölçüde genişleme gösterdi. Bu meşguliyetin çoğunluğu, Türk ekonomisi için Sahra-altı Afrika'dan (SSA) çok daha önemli bir yer olan Kuzey Afrika'ya üzerinde yoğunlaştı. Örneğin, 2012 yılında Nijerya hem ihracat ve hem de ithalat açısından 53'ncü ve Güney Afrika sırasıyla 55'nci ve 38'nci iken, Cezayir Türkiye'nin en büyük 24'ncü ihracat partneri ve 20'nci ithalat partneriydi (<https://atlas.media.mit.edu/tr/en>). Ancak Türkiye özellikle Güney Afrika ve Nijerya gibi kilit önemdeki güçlerin gittikçe artan ekonomik ağırlıklarına rağmen SSA ülkelerine artan bir şekilde önem vermektedir. SSA ülkelerinin birçoğunun baskın bir şekilde Müslüman nüfusa sahip olması veya önemli bir Müslüman azınlığa sahip olması Türkiye'nin ilgisinde ilave bir faktör oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri genellikle üç döneme ayrılır. İlk dönem, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkilerini kapsar. Bu dönem boyunca Osmanlılar, Afrika – özellikle Kuzey Afrika – ile önemli ilişkilerde bulunmuştur. Bununa birlikte 1923 ile 1998 yıllarını kapsayan ikinci dönemde Türkiye-Afrika ilişkileri, sanki hiç yokmuş denebilecek bir mahiyette, en düşük seviyesinde idi. 1998 sonrasında, Dünya Bankası Afrika Eylem Planı'nın kabulüyle, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin üçüncü aşaması olarak kabul edilen dönemde, Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisinde bir canlanma yaşanmıştır. Başlangıçta bu pasif bir şekilde gerçekleşti, ancak 2005 yılından sonra Afrika ile ilişkileri geliştirmek agresif bir ilgi haline geldi.

Tarihsel olarak, Türklerin birçoğuna göre iki farklı Afrika kavramı var, biri Kuzey Afrika ve diğeri Sahra-altı Afrika. Türkler ve Afrika (özellikle Kuzey Afrika) arasındaki ilişkiler birkaç yüzyıl öncesine kadar gider. Bazı Afrika ülkeleri tamamen veya kısmen Osmanlı hükümlerinde idi. Mısır, Libya, Cezayir ve Tunus tamamen Osmanlı hakimiyeti altındaydı. Kuzey Sahra-altı bölgesinde ise Osmanlılar, güç dengeleri sisteminin bir parçası idi. Bugünün Kuzey Nijerya, Nijer ve Çad ülkelerinde hâkimiyeti olan Kanem

Burnu İmparatorluğu'nun dostluğundan faydalıyor ve onunla ittifak kuruyordu (Kavas, 2005, s. 7-18) .

Güney Afrika ile ilgili olarak Osmanlı Devleti 1863 yılında, Ümit Burnu Müslümanlarına, orada yaşayan Müslüman topluluğunun (Argun, 2005) talebi üzerine, 1863 yılında Ebu Bekir Efendiyi imam olarak gönderdi. Güney Afrika Müslümanları, bağış toplayarak ve 1900-1907 yılları arasında en az 366,55 pound tahsil ederek, Hicaz demiryolu inşaatına aktif olarak katıldılar. (Koloğlu, 1995, s. 220-222) Bağış sonrasında, Osmanlı Devleti katkıda bulunanlara dağıtılmak üzere 200'den fazla altın, gümüş ve nikel madalya dağıttı. Ancak 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Türkiye-Afrika ilişkileri hızla en düşük seviyesine geriledi. Türkiye 1956 yılında ilk resmi misyonunu Lagos'ta açtı ve yeni bağımsız olan tüm ülkeleri tanıdı.

Osmanlı Türklerinin Afrika'daki yüzyıllar süren varlığına rağmen, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika ile ilişkileri, Sahra-altı Afrika'nın coğrafik olarak çok uzak bir yer olarak düşünülmesi, problemler, açlık, hastalıklar ve iç savaşlarla dolu olması nedeniyle gelişmiş durumda değildi; onun geçmişi akademi veya politika yapımcıları çevresinde herhangi bir dikkat çekmedi (Özkan, 2015). Bağımsızlığını kazanma süreci Afrika'yı dünyaya açtığı zaman, Türkiye 1970'li yıllarda dış politikasını çeşitlendirme girişiminin bir parçası olarak bir açılma planı tasarlamasına rağmen, Kıta ile daimi politik, ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirme fırsatını kaçırdı. Plan, Kıbrıs meselesindeki çatışma nedeniyle masada kaldı. Bu mesele Türkiye'yi Batılı müttefikleri ile ilişkilerinde zor bir duruma soktu. Afrika ile daha güçlü ilişkiler kurmak yönünden faaliyet eksikliğinin görülmesi, kısmen Türkiye'nin gündeminde süregelen diğer bazı sorunların sonucu olarak görülmesine rağmen, ana neden Türkiye'nin "Afrika ile ne yapacağı" hakkındaki görüş, bilgi ve strateji eksikliğidir.

Ancak, 1999 yılında yapılan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700'ncü yılının resmi kutlamalarından bu yana araştırmacılar, o zamandan beri ihmal edilen Osmanlı'nın geçmişindeki alanlara (Afrika kıtasında olduğu gibi) dikkat etmeye başladılar. Bununla birlikte, Sahra altı Afrika'nın süregelen negatif imajı, hem Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hem de sivil toplum kuruluşlarının son zamanlarda gösterdikleri çabalarına kadar değişmedi. Burada şunu vurgulamak önem taşımaktadır; Türkiye Başbakanı (şu anki Cumhurbaşkanı) Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılının Mart ayında Etiyopya ve Güney Afrika'yı ziyaret ettiğinde (ekvator altı bir ülkeyi resmi olarak ziyaret eden cumhuriyet

döneminin ilk başbakanı olarak) birçok Türk yazarlar, emekli diplomatlar ve ana akım medyanın temsilcileri, Türkiye'nin sınırlı enerjisinin boş yere israf edildiğini ileri sürerek bu ziyareti eleştirdiler (Meral& Paris, 2010 p.70), Şimdi ise, Sahra-altı Afrika hakkındaki bu görüşün, en ateşli eleştirilenlerin zihninde bile değiştiği görülmektedir.

Türkiye'deki mevcut siyasi ve ekonomik iklim, ülkenin SSA ile devamlı bir angajman içinde kalacağını muhtemel olduğunu telkin etmektedir. Hızla değer kaybeden para birimi ile, azalan bir doğrudan yabancı yatırım çekme kabiliyeti ve Türkiye'nin ikinci en büyük ihraç pazarı olan Irak'taki kargaşa ve Suriye, ülkenin geleneksel ticari ortaklarının ötesinde politik nüfuz ve piyasalar arama arzusunun güçlendirmiştir (Özkan, 2015). Türkiye'nin, Mısır ve Avrupa Birliği (EU) gibi geleneksel bölgesel güçlerle olan bozulan ilişkileri, Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 2015 yılının başlarında yaptığı, Afrika'nın Türkiye'nin ilgisi bakımından artan önemde bir bölge olacağı açıklaması için bir katalizör olarak görülebilir (Daily Sabah, 5 Ocak 2015). SSA ülkeleri, bazen hem Batı hem de diğer gelişmekte olan ülkelerin politikalarıyla rekabet eden Türkiye'nin küresel politikaları için destek potansiyeli sunmaktadır. Türkiye ayrıca Sahra altı Afrika ekonomisinin bazı sektörlerinde ekonomik olarak rekabetçi hale gelmiştir; sonuç olarak, özellikle gelişmekte olan ekonomiler Türkiye'nin bölgedeki artan rolünü not almışlardır.

2015 yılında Ekvator Gine'indeki Afrika Birliği Zirvesi'nde Müşterek Uygulama Planı 2015-2019 Malabo'da uyarlandı ve her iki tarafın çıkarları için kapsamlı işbirliğini daha da güçlendirmeyi amaçladı. Özellikle şu alanlarda kapsamlı işbirliği öngörülmektedir:

- **Kurumsal işbirliği:** Siyasi konularda istişareler, parlamentolar arası ilişkiler, uluslararası örgütler içinde işbirliği, bölgesel ekonomik topluluklar ve sivil toplum ile işbirliği.

- **Ticaret ve yatırım:** Ticaret odaları ve iş konseyleri seviyesinde ortak veri tabanı oluşturulması, ortak girişimlerin oluşturulması için dostane iş ortamının tesisi, ortak ticaret fuarları yapılması ve ürünlerin sergilenmesi, Afrika-Türkiye iş konseylerinin tesisi ve endüstriyel bölgeler tesis etmede işbirliği.

- **Tarım sektörü, küçük ve orta ölçekli kuruluşlar:** Afrika Ülkelerinde Tarım Master Planları'nın hazırlanması konusunda işbirliği, Türkiye Gıda, Tarım ve Hayvancılık

Bakanlığı'nın Kırsal Kalkınma Yatırımları Destek Programı'ndan kazanılan deneyimlerin paylaşılması, tohum ekme ve fidan yetiştirme konusunda uzmanlar yetiştirme ve işbirliği, çölleşme, kum tepeliklerini sabitleme işleri, iklim değişikliklerinin Afrika ülkelerindeki toprak ve su kaynakları üzerindeki etkilerine karşı mücadele, sulu hasat, kuraklık, erozyon ve çölleşmeye karşı mücadele.

- **Sağlık:** Afrika'da sağlık sorunlarının çözülmesi, salgın hastalıklarla mücadele edilmesi, çocuk ve kadın sağlığının iyileştirilmesi ve sağlıkla ilgili altyapının geliştirilmesi konularında işbirliği yapılması.

- **Barış ve güvenlik:** Terörizme karşı ortak mekanizmalar tesis etmek, terörizmin ve uluslararası suçların finansmanını engellemek, Afrika'daki Terörizme Karşı Koyma ve benzeri kurumlarda eğitim programları yoluyla kapasite geliştirme.

- **Çatışmaların çözümü ve arabuluculuk:** Çatışma önleme ve çözümü, arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık ile ilişkili konularda görüş alışverişleri yapmak.

- **Göç:** Meşru ve yasal seyahat araçlarının teşvik edilmesi.

- **Altyapı, enerji, madencilik ve nakliye:** Altyapı, nakliye, bilgi ve iletişim teknolojileri, su ve kanalizasyon, Afrika'daki enerji altyapısını geliştirme alanlarında işbirliği, bunları yaparken yenilenebilir enerji ve ıslah edilmiş enerji etkinliğini teşvik etme dahil, Afrika'daki enerji endüstrisini daha geliştirmeye dikkat etmek.

- **Kültür, turizm ve eğitim:** Örneğin, her iki ülkenin akademik kurumları arasındaki Afrika yerli dili ve Türkçe dillerinin tutundurulması için, Afrikalı ve Türk akademik kurumlarını dil öğretmenleri ve/veya öğrencilerinin değişimi konusunda, özellikle diplomasi içindeki gençliğin eğitimi konusunda teşvik etmek.

- **Medya, bilgi ve iletişim teknolojileri:** Türk ve Afrikalı yapımcılar tarafından üretilen filmler ve dramalar dahil prodüksiyon ve haber programlarının teşvik edilmesi.

- **Çevre:** Çok yanlı kapsam içinde iklim değişiklikleri sorunlarına adaptasyon konusunda işbirliği ve istişareleri artırma.

- **Gençlik ve spor:** Uzmanlar ve araştırmacılardan oluşacak ortak araştırma ekiplerinin tesis edilmesi, Türk ve Afrikalı spor kulüpleri arasında yarışmalar ve oyunlar dahil, gençlik ve spor alanlarında ortak projeler, Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında gençlerin değişimi.

(<http://afrika.mfa.gov.tr/data/turkey-africa-joint-implementation-plan-2015-2019.pdf>)

1.2. TÜRKİYE'NİN SAHRA-ALTI AFRIKA'YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Türk Dış Politika Analisti Mehmet Özkan'a göre, AK Parti'nin dış politikasının muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamını geri kazanmayı arzu eden bir unsuru vardır. Bu Kuzey Afrika'nın çoğunluğu için anlamlı olabilir fakat SSA ile ilgili olarak çok az geçerliliği vardır. Yine de, Afrika hakkındaki bazı Türkçe yazılarda SSA'daki Osmanlı kontrolü ve nüfuzu hakkında hayalci/garip iddialar yer alıyor (Özkan, 2011, s.119). Aslında; Osmanlılar yalnızca bugünkü Eritre'nin, Somali ve Sudan'ın Kızıl Denizi kıyısı boyunca yer alan bazı bölgelerde, ve Sudan'ın en kuzeyindeki Nil nehri boyunca az bir kontrol uyguladılar. Onlar Etiyopya'daki Hıristiyan güçlerine karşı durmak için yerel Müslüman müttefiklerine dayanıyordu. 16'ncı yüzyılda Mombasa Prensi, Portekizliler kendilerini Doğu Afrika'dan atana kadar Osmanlı hakimiyetini kısa bir süreliğine tanıdı. Osmanlılar ayrıca, Çad Gölü etrafındaki Kanem-Bornu İmparatorluğu ile 1575 yılına kadar gerilere giden gevşek bir ittifak ve savunma paktına sahiptiler. Bölgenin bazı kısımlarındaki mahalli yetkililere elçiler göndermek veya zaman zaman onlarla anlaşmalar yapmak Osmanlı'nın otorite veya hakimiyet uyguladığını göstermez. Gerçekte, Osmanlı İmparatorluğu'nun çabaları büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlandı. Türkiye'nin Afrika'daki eski Osmanlı idaresini yeniden canlandırma niyeti yoktur ve Afrika hükümetleri kesinlikle Ankara ile normal ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin dışında başka bir şeyle ilgilenmemektedir (Ibid).

Afrika'ya yönelik Türkiye'nin mevcut dış politikası ile ilgili olarak, Türk hükümetinin Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerini niçin yoğunlaştırmaya karar verdiğini açıklamak üzere karar oluşturma süreci konusunda bir odaklanma olmuştur. Küçük olmasına rağmen bu literatür, genellikle, Türkiye'nin küreselleşme ve AB üyeliği sürecine ve gerek ticari guruplardan gerekse çevresel "dini ve milliyetçi guruplardan" ardı ardına gelen, ihracat pazarlarını çeşitlendirmek için Avrupalı kurumlardan daha fazla bağımsız bir şekilde faaliyette bulunma konusundaki yurtiçi baskılara atıfta bulunarak, Türk hükümetinin Sahra-altı Afrika'ya olan ilgisini açıklar. (Akgün & Özkan, 2010).

Afrika'ya ilişkin olarak, Türk hükümetinin "Türk halkının Müslüman dostları ile olan yakınlığına" dayandığı ileri sürülmektedir.(Wheeler, 2005). Diğer bir açıklama, resmi politika yapıcılarının algılarına ve çok boyutlu bir dış politika için yeni bir vizyonunun başlatılması konusuna değinmektedir. Çoğu kez, Türkiye'nin Afrika'ya açılışında devlet dışı aktörlerin önemli ölçüdeki katılımının altı çizilir ve "hem hükümet hem de ticari politikaların mükemmel bir yakınsamasının" var olduğu ileri sürülür. (Özkan, 2012).

Bununla birlikte, devlet dışı aktörlerin katılımı genellikle dış politika çıktısının formu olarak tasvir edilir, örneğin ticaret düzeyi, ya da sivil toplum tarafından yapılan kalkınma ve insani yardım miktarı olarak. Bu tür çalışmalar genellikle, Sahra altı Afrika konusundaki Türk Dış Politikasının uygulanmasına müdahil olan farklı aktörler arasındaki etkileşim modellerini kavramsal olarak hesaba katmak için kapsamlı bir teorik çerçeve eksikliği duyarlar. Türkiye'nin Afrika'ya açılma kararını nasıl uyguladığını açıklayan bir uygulama perspektifi, uygulama süreci boyunca devlet-dışı aktörler ve hükümet arasındaki ilişkinin doğasının kavramsal olarak bilinçli bir tartışmasına/irdelemesine yol açabilir.

İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş esnasında, uluslararası koşullar ve Türkiye'nin yurtiçi sosyal, ekonomik ve siyasi sorunları onun Afrika gibi Batılı olmayan toplumlara uzanmasını kısıtladı (Uslu, 2004). Bununla birlikte, Türk dış politikası, Sahra altı Afrika ile Türkiye'nin ilişkilerinde daha proaktif ve çok boyutlu dış politika düzeyinde özlü girişimlere ve nispi artışlara tanık olmaktadır. Soğuk Savaş'tan buyana Afrika, eski Sovyetler Birliği'nin yeni bağımsız devletleri ve Orta Doğu ülkeleri ile birlikte, Türk dış politikasının ilgisi bakımından yeni bir odak olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Sahra-altı Afrika ile Türkiye'nin ilişkileri sınırlı diplomatik temasların tesis edilmesine dayanıyordu. Türk Kurtuluş Savaşı'nın emperyalizm-karşıtı karakteristiği Sahra-altı Afrika topluluklarında bağımsızlık heveslerine olan sempatiyi tetiklemesine rağmen, Sahra-altı Afrika ile olan karşılıklı ilişkiler o noktanın ötesine geçemedi. (V. İpek & G. Biltekin, 2013).

Türkiye'nin 1946 yılında Birleşmiş Milletlere (BM) üyeliği ve 1952 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) girmesi onun Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri açısından önemli olaylardı. Türkiye'nin Cezayir'de Fransa yanlısı tutumu, Süveyş Krizi'nde İngiliz yanlısı tutumu ve onun, "Sovyet yayılcılığına karşı tarafsızlığın/bağlantısızlığın etkinliğine" inanmayışı, Türkiye ile Bağlantısızlar Hareketi'ne bağlı Afrika ülkeleri arasında

diplomatik gerilimlere yol açtı. 1955 yılı Bandung Konferansı'nda Türkiye'nin sergilediği “Batı yanlısı tutum”, taraflar arasında daha fazla gerginliğe neden oldu (Özkan, 2011).

Bununla birlikte, bu dönem aynı zamanda Türkiye - Sahra-altı Afrika ilişkileri açısından bir dizi olumlu gelişmelere tanıklık etti. Türkiye 1948 yılında (Erkin, 1952) Sahel bölgesine ekonomik yardım göndermek için BM Genel Kurul kararını destekledi ve aynı zamanda 1956 yılında Nijerya'da bir Genel Konsolosluk ve 1957 yılında Gana'da bir Büyükelçilik açtı. (Hazar, 2000).

Türkiye-ABD ilişkileri Kıbrıs sorunu nedeniyle kötüleştiği için, 1960'ların ortalarından itibaren, Türkiye Batılı olmayan dünya ile zayıf ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Bu dönem aynı zamanda Afrika kıtası çapındaki kolonileşmeden kurtulma olayları ile aynı zamana denk geldi. Türkiye yeni bağımsızlık kazanan ülkeleri tanıdı ve onlarla birlikte, ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkileri geliştirmeye çalıştı. (Aydın, 2000). Etiyopya İmparatoru Haile Selassie 1967 Mart ayında Türkiye'yi ziyaret etti ve Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 1969 Aralık ayında Etiyopya'yı ziyaret etti (Hazar, 2004).

1998'de Türkiye, “Afrika Politikasının Açılması” olarak anılan yeni bir politika belgesini kabul etti. Bu politika çerçevesinde Türkiye, sonraki dönemde Afrika ülkeleri ile olan politik, ekonomik ve kültürel bağlarını daha da geliştirmeyi umut etti. “Afrika Politikası” olarak adlandırılan politika, diplomatik ilişkiler geliştirme ve politik, ekonomik ve kültürel işbirliğini güçlendirme gibi çeşitli alanları kapsamaktadır (SETA Politika Özeti, 2008).

Sahra altı Afrika'ya yönelik Türk dış politikasının yürütülmesi ile ilgili olarak, Ak Parti Hükümeti'nin Afrika ülkeleri ile yeni bağlantılar kurma ve yeni pazarlar oluşturma hedefleri, küçük ve orta ölçekli Anadolu işletmelerinin ve inanç-temelli Türk STK'larının Afrika'daki Müslüman topluluklarıyla olan bağlantıları yeniden oluşturma ihtiyaçlarına tekabül ediyor (Atalay, 2013).

Örneğin, Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), suya dayalı hastalıklardan kaynaklanan ölümleri önleyerek, su taşımanın gündelik yükünü azaltarak ve böylece halkın yaşam kalitesini artırarak, Afrika ülkelerinin kalkınmasına bir katkı olmak üzere su ve sanitasyon hizmetleri sağlamaktadır. Müslüman dini kuruluşlar için, suya erişim

sağlamak dini görevler ve öğretilerle orantılıdır, çünkü temizlik dini bir görev olarak görülür, özellikle de İslami temizlik ritüelleri bakımından. Benzer şekilde, Türk Kızılay'ı için de gıda yardım programları, muhtaç olanlara sağlık yardımı yapmak konusunda örgütün resmi görevinin bir parçasıdır.

Müslüman STK'lar için, her Müslüman'ın dünya çapındaki kurbanlık hayvanlar için para bağışlayarak kendi servetlerini fakirlerle paylaşmaları bir mecburiyettir. Böylece, hükümet kuruluşlarının misyonları seküler iken ve Müslüman STK'lar dini ilham ile hareket etmelerine rağmen, bunların faaliyetleri arasında yüksek derecede bir fiili yakınsama var. İşbirliği etkileşimi eylemlerinin çoğunun meydana geldiği ortamlar istişare, insani yardım ve kalkınmadır. Çoğu durumda inisiyatif, finansman ve koordinasyon açısından önemli hükümet müdahalesi vardır. Keza, sonuçlar üzerindeki hükümet kontrolü yüksektir.

İşbirliği etkileşimi SFA'lar tarafından yüksek düzeyde bir kabul/uygunluk gerektirdiğinden, etkileşimin müşterek amacının altı çizilir ve müşterek SBA-SFA projeleri siktir. Bu eylemler, Sahra-altı Afrika hakkındaki uluslararası toplantıları, Sahra-altı Afrika'daki kalkınma ve sağlık desteği hizmetlerini ve Sahra-altı Afrika öğrencilerinin eğitimlerini içerir. Aynı şekilde, örneğin Sudan ve Somali gibi yukarıdaki hizmetlere ihtiyaç duyan krizin etkilediği ülkeler dış politika hedefleri haline gelirler, öyle ki SBA'lar ve SFA'lar arasındaki işbirliği angajmanları buralarda çok aşikârdır.

Türk hükümeti danışma mekanizmaları kurmak amacıyla, Mayıs 2010 ve 31 Mayıs - 1 Haziran 2016 tarihlerinde iki uluslararası konferans düzenleyerek Somali'deki problemleri ele almak için bir girişim başlattı. Bu konferanslar için finansman ve lojistik Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından sağlandıysa da, uluslararası özel sektör, sivil toplum, kadın grupları, gençlik ve Somalililer Diasporası, hepsi birlikte Somali'ye kalıcı bir barışın nasıl getirileceğini tartışmaya teşvik edildi. (Atalay, 2013 p176-177). İki konferansın kapanış bildirisinde SFA müdahalesinin önemimin altı çizildi.

2011 Mayıs ayında Türkiye ayrıca 4'ncü Az Gelişen Ülkeler Hakkındaki Birleşmiş Milletler Konferansı'na – Türk ve Afrikalı iş grupları ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile – ev sahipliği yaptı. Sivil toplum tarafından 400'den fazla katılımcı görüşmelerde yer aldı. (BM AGÜ konferansı, 2011) Sonuç bildirgesi az gelişmiş ülkelere kalkınma yardımı

sağlamak için özel sektör ve siyasi elitler arasında daha fazla birlikteliğe olan ihtiyacı ifade etti.

Mayıs 2012'de, Türk hükümeti ayrıca, Türkiye ve Afrikalı medya kuruluşları arasındaki işbirliğini ve aynı zamanda Türkiye ve Sahra-altı Afrika arasındaki kültürler arası alışverişi artırmak için Türkiye-Afrika Medya Forumu düzenledi. Etkinlik, Başbakanlık Basın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYGM) ve bir uluslar ötesi STK olan, Afrika Medya Gayreti (AMI) arasındaki işbirliği etkileşiminin bir sonucuydu.

([Http://www.africanmediainitiative.org](http://www.africanmediainitiative.org)). 54 Afrika ülkesinden 270 medya temsilcilerini bir araya getiren Forum, BYGM ve AMI gözetimi altında “gazeteci değişim programı anlaşması”na yol açmıştır.

İkinci Türkiye-Afrika Ortaklığı Zirvesi Malabo, Ekvator Gine'sinde, Kasım 2014 yılında gerçekleşti. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu yaklaşık 200 şirket temsilcilerinden oluşan Türk delegasyonuna başkanlık etti. Yaklaşık 30 Afrika ülkesi temsil edildi; yedisi cumhurbaşkanlığı düzeyinde idi. Katılımcılar “Sürdürülebilir Kalkınma ve Entegrasyonun Güçlendirilmesi İçin Yeni Ortaklık Modeli” olarak anılan genel bir bildiri yayınladılar, ancak bir sonuç bildirisi yayınlamadılar. Ortak projelerin kısa listesinin müzakeresi ileri bir tarihe ertelendi. Ocak 2015'te Etiyopya, Somali ve Cibuti ziyaretlerinde Erdoğan, Türkiye'nin Afrika'ya yapılan yardım, yatırım ve diplomatik bağlantılarının artıracığını ifade etti. (Daily Sabah, 27 Ocak 2015). Erdoğan'ın o tarihte, 2015 yılında dokuz Afrika ülkesine daha ziyaret etmeyi planladığı bildirildi (Today's Zaman 11 Ocak 2015) ve kendisi sonraki aylarda Gabon'dan Ali Bongo Ondimba, Fildişi Sahili'nden Cumhurbaşkanı Alassane Ouattara'yı Ankara'da ağırladı. Ancak, Türk hükümetinin Nisan ayında Endonezya'daki yüksel profilli Asya-Afrika Konferansı Kutlamasına sadece elçilik düzeyinde temsilci gönderme kararı medyanın bazı kesimleri tarafından eleştiriler aldı.

Temsil ile ilgili olarak işbirliği etkileşimi, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika ülkelerindeki Fahri Konsoloslari ve Türk Dışişleri Bakanlığı arasında gerçekleşir. Diplomatik teamüle göre, yerleşik veya akredite misyonlar yabancı bir bölgede de facto devletleri temsil eder. Bununla birlikte, belirli bir misyon bazen coğrafi mesafeler veya uluslararası siyasi koşullar gibi yetersizlikler nedeniyle faaliyet gösteremeyebilir. Bu gibi durumlarda, Fahri Konsolosluklar hedef ülkelerde vize başvurularını toplayarak ve bunları düzenlemek için resmi olarak akredite olan misyonlarla işbirliği yaparak kendi devleti adına hareket ederler. Ayrıca bunlar,

ev sahibi ülke ve temsil ettikleri devlet arasındaki ikili ticari ilişkilerin ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olurlar. Şu anda, elli dört Türk vatandaşı, Türkiye'de otuz bir Sahra altı Afrika ülkesini temsil etmekte ve yirmi bir Sahra altı Afrika vatandaşı Sahra-altı Afrika'da Türkiye'yi temsil etmektedir. Fahri konsoloslar, yabancı devletlerle kişisel bağlantıları olan özel kişilerdir. Bu ilgi, ekonomik, kültürel veya fikri olabilir. Bunlar kendi ülkelerinde yabancı devletleri temsil ederek onlarla işbirliği yapmayı kabul ederler. Çoğunlukla Türk işadamları, Sahra-altı Afrika Fahri Konsolosları Burkina Faso, Burundi, Togo, Sierra Leone ve Ruanda gibi, Türkiye'de henüz hiçbir yerleşik diplomatik misyonları olmayan devletleri temsil ediyorlar. Keza Türkiye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Benin, Botswana, Togo, Svazilan, Liberya, Gine Bisav, Sierra Leone ve Kongo gibi diplomatik misyon tesis etmediği devletlerde çoğunlukla bu ülkelerde iş adamları olan Sahra-altı Afrika vatandaşları tarafından temsil edilmektedir (MFA, Türkiye, www.mfa.com.tr).

Fahri Konsoloslar çok önemlidirler. Çünkü bunlar genellikle iki ülke arasındaki ilk temas noktalarıdır. Çoğu zaman, fahri konsolosların yetkilendirilmesi iki ülke arasındaki tüm diğer resmi ve özel etkileşimlerin öncesinde meydana gelir. Ayrıca, yabancı bir vatandaşa genellikle devletin egemenlik haklarıyla ilişkili yetki vermek (örneğin vize verilmesi gibi) yüksek derecede karşılıklı güven anlamına gelmektedir.

Türkiye, bir dereceye kadar Afrikalıların dostluğunu kazandı ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkinin kazan-kazan politikalarına dayalı olduğu algısını inşa etmelidir. (Boztaş, s.149). Daha da önemlisi, eğer Türkiye'nin Afrika'ya taviz verdiği algısı oluşturulursa, Afrikalılar muhtemelen Türkiye'ye razı olurlar ve Türkiye bu misyonu görelili olarak geçmiştekinden daha iyi bir şekilde gerçekleştirir, bu da artan yabancı yardımlarda, STK'ların insani müdahaleleri ve barış misyonlarında görülebilir. Ancak yumuşak güç olmanın bir unsuru olarak kabul edilebilecek olan demokrasi seviyesinin, Türkiye'nin yüksek demokrasi seviyesine sahip olan ülkelerle rekabet edecek derecede yeterince yüksek olmadığını söylemek kayda değer olacaktır (Çevik, s.51) Bu ise, Türkiye'yi Brezilya, Japonya veya Afrika'da iddialı olan Fransa'nın gerisindeki bir ülke olarak sıralayan Yumuşak Güç Endeksi tarafından desteklenmektedir (McClory, s.11). Freedom House endeksine göre Türkiye, Avrupa'da "kısmen özgür" dört ülke arasında yer alıyor.

Dış yardımlar, alıcıların ekonomik, sağlık, güvenlikle ilgili ve siyasi ihtiyaçlarına göre verilmez; ancak bağış yapmanın siyasi ve stratejik değerlendirmelere göre onlara verilir.

Devletlerin ittifakı ve alıcı adaylarının sömürge ile ilgili bir geçmişe sahip olup olmaması, bağış yapan ülkelerin yardımı yapıp yapmama, ne kadar yardım yapılacağı ve dış yardımların kimlere verileceği konusundaki seçimlerinde belirleyici olmaktadır. (Alesina & Dolar, s. 1). Bağışçılar mali yardımları niçin, ne zaman, nasıl ve kimlere yapacağını dikkate alıyorlar ve ihtilafli aktörler arasında barış tesis eden bir süreç gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Alesina ve Dolar, alıcılara yapılan yabancı yardımları veya para bazlı yardımları sadece "verimsiz kamu tüketimini (Ibid) artırmanın" bir mekanizması olarak görüyorlar. Yabancı yatırımların eğer, bir devleti gelişmiş, güvenli ya da müreffeh yapma anlamında etkinsiz olduğunu düşünürsek, gelişmiş ülkeleri az gelişmiş olanlara yardım yapmaya sevk eden daha başka gerekçeler olmalıdır. Aksi takdirde devletler alıcılara dış yardım vermezlerdi. Alıcıların çoğunluğunun yabancı yardımları sömürgeci ülkelere alması gerçeği bize, yabancı yardım çabalarının, bağışçıların uluslararası toplumdaki imajını değiştirmenin bir aracı olduğunu ima eden bir kavrayış/içgörü verebilir.

Türkiye'nin hiç sömürgeci bir geçmişi olmasa bile, bir kimse, Türkiye'nin sadece Afrika'yı kalkındırmaya çalışmadığını inkar edemez ve bir kimse aşağıda üzerinde duracağım üst düzey resmi söylemlere bakarak bu iddianın doğruluğunu görebilir. Türkiye'nin yabancı yardımda bulunma açısından nasıl önde gelen bir ülke olduğunu görmek için bazı ileri gelen resmi yetkililerin sözlerini vereceğim. Eski Dışişleri Bakanı Ali Babacan şu konuyu vurgu yapmıştır ki, eğer Türkiye küresel bir güç olmak istiyorsa, artık Afrika'yı göz ardı etmemelidir ve "küresel ilgi ve menfaatin merkezindeki" bir bölge olan Afrika'yı kuşatan aktif bir tutum takınmalıdır (Özkan & Akgün, s. 530). Bu açıklama, şu şekilde okunabilir: Türkiye'nin Afrika politikası sadece bir boyutu amaçlamıyor. Türkiye, Türk sivil toplum grupları ve Türkiye'nin egemen politik seçkinleri tarafından oluşturulan çok boyutlu bir ilişkiyi hedefliyor (Ibid). Sadece bu yolla Türkiye küresel bir güç olabilir.

Eski Cumhurbaşkanı Gül yaptığı konuşmalardan birinde, Türkiye'nin Afrika'nın sesi olacağını ileri sürdü. Öte yandan, bazı Afrikalılar bu konuda emin değiller ve onlar Türkiye'nin ticareti artırmak için yaptığı ani ısrarından kaynaklanan kafa karışıklığı yüzünden Türkiye'nin insani çabalarını inandırıcı bulmuyorlar (Özkan vd., s. 544).

Davutoğlu konuşmalarından birinde şöyle söyledi: "Afrika'nın geniş doğal kaynakları ve altyapıya olan ihtiyacı, Türk iş dünyası için etraflı ekonomik imkanlar sağladı" (Hürriyet, 2009). Türkiye'nin insani yönlerini ve Türkiye'nin "Afrika'nın sesi olma" girişimini ileri

süren iddialar, “Afrika'nın geniş kaynaklarına” vurgu yapan konuşma ile birbirini tutmamaktadır. Afrika'ya karşı bu birbirini tutmayan ya da oportünist yaklaşım, “Afrikalıların Türkiye'nin kendi sesleri olma girişimi hakkında neden emin olmadıkları” sorusunun izahından biri olabilir. Bu, Orta Doğu vakasında görebileceğimiz gibi, Türkiye'nin iddia ettiğinden farklı davrandığı tek vaka değildir. Öyle ki Türkiye oradaki söyleminde " iyi huylu yumuşak bölgesel güç olarak davranma iddiasındadır", ama realitede, "bölgede istikrarı sağlama rolünden ziyade istikrarsızlaştırıcı bir rol oynaması muhtemeldir" (Öniş, s. 12).

Türkiye Başbakanı ve gazetecilerin Etiyopya ziyareti sırasında eski TİKA Başkanı Hakan Fidan, "biz dış yardımları diğer ülkelerin gördüğü gibi önemli bir politik enstrüman olarak görüyoruz" dedi. Türk gazetecilerden birine göre bu politika, Türkiye'nin profilini güçlendirmeyi hedeflemektedir ve Türkiye diğer ülkeler gibi dünyada iddialı bir güç olmak için hareket etmektedir (Aydın Taşbaş, 2005). Fidan makalesinde, bir ülkeye dış yardım vermek için insani kaygıların ne gerekli ne de yeterli koşul olmadığını, dış yardımda bulunma saiklerinin daha ziyade, insani kaygılar ile birlikte politik, stratejik ve ekonomik nedenler olarak görülebileceğini ileri sürdü. Buradaki “saik”, az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarına dayandırılabilirken, alıcı ülkelerin eski Sovyetler Birliği’ne meyiletme ihtimali tehlikesi nedeniyle Avrupa'nın alıcılara yabancı yardımları artırması örneğinde olduğu gibi, güvenlikle ilgili bir konuya da dayandırılabilir (Fidan & Nurdun, s. 95).

Üst düzey Türk yetkililerin tüm bu söylemlerini analiz ettiğimizde; bu söylemler arasında, eski Cumhurbaşkanı Gül'ün konuşmasının, tutarlılık açısından ve “bütün ülkeleri potansiyel istismarcı” olarak düşünen bir bölgeye karşı yaklaşım açısından, en “insancıl-odaklı” temele sahip olduğu kanısındayım.

Robert Cox'un “hegemonya kuramı” Türkiye'nin Afrika'ya açılmasına uygulanmaktadır. Türkiye'nin bir dereceye kadar olan kurumlaşması, onun dünya sahnesindeki “iyi huylu ve insancıl güç” olduğunu telkin etmesinin bir yoludur. Türkiye, “biz, Çin ve Batı kadar GSYİH'ya sahip olmamamıza rağmen diğerlerinin verdiğinden daha fazla para veriyoruz (ödün veriyoruz)” imasında bulunarak, Afrika vatandaşları ve politika yapımcılarına ödün vermek için dış yardımı seçmiştir. Buradaki zorluk; Türkiye'nin, dış yardımı “insani kaygılar” olarak ve dış politikada bir “enstrüman olarak” gören söylemler arasında ikilem içinde olmasıdır. Aksi takdirde, “kazan-kazana” dayalı bu dış politika sonradan gelen sosyal güçlerin aşırı etkisi nedeniyle “kazanmama” oyununa dönüşebilir.

Aşağıdaki şekiller, Afrika'daki Türk yardımlarının 1960'larda ve 70'lerdeki en düşük seviyeden 21'nci yüzyıldaki daha yüksek seviyeye nasıl sarsıcı bir şekilde değiştiğini gösteriyor.

Grafik 1: Bölgelere Göre Net Yardım (1960-2009)

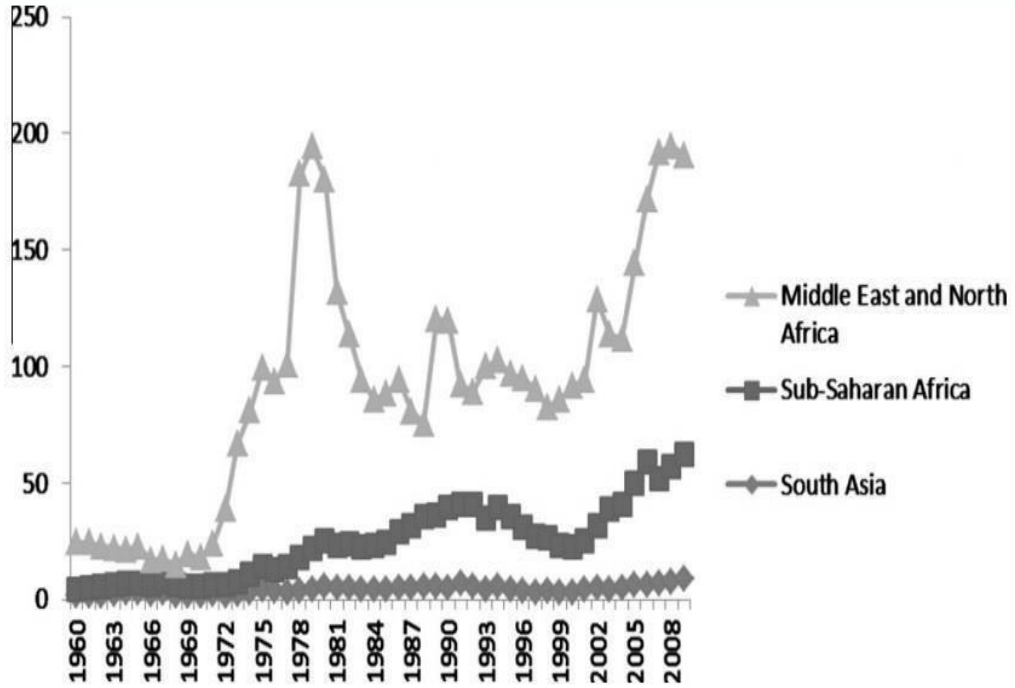

Figure 1. Net aid per capita by region, 1960–2009. Source: World Development Indicators (2011), based on OECD DAC database.

Üstelik daha sonraki yıllarda, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkelerindeki insani yardım ve desteği, aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi tırmanma gösterdi:

Tablo 1: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

	Toplam Yardım	SSA'ya Yapılan Yardım	SSA'ya Yardım Oranı
2005	601	11.76	1.96
2006	712	24.79	3.48
2007	602	30.97	5.14
2008	780	51.73	6.63
2009	707	49.96	6.64
2010	967	38.06	3.94
2011	1,276	269.78	21.14
2012	2,422	749.41	30.9

Kaynak: The Turkish Cooperation and Development Agency, 2013.

1.3. TÜRKİYE'NİN SAHRA-ALTI AFRİKA'YLA İLGİSİNİN NEDENLERİ

Türkiye'nin Afrika'daki büyüyen angajmanı, kendisini karmaşık bir dış politika ile küresel bir dış politika oyuncusu olarak konumlandırması konusundaki daha geniş bir hedefinin bir parçası olmuştur ve onun SSA'daki müdahalesi hem daha geniş hem de çok yönlüdür. Ticaret yoluyla ekonomik fırsatların peşinde olmak, bölgenin son zamanlarda odak haline gelmesinin en önemli etkenlerinden biridir ve bu SSA ülkeleri için ilişkide ne olduğu sorununu gündeme getirmiştir. Türkiye böylece ilişkinin diğer yönlerine, örneğin söz konusu ülkelerin Türkiye'ye olan sınırlı ihracatları dikkate alındığında, bu ülkeler için daha fazla doğrudan fayda anlamına gelen yatırıma ve yardımlara daha büyük önem vermek zorunda kaldı. Bu önemlidir, çünkü Türkiye'nin Afrika stratejisi ayrıca dünya sahnesindeki nüfuzunu geliştirme hakkındadır. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nde bir geçici üyelik koltuğu, Kıbrıs sorunu, terörizme karşı koyma, deniz korsanlığına karşı koymak için önlemler, Expo 2020'ye ev sahipliği yapmak ve Dünya Ticaret Örgütü'ndeki ihtilaflar gibi konularda SSA ülkelerinin desteğini aramaktadır. Kapasite inşasına, Türkiye'deki mesleki eğitime, okul ve hastane yapımına önem veren Türk yardımı, ülkenin politik ve ekonomik çıkarlarını daha da ileri götürmek için diplomatik ve ticari angajman yönünden önemli bir tamamlayıcıdır.

Türk sivil toplum ve insani sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolü, hükümet politikasının doğrudan bir sonucu olmamasına rağmen, aynı derecede önemlidir. SSA'da ortaya çıkan diğer güçlerin ayak izleri ile karşılaştırıldığında, sivil toplum ve STK katılımı Türkiye'nin angajmanının daha büyük bir hissesini temsil etmektedir, bu da Ankara'nın dış politika söyleminin iddia ettiğinden daha az maksatlı veya koordine edilmiş angajmanı anlamına gelir.

Türkiye'nin SSA'daki çıkarları bölge çapındaki fırsatlar ve devletler kadar çeşitlidir. Bu durum, angajmanın çeşitli derinliklerinde ve başarı yelpazesinde yansıma bulur. Örneğin Somali, uzun ve daha sonra derinleşen bir angajman ile, Türkiye'nin Afrika politikasında öne çıkmaktadır. Bu kısmen sivil toplum tarafından tahrik edilmiş olmakla birlikte, Türk hükümeti, Somali'nin sunmakta olduğu önemli ekonomik fırsatların hali hazırdaki eksikliğine rağmen, beklenmedik aktif bir rol üstlenmiştir. Somali hükümeti, Türkiye'nin Hint Okyanusu ile Kızıl Deniz'in birleştiği yere yakın stratejik bir yerde nüfuz elde etme arzusu olduğu

kadar, dini bir yakınlık tarafından tahrik edilmiş benzeyen bu önceliklendirmeyi memnuniyetle karşıladı.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) katılımı gittikçe artan bir şekilde gerçekleştirilemez bir heves gibi görünüyor. Ayrıca, Ortadoğu'da değişen ittifakların da Ankara'nın bölgedeki angajmanı üzerinde önemli bir etkisi oldu. Mısır'la olan ilişkiler, bu ülkenin ilk demokratik yollardan seçilmiş cumhurbaşkanı Müslüman Kardeşler'in lideri Muhammed Morsi 2013 yılında devrildiği zaman soğudu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, Abdel Fatah el-Sisi tarafından yönetilen Kahire'deki rejimin meşruluğunu tanımayı reddetti. (Newsweek, 22 Mayıs 2015).

İdeolojik olarak, Türkiye ve Mısır hükümetleri Suriye ve Yemen'deki mevcut krizlerle nasıl başa çıkılacağı konusunda temelden zıt olan görüşlere sahipler. Özellikle, Türk hükümeti Suriye'deki İran destekli Beşar Esad rejimine ve Yemen'deki Hussi isyancılarına şiddetle karşıdır. Diğer taraftan Mısır, Sünni aşırılığı kendisinin ana tehdidi olarak düşünüyor. El-Sisi, Körfez kredi kaynaklarını üzmeme endişesi nedeniyle, İran çıkarlarının destekçisi olarak görülemese de, Esad'ı, Irak ve Suriye İslam Devleti (ISIS)'nin ilerleyişine karşı bir siper olarak görüyor (The Guardian, 24 Temmuz 2015).

Türkiye'nin Suudi Arabistan ile daha önce soğuk olan ilişkileri Kral Selman'ın 2015 yılının başlarında tahta geçmesinden bu yana önemli ölçüde ısınırken, Riyad'ın Orta Doğu'daki jeopolitik durum hakkındaki görüşü Ankara ile daha uyumlu hale geldi. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da gittikçe artan kaygan jeopolitik durum ve bunun sonucu olan ittifak değişimleri, Türkiye daha güvenli bir ortaklık temeli arayışında olduğundan, Türkiye'nin SSA içinde yoğun diplomatik çabalarına devam etmesinin muhtemel olduğunu ortaya koyuyor.

Türkiye SSA ülkelerinde diplomatik misyonlar kurmak için hırslı bir programa girişmiş ve Ankara'da büyük elçiliklerin karşılıklı olarak açılmasını teşvik etmiştir. 2009 yılında Fildişi Sahili ve Tanzanya'da elçilikler kuruldu; DRC, Etiyopya, Kenya, Nijerya, Senegal, Güney Afrika ve Sudan'daki mevcut misyonlarına ilaveler yapıldı. 2010 yılında (Angola, Kamerun, Gana, Madagaskar, Mali ve Uganda'da), 2011'de (Gambiya, Moritanya, Mozambik, Somali, Güney Sudan, Zambiya ve Zimbabve'de), 2012 yılında (Burkina Faso, Gabon, Namibya ve Nijer'de) ve 2013 yılında (Çad, Gine, Cibuti ve Eritre'de) ilave büyükelçilikler açıldı. Türkiye 2013 yılında Eritre'de büyükelçiliğini açtığı anda, Afrika

Boynuzu içindeki her ülkede büyükelçilik düzeyinde temsil edilen dünyadaki ilk ülke oldu (Özkan & Orakçı, 2015).

Türkiye'nin bölgedeki elçiliklerin bazıları iki ya da üç Türk vatandaşı personele sahipti ve bütün misyonlarına personel bulma zorluğu ile karşılaştı. Bazı vakalarda, örneğin Angola, Kamerun ve Çad'da bu ülkelerle olan ticaret artmış olmasına rağmen, elçilik gerçekçi olmaktan ziyade semboliktir. Bu küçük misyonların Türkiye'nin çıkarlarını ne kadar geliştirebileceği konusunda sınırlamalar var olsa da, bunlar yine de bir elçinin, ülkenin hükümet yetkilileri ve toplumun diğer unsurlarıyla etkileşim kurmasına imkan vermektedir. Türkiye elçilik olmayan yerlerde fahri konsolosları kullanmaktadır.

Dönemin Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu, 2012 başlarında, ülkesinin iki yıllık bir dönemde Afrika'da 22 büyük elçilik açtığına işaret ederek, Hükümetin, “uluslararası ilişkilerde yeni vizyon, yeni ufuklar sağlayarak” Türkiye'yi çevredeki bölgelerde bir istikrar merkezi yapmak isteğini ifade etti. Daha 1997 yılına kadar sadece Güney Afrika Ankara'da bir elçilik açmıştı, şu an Ankara'da 25 SSA elçiliği vardır. Misyonlarını kuran Moritanya veya Gambiya gibi ülkeler Türkiye ile yaptıkları minimal ticari etkileşimleri yüzünden belki de hayal kırıklığı yaşıyorlar; ancak her birinin çoğunluklu bir Müslüman nüfusu var. Somali'nin varlığı o ülkede çatışmalara çözüm bulmada Türkiye'nin önemli politik çıkarını/ilgisini spesifik olarak yansıtmaktadır, çünkü Türkiye Al-Shabab ve Mogadişu arasında aynı zamanda Somali ve Somaliland arasında bir arabulucu olarak hizmet görmektedir. Türkiye açık bir şekilde yoksul ülkelerin büyükelçiliklerinin faaliyet masraflarının bir kısmını karşılıyor ve Somali örneğinde, tüm maliyeti (Özkan, 2011) ödüyor.

Türkiye 2009-10 dönemi için BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üyelik için destek kazanma konusunda iki ülke dışında Afrika'nın bütün desteğini aldı. Türkiye'nin, “Afrika'nın bir diğer sesi” olacağını ileri sürerek, 2015-16 için BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üyelik arayışında iken, yoğun bir şekilde Afrika ülkeleri nezdinde kulis yaptı. (Bülent Arınç, Türkiye-Afrika Medya Forumu, Ankara Mayıs 2012 deki konuşmasında). Bununla birlikte Türkiye, bu en son teklifinde başarısız oldu. Bu tür diplomasi, SSA içinde Türk büyükelçilikleri tarafından ve Türk yetkililer kıtayı ziyaret ettikleri zaman icra edilmektedir. Türkiye'nin 2015 yılında, G20'nin başkanlığını, SSA içindeki daha başka çıkarlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanması beklenmektedir. Başbakan Davutoğlu 2014

yılının sonlarında, Güney Afrika'nın Kıta'nın tek temsilcisi olmasına karşın, birçok Afrika hükümetinin, Türkiye'den, “G20 içinde sesleri” olmasını istediklerini ifade etti.

2009 ve 2011 yılları arasında Türkiye cumhurbaşkanı, başbakan, meclis başkanı ya da dışişleri bakanı tarafından Afrika'ya yapılan 37 ziyaret vardı. Aynı dönemde, benzer mevkideki Afrikalı liderler tarafından Türkiye'ye 76 ziyaret yapıldı. 2012 yılında 54 Afrika ülkesinden yaklaşık 300 gazeteci Ankara'da Türkiye-Afrika Medya Forumu'na katıldı. 2014 yılında Türkiye ve onun Afrikalı partnerleri 20 üst düzey ikili ziyaretler düzenlediler. Böylece Türkiye, “Afrika Açılımı Politikası”nı uygulamaya ve geliştirmeye özenle gayret gösterdi.

İKİNCİ BÖLÜM GAMBİYA CUMHURİYETİ

2.1. GAMBİYA DIŞ POLİTİKASI

Harita 1: Gambiya Haritası

Gambiya Atlantik Okyanusu'na cephesi olan, Afrika'nın batı kıyısında bir ülkedir. Senegal, diğer üç taraftan ülkeyi kuşatmaktadır. Gambiya Nehri'nin her iki tarafında bulunarak, ülke Atlantik Okyanusu'dan yaklaşık 320 km (200 mil) doğuya doğru uzanır. En geniş yerinde ise, ülke boyunca sadece 50 km (30 mil) kadar bir ölçüğe sahiptir. Gambiya 1,8 milyon nüfusu ile Afrika ana karasındaki en küçük ülkedir. Banjul liman kenti Gambiya başkentidir, ama Serrekunda en büyük şehridir.

Gambiya bir zamanlar Gana İmparatorluğu ve Songhais Krallığı'nın parçasıydı. Bölgenin ilk yazılı kayıtları miladi 9'ncü ve 10'uncü yüzyıllardaki Arap tüccarlardan gelmektedir. Arap tüccarlar köle, altın ve fildişi için Sahra ötesi ticaret rotaları tesis ettiler.

15'nci yüzyılda Portekizliler deniz yolları kullanarak bu ticareti devraldı. O dönemde, Gambiya Mali Krallığı'nın bir parçası idi.

1588 yılında, Crato'dan önce, Portekiz tahtına talip olan Antonio, Gambiya Nehri üzerinde münhasır ticaret haklarını İngiliz tüccarlara sattı. Bu hibe Kraaliçe Elizabeth I tarafında verilen patent mektupları ile teyit edildi. 1618 yılında Kral James I, Gambiya ve Altın Sahil (şimdiki Gana) arasında ticaret için bir İngiliz şirketine imtiyaz verdi.

17. yüzyıl sonları 18'nci yüzyıl boyunca İngiltere ile Fransa, Senegal ve Gambiya nehirleri bölgelerinde siyasi ve ticari üstünlük için sürekli mücadele etti. 1783 Versailles Antlaşması Büyük Britanya'ya Gambiya'nın sahipliğini verdi, fakat Fransa, daha sonra 1857 yılında Birleşik Krallığa devredilen nehrin kıyısında Albreda'daki küçük bir mıntıkayı elinde tuttu.

Atlantik ötesi köle ticaretinin faaliyette olduğu üç yüzyıl boyunca, bölgeden 3 milyon kadar köle alınmış olabilir. Transatlantik köle ticaretinden önce ve onunla eş zamanlı olarak Arap tacirlerin kaç tane köle aldıkları bilinmemektedir. Götürülenlerin çoğu diğer Afrikalılar tarafından Avrupalılara satıldı; bazıları kabileler arası savaş mahkumları idi, bazıları ödenmemiş borçlar yüzünden satıldı, diğer bazıları ise kaçırıldı. Köleler başlangıçta 18'nci yüzyılda Batı Hint Adaları ve Kuzey Amerika'daki işgücü pazarı genişleyene kadar hizmetçi olarak çalışmak üzere Avrupa'ya gönderildi. 1807 yılında köle ticareti İngiliz İmparatorluğu boyunca kaldırıldı ve İngilizler Gambiya'daki köle trafiğini sona erdirmek için başarısız çabalar gösterdiler. Onlar 1816 yılında Bathurst'ta (şimdi Banjul) askeri garnizon kurdular. Bunu takip eden yıllarda, Banjul zaman zaman Sierra Leone'deki İngiliz genel valisinin yönetimi altındaydı. 1888 yılında, Gambiya ayrı bir sömürge varlığı haline geldi (Fletcher, 1978).

Fransa ile yapılan bir 1889 anlaşması mevcut sınırları tesis etti ve Gambiya, bir İngiliz Kraliyet Sömürgesi haline geldi, idari amaçla sömürge (Banjul şehri ve çevresindeki alan) ve protektora (geri kalan topraklar) olarak bölündü. Gambiya 1901 yılında kendi yürütme ve yasama meclislerini aldı ve tedricen öz-yönetime doğru ilerledi. Bir 1906 karnamesi köleliği ilga etti (Ibid).

II. Dünya Savaşı sırasında, Gambiyalı birlikler Burma'daki Müttefikler ile birlikte savaştı. Banjul ABD Ordu Hava Kuvvetleri için bir hava durağı ve Müttefik donanma konvoyları için bir uğrak limanı olarak görev yaptı. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt görevde iken Afrika kıtasını ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olarak, 1943 Kazablanka Konferansına giderken ve dönüşte Banjul'de gecelik durakladı.

Gambiya 18 Şubat 1965 yılında İngiliz Uluslar Topluluğu içinde anayasal bir monarşi olarak Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazandı, Gambiya Kraliçesi olarak Elizabeth II Genel Vali olarak temsil edildi. 24 Nisan 1970 tarihinde, Gambia İngiliz Uluslar Topluluğu içinde bir cumhuriyet oldu (Hughes& Perfect2008). Başbakan Sir Dawda Kairaba Jawara devlet başkanı ve hükümet başkanı makamlarını birleştirerek, Cumhurbaşkanlığı görevini üstlendi. 1994'te, Silahlı Kuvvetler Geçici İdare Konseyi (AFPRC) Başkanı Yüzbaşı Yahya A.J.J. Jammeh liderliği altında, Jawara hükümetini görevden uzaklaştırdı ve yeni devlet başkanı oldu (Saine, 2009). Yeni hükümet muhalif siyasi faaliyetleri yasakladı. 24 Nisan 1970 Anayasası, Temmuz 1994'te askıya alındı ve daha sonra yeniden yazıldı. Yeni anayasa 8 Ağustos 1996 tarihinde ulusal referandum ile onaylandı. 1997 yılının Ocak ayında yeniden tesis edildi (Hughes ve ark, 2008)

Gambiya 1982 yılında Senegal ile kısa ömürlü bir Senegambia Konfederasyonu oluşturdu. Konfederasyon, iki ülke arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi amaçlıyordu, ancak Gambiya birliğe doğru daha da yaklaşmayı reddettikten sonra 30 Eylül 1989 tarihinde Senegal tarafından feshedildi. 1991 yılında iki ülke bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzaladı (Archer, 1967).

Gambiya'nın dış politikasının üç ana hedefi vardır: Ülkenin güvenliğini güçlendirmek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve ulusal prestiji artırmak. Gambiya'nın küçük boyutu ve kendi savunmasını üstlenme yetersizliği onu, güvenlik hedeflerinin desteklenmesi için tamamen dış ilişkilere dayanmaya zorladı. Bunun da aynı şekilde üç boyutu vardı: Sınırların güvenliği, rejimin güvenliği, egemenliğin/bağımsızlığın ve ulusal kimliğin korunması (Touray 2000 s.15) .

Ülkenin bağımsızlığından 1994 yılına kadar olan dönemde dış politika, mevcut rejimin güvenliği için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu, muhtemel tüm yabancı destekli ve ülke içindeki koşulsuz değişikliklere karşı bir güvenlik ağı sağlamak için tasarlandı. Gambiya

hükümetinin izin verdiği siyasi çoğulculuk ve Cumhurbaşkanı Jawara'nın demokrasiye bağlılığı ve insan haklarına duyulan daha fazla saygı bunların gerisinde bir güvenlik motivasyonuna sahip oldu.

Hiçbir dış politika hareketinin onların üzerinde tehlike yaratmaması veya etki etmemesi için, ülkenin siyasi bağımsızlığının ve ulusal kimliğinin korunması Gambiya dış politikasının güvenlik hedefinin üçüncü bir yönünü oluşturdu. Ülkenin Senegal ile olan ilişkileri bu büyük amacı en iyi bir şekilde örnekler. Örneğin Gambiyalı liderler 1981 Senegambian anlaşmasının tam olarak uygulanmasının Gambiya devleti için yalnızca olumsuz ekonomik sonuçlar doğurmakla kalmayacağını, fakat ülkenin bağımsızlığına engel olacağını ve Gambiyalı kimliğinin de facto olarak tahrip olmasına neden olacağını fark ettiler, bu yüzden de konfederasyondan çıktılar.

Gambiya önceki Cumhurbaşkanı Jawara'nın görev süresi boyunca resmi bir bağlantısızlık politikası izledi. Senegal ve diğeri Afrika ülkeleri ile yakın ilişkileri korudu. Temmuz 1994 Darbesi, Batılı güçlerle, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri gerdi. 1995 yılından bu yana Cumhurbaşkanı Jammeh Libya, Çin Cumhuriyeti (Tayvan) ve Küba dahil çeşitli ilave ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmuştur. Çin, Küba, Libya, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Birleşik Krallık, Türkiye, Katar ve Amerika Birleşik Devletleri Gambiya'da büyükelçilik veya yüksek komisyona sahipler.

25 Mayıs 2005 tarihinde Gambiya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile tam diplomatik ilişki kurmaya hazır olduğunu açıkladı. Bununla birlikte Gambiya uluslararası görüş zikrederek bunu yapmadı. 2010 Kasım ayında, Gambiya Nijerya'da şüpheli bir silah sevkiyatının ele geçirilmesinden sonra İran ile tüm diplomatik ilişkilerini sertleştirdiler.

14 Kasım 2013 tarihinde, Gambiya Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh, Tayvan ile diplomatik ilişkilerin koparıldığını açıkladı. Çin Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeou bir tepki olarak 18 Kasım 2013 tarihinde Gambiya ile bağlantıları sona erdirildi. Libya İç Savaşı'nın ilk aylarında, Gambiya Libya'nın yegane meşru temsilcisi olarak Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanıyan ilk Afrikalı devlet oldu.

1994 yılında askeri yönetimin ilk haftalarında, Senegal yeni rejimle arasına mesafe koydu, özellikle Libya'nın AFPRC ile bağlantılarının olduğu söylentileri geliştiği zaman

(Saine, 2009). O zamandan bu yana, Cumhurbaşkanı Jammeh Jola etnik grubun üyeleri tarafından yönetilen sürüncemeli Casamance (Senegal) ayrılıkçı hareketine aracılık yapmak için Senegal hükümetine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Senegal ile ilişkiler sorunlar devam etti. Cumhurbaşkanı Wade ile Jammeh, Senegal'in yapmak istediği Gambiya Nehri üzerinde bir köprü inşa etme konusunda uyuşamadılar. İlişkiler ayrıca, kendi saldırıları için Gambiya'yı hazırlanma zemini olarak kullanan Casamançais isyancıları *Mouvement des Forces Démocratiques de Casamance (MFDC)* nedeniyle gerilmişti. Senegal bazen Gambiya arazisi içine doğru isyancıları takip etti. Jammeh sınır-ötesi takip ihtiyacını önleme konusunda çok az çaba gösterdikleri için Senegallileri suçladı. Benzer şekilde, Gine-Bissau cumhurbaşkanı Kumba Yala, Gambiya'nın kendi hükümetine karşı düşmanca başkaldırıları zemin hazırlamasından şikayetçi oldu. 2002 Temmuz ayında Yala ve Jammeh arasındaki bir toplantı bu ihtilafı çözdü.

Gambiya, Batı Afrika'daki Sahara'yı çevreleyen yarı-çöl şeritteki kuraklık ve açlıkla savaşmak için tesis edilen bölgesel bir kuruluş olan Sahel Kuraklığı Konusundaki Devletlerarası Komite'nin (CILSS) aktif üyesidir. Ayrıca Gambiya Nehri Havzası Kalkınma Örgütü, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği'ne (AU) dahildir. Ancak Jammeh, kendisinin zayıf ve başarısız olarak reddettiği, Afrika Birliği ile ilişkili Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık'ın (NEPAD) yüksek sesli bir eleştirmeni olmuştur. Kilit bir NEPAD hüküm, üye devletlerin başkanlarının, bir diğerini katı yönetim standartlarına tabi tuttuğu eş-düzeyle bir gözden geçirme mekanizması öngörür. Böyle bir hüküm Jammeh'i hüsrana uğratabilirdi.

Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler iddiaya edildiğine göre, Jammeh'in insan ve sivil hakları ihlallerine, Liberya ve Sierra Leone ile iddia edilen "kanlı elmas" ticaretine rağmen (CIA Fact Book, 2007) gelişti. Gambiya kıtadaki çatışmalara çözüm bulmaya yardımcı olmak amacıyla, ABD'nin Tüm-Afrika için barışı koruma gücü teklifini destekleyen birkaç Afrika ülkesinden biriydi. 1999 yılında, Jammeh Gine-Bissau'ya 140 barış gücü askeri gönderdi. 2001 seçimlerinin yürütülmesine dayanarak, Amerika Birleşik Devletleri, Mart 2002'de yaptırımları kaldırdı ve Afrika Kurumsal Konseyi gözetiminde Eylül 2002'de Bunjul'de bir yatırım forumu düzenledi. 2002 ABD Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Raporu, ifade özgürlüğü (Ibid) gibi haklar konusundaki kütü sicili için Gambia'yı eleştirdi. Ancak bu alanlarda ve hukukun üstünlüğü konusunda iyileşmeler devam ederse ülkenin, Afrika Büyüme

ve Fırsat Kanunu (AGOA) kapsamında, tekstil ve diğer malların gümrüksüz ihracı için 2003 yılının sonunda onaylanması beklenmektedir.

Gambiya'nın yurt dışındaki temsili sınırlı olmasına rağmen uluslararası ilişkilerde, özellikle Batı Afrika ve İslami meselelerde aktif bir rol oynamaktadır. Farklı uluslararası örgütlerin imza sahibi bir üyesidir. Bunlar arasında önde gelenleri Birleşmiş Milletler ve onun alt kuruluşları, bölgesel kuruluşlar, bunun yanında Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi iktisadi kuruluşlar, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) gibi çeşitli uluslararası ticaret örgütlerdir. Bölgesel düzeydeki üyelikler arasında Afrika Birliği ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS) en önemli olanları arasındadır (Gambiya: Ülke Profili, Afrika Review.com).

Gambiya ulusal ordusunun sayısı 1,900 civarındadır. Ordu piyade taburları, Ulusal Muhafızlar ve donanmadan oluşur, bunların tümü Devlet Savunma Bakanlığının yetkisi altındadır (Cumhurbaşkanı Jammeh tarafından oluşturulan bir bakanlık portföyü). 1994 darbesi öncesinde, Gambiya ordusu Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Çin Halk Cumhuriyeti, Nijerya ve Türkiye'den teknik yardım ve eğitim almıştır. Bu yardımın çoğunun geri çekilmesi ile, ordu Türkiye'den yenilenen yardımlar ve Libya ve diğerlerinden yeni yardımlar aldı. Gambiya, Libya ile olan askeri eğitim düzenlemesinin 2002 yılında sona ermesine izin verdi.

Gambiya ordusunun mensupları 1990 yılında başlayan Liberya iç savaşı sırasında intikal eden Batı Afrika kuvvetleri ECOMOG'a katıldı. Gambiyalı kuvvetler daha sonraları, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Bosna, Kosova, Sierra Leone, Eritre ve Doğu Timor dahil olmak üzere diğer birçok barış koruma hareketlerine katılmıştır. Gambiya ECOMIL birliğinin bir parçası olarak 2003 yılında Liberya'ya 150 asker katkıda bulunmuştur. 2004 yılında Gambiya, Sudan'ın Darfur şehrindeki BM Barış Misyonu'na 196 kişilik birlik ile katkıda bulunmuştur.

2.2. GAMBİYA'NIN SOSYO-POLİTİK YAPISI

Gambiya'da asgari düzeyde kabileler arası sürtünmelere sahip olan çok çeşitli etnik gruplar yaşar, her biri kendi dilini ve geleneklerini korur. Mandinka kabilesi en büyüğüdür,

ardından Fula, Volofça, Jola ve Serahule gelir. Gambiya'da yaklaşık 3.500 Afrikalı olmayan insan yaşamaktadır, bunlara Avrupalılar ve Lübnanlı aileler dahildir.

Müslümanlar Gambiya nüfusunun % 95'inden fazlasını oluşturmaktadır. Geri kalanların çoğu farklı mezheplerdeki Hıristiyanlara tekabül eder. Gambiyalılar resmi olarak her iki dinin tatillerini gözetir ve çok geniş bir dini tolerans uygular.

Gittikçe daha fazla gençler iş aramak ve eğitim almak için başkente gelmesine rağmen, Gambiyalıların % 63'ünden fazlası köylerde (1993 nüfus sayımı) yaşamaktadır. 2003 nüfus sayımından gelen rakamlar, gittikçe daha fazla alan şehir olarak ilan edildikçe, kırsal ve şehir nüfusu arasındaki açığın daraldığını göstermektedir. Kentsel göç, kalkınma projeleri ve modernizasyon daha fazla Gambiyalıyı Batılı alışkanlıklara ve değerlerle tanıştırırken, geniş aileye verilen geleneksel önem, bunun yanında kıyafet ve kutlamaların yerli formları günlük yaşamın ayrılmaz parçaları olmaya devam etmektedir.

Gambiya Birleşik Krallığın bir sömürgesiydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında bağımsızlık yönünde adımlar atılmaya ve anayasal reformlar yapılmaya başlandı. 1962 yılındaki genel seçimlerin ardından, tam iç self-determinasyon 1963 yılında verildi. Gambiya 18 Şubat 1965 tarihinde, İngiliz Milletler Topluluğu içinde bir anayasal monarşi olarak, bağımsızlığını elde etti. Bundan kısa bir süre sonra, hükümet, İngiliz hükümdarını devlet başkanı olarak değiştirmek suretiyle, seçilmiş bir başkan ile monarşiden cumhuriyete geçilmesini teklif etti. Öneri anayasa değişikliği için gerekli olan üçte iki çoğunluğu alma konusunda başarısız oldu. Ama sonuç; Gambiya'nın gizli oy, dürüst seçimler ve sivil hak ve özgürlükleri gözetmesinin ispatı olarak yurt dışında büyük bir dikkat topladı. 24 Nisan 1970 tarihindeki bir referandum sonrasında Gambiya bir cumhuriyet haline geldi.

Temmuz 1994'teki bir askeri darbeye kadar, Gambiya daha sonra beş kez yeniden seçilen Başkan Sir Dawda Kairaba Jawara tarafından yönetildi. Jawara döneminin görelî istikrarı, ilk önce 1981 yılında şiddetli bir başarısız darbe girişimi tarafından kırıldı. Darbeye, iki kez başarısız bir biçimde parlamento seçimi yapmaya çalışan Kukoi Samba Sanyang (Hugh ark) önderlik yaptı. Ardında yüzlerce ölü bırakan bir haftalık şiddetten sonra, Başkan Jawara, Londra'da saldırı başladığı zaman yardım için Senegal'e başvurdu. Senegalli askerler isyancı kuvvetleri (Ceesay, 2006) yendi.

Teşebbüs edilen darbenin sonrasında, Senegal ve Gambiya 1982 yılında Konfederasyon Antlaşması'nı imzalamıştır (Ibid). Sonuçta, Senegambiya Konfederasyonu, nihai olarak iki ulusun silahlı kuvvetlerini birleştirmeyi, ekonomileri ve para birimlerini bütünleştirmeyi hedefledi. Bağımsızlığını ve ulusal kimliğini kaybettikten çekinen Gambiya 1989 yılında konfederasyondan çekildi.

1994'un Temmuz ayında Silahlı Kuvvetler Geçici Yönetim Konseyi (AFPRC) bir askeri cunta ile yönetimi ele geçirdi ve Sir Dawda Jawara hükümetini görevden aldı. AFPRC Başkanı Teğmen Yahya AJJ Jammeh devlet başkanı oldu.

AFPRC demokratik sivil hükümete dönüş için bir geçiş planı açıkladı. Geçici Bağımsız Seçim Komisyonu (PIEC) ulusal seçimleri yapmak üzere 1996 yılında kurulmuştu. Geçiş süreci; yeni bir seçim kütüğünün derlenmesi, Ağustos 1996 yılında referandum ile yeni bir anayasanın oluşturulması ve sırasıyla 1996 Eylül ayında ve 1997 Ocak ayında başkanlık ve yasama seçimlerini bünyesinde barındırdı (Ibid). Yabancı gözlemciler, bu seçimleri özgür ve adil olarak kabul etmediler. Emekli Albay Yahya AJJ Jammeh Kasım 1996 yılında Gambiya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak görev almak için yemin etti. PIEC 1997 yılında Bağımsız Seçim Komisyonuna (IEC) dönüşerek, seçmenlerin kaydedilmesi ve seçimler ve referandumun yürütülmesinden sorumlu oldu.

2001 yılı sonlarında ve 2002 yılı başında, Gambiya yabancı gözlemciler tarafından, bazı eksiklikleri olsa da, özgür, adil ve şeffaf görülen başkanlık, meclis ve yerel seçimlerinin tam bir döngüsünü tamamladı. Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh tekrar seçildi ve 21 Aralık 2001 tarihinde görev almak için yeniden yemin etti. APRC Ulusal Meclis'te güçlü çoğunluğunu korudu; özellikle ana muhalefet, Birleşik Demokratik Parti (UDP) parlamento seçimlerini boykot ettikten sonra. Cumhurbaşkanı Jammeh 22 Eylül 2006 tarihinde üçüncü beş yıllık bir dönem için oyların%67'sini alarak yeniden seçildi. UDP oyların%27'sini aldı ve gelecek seçimleri boykot etme yerine, 2007 Millet Meclisi seçimlerine katılmaya kendini adadı. 2007 Ocak ayı parlamento seçimlerinde iktidardaki Yurtsever Yeniden Yönlendirme ve Yapılanma İttifakı (APRC) mevcut 48 sandalyenin 42'sini kazandı (Ceesay, 2006).

Hükümeti bağımsız yürütme, yasama ve yargı erklerine bölen 1970 anayasası, 1994 askeri darbesinden sonra askıya alındı. Geçiş sürecinin bir parçası olarak, AFPRC Mart 1995 kararnamesi yoluyla Anayasa İnceleme Komisyonu'nu (CRC) kurdu. Demokratik olarak

seçilmiş bir hükümete geçiş için oluşturulan takvime uygun olarak, komisyon Gambiya için yeni bir anayasa hazırladı. Yeni anayasa 1996 Ağustos ayında referandum ile onaylandı. Anayasa; güçlü başkanlık hükümeti, tek meclisli yasama erki, bağımsız yargı ve insan haklarının korunmasını öngörmektedir.

Gambiya'daki yerel yönetim değişiklik gösterir. Başkenti Banjul ve çok daha büyük Kanifing Belediyesi, seçilmiş şehir ve belediye meclislerine sahiptir. Beş kırsal bölüm vardır: Her birinde, seçilen üyelerin çoğunluğunu içeren bir konsey mevcuttur. Her konseyin kendi hazinesi vardır ve yerel yönetim hizmetlerinden sorumludur. Aşiret reisleri, bazı durumlarda geleneksel yasayla yetkili kılınmış geleneksel iktidarlarını muhafaza ederler.

Temmuz 1994 Darbesi'nden önce Gambiya, Afrika'nın mevcut en eski çok partili demokrasilerinden birisiydi. Bağımsızlığından bu yana, her 5 yılda bir özgürce rekabet edilen seçimler gerçekleştirmişti. Askeri darbeden sonra devrik Cumhurbaşkanı Jawara'nın Halkçı İlerleme Partisi (PPP) politikacıları ve diğer üst düzey hükümet yetkilileri, Temmuz 2001 yılına kadar siyasete katılmaktan men edildi.

Eski Cumhurbaşkanı Jawara'nın başkanlık ettiği Halkçı İlerleme Partisi (PPP), yaklaşık 30 yıldır Gambiya siyasetine hakim olmuştu. İngiltere tarafından tam bağımsızlık yönündeki harekete öncülük yapılmasından sonra, PPP seçimle iktidara geldi ve herhangi bir muhalefet partisi kendisine ciddi olarak karşı çıkamadı. PPP rejimi altındaki son seçimler 1992 Nisan ayında yapıldı.

Temmuz 1994 Darbesi'nin ardından 1996 Eylül ayında bir cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşti. Bu seçimde Emekli Albay Yahya AJJ Jammeh oyların % 56'sını kazandı. 1997 Ocak ayında düzenlenen yasama seçimlerine, 45 sandalyeden 33'ünü ele geçiren APRC yön verdi. 2001 Temmuz ayında Jawara dönemi siyasi partileri ve siyasetçileri üzerindeki yasak kaldırıldı. Dört tescilli muhalefet partisi, görevdeki Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh'in oyların yaklaşık % 53'ünü kazandığı 18 Ekim 2001 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldı. APRC 2002 Ocak ayında yapılan millet meclisi seçimlerinde, özellikle ana muhalefet, Birleşik Demokratik Parti (UDP) parlamento seçimlerini boykot ettikten sonra, Ulusal Meclis'te güçlü çoğunluğunu korudu.

Muhalefet ittifakı %27 toplam oy kazanırken, Cumhurbaşkanı Jammeh oyların %67'sini alarak Eylül 2006 seçimlerini kazandı. 2007 Ocak ayındaki parlamento seçimlerinde, Jammeh'nin APRC'si mevcut 48 sandalyeden 42'sini kazandı. Eylül ve Ocak seçimleri hem özgür ve adil ilan edilirken, çeşitli kaynaklar önceki aylarda gazetecilerin artan gözetimi olduğunu bildirmiştir. Mart 2006'da bir başarısız darbenin Gambiya'nın siyasi iklimi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. O zamandan bu yana Başkan Jammeh gücünü korumak için geniş kapsamlı adımlar atmıştır.

2.3. GAMBİYA EKONOMİSİ

Gambiya; geleneksel geçimlik tarımı, ihracat gelirleri için tarihsel olarak yer fıstığına dayanması, okyanus kıyısındaki bir liman etrafında inşa edilen bir re-export ticareti, düşük ithalat vergileri, asgari idari prosedürler, hiçbir döviz kontrollerinin olmadığı dalgalı döviz kuru ve önemli bir turizm endüstrisi ile karakterize edilen liberal, piyasa-temelle bir ekonomiye sahiptir. Kendisinden alıntı yaptığım, Afrika Ekonomik Görünüm kuruluşundan Adalbert Nshimyumuremyi'e göre:

Tarımdaki iyileşme ve turizmdeki sağlıklı kazançlar, 2012 ve 2013 yılında GSYİH'deki büyümeyi destekledi. Reel GSYİH'nin, 2011 yılında %4,3 oranındaki daralma ile kıyaslandığında, 2012 yılında %6,1 ve 2013 yılında %5,6 büyümüş olduğu tahmin edilmektedir. Reel GSYİH'nin sırasıyla 2014 ve 2015 yılında %7,5 ve % 6,7 büyüyeceği tahmin edildiğinden görünüm iyimserdir. Enflasyon, büyük ölçüde Gambiya parası Dalasi'nin zayıflaması nedeniyle, 2012 yılının sonunda %3,9'ten Aralık 2013'te %5,3 yükselmiştir.

Mali açığın tahmini olarak 2013 yılında GSYİH'nin %3,3'ünden 2015 yılında %2,5'e düşmesi öngörülmektedir. Katma değer vergisi (KDV) ve diğer vergi önlemlerine rağmen, gelirlerin dönem boyunca GSYİH'nin %0,8'i kadar düşeceği tahmin edilmektedir. Harcamalar tarafında ise, diğer faktörlerle birlikte, iç borç faiz ödemelerindeki bir düşüşün, dolaylı harcamalarda, 2013 yılında GSYİH'nin tahmini %17,9 den, 2015 yılında %17,3 e kadar bir düşüşe katkıda bulunması beklenmektedir. Devlet iç borçlanmayı kontrol etmeye ve tutarlı ve uygun bir makro ekonomik çerçeve sağlamaya ihtiyaç duyuyor. Bu ise,

özel sektör faaliyetlerinin daralmasının azaltılması ve kalkınma harcamalarına alan açmasının yanında, ekonomiyi istikrara kavuşturmaya ve piyasa güvenini yeniden inşa etmeye yardımcı olacaktır. Hükümetin, istikrarı sağlamak ve yeterli dış rezerv seviyelerini korumak için esnek kur politikasını korumaya ve maliye politikalarını sıkılaştırmaya çalışması gerekmektedir. (www.africaneconomicoutlook.org)

Gambiya iki ana sektör aracılığıyla küresel değer zincirlerine bağlıdır: Turizm ve sert kabuklu yemişler. Turizm ve sert kabukluların üretimi, re-export sektörünün dışında döviz gelirleri kaynağıdır. Ülke turizmden nispeten yüksek çarpan etkisi elde etmiş olmasına rağmen, bu tür getiriler özellikle kıyı bölgeleriyle sınırlıdır. Ülkenin iç kesimlerinin ekonomisi ve kültür turizmini destekleyerek, Gambiya fakirler için daha büyük faydalar umabilir. Bu tür fırsatlar içindeki yatırımları teşvik etmek amacıyla, erişilebilirliği artırmak için kara ve nehir şebekeleri ve bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla elverişli bir ortamın oluşturulması gerekir. Ayrıca, Gambiya'nın ekonomik ortamı kaju fıstığına yatırım için idealdir. Halihazırda Gambiya'daki kaju işleme yok denecek kadar azdır. Gambiya'nın kaju fıstığı değer zinciri, refah yaratma fırsatlarını ortaya koyma kapasitesine sahip işletmecilerle çiftçiler arasındaki birkaç farklı aşamaları içerir.

Tablo 2: Gambiya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri

	2012	2013(e)	2014(p)	2015(p)
Reel GSYİH büyümesi	6.1	5.6	7.5	6.7
Reel kişi başına GSYİH büyümesi	2.9	2.4	4.3	3.5
TÜFE enflasyonu	3.9	5.3	5.7	5.3
Bütçe dengesi GSYİH	-4.4	-3.3	-2.5	-2.5
Cari işlemler dengesi GSYİH	-16.4	-16.0	-15.8	-14.7

Kaynak: Ulusal makamlardan elde edilen veriler; tahminler (e) ve projeler (p) yazarların hesaplamalarına dayanır. Afrika Ekonomik Görünümü forumdan elde edildi.

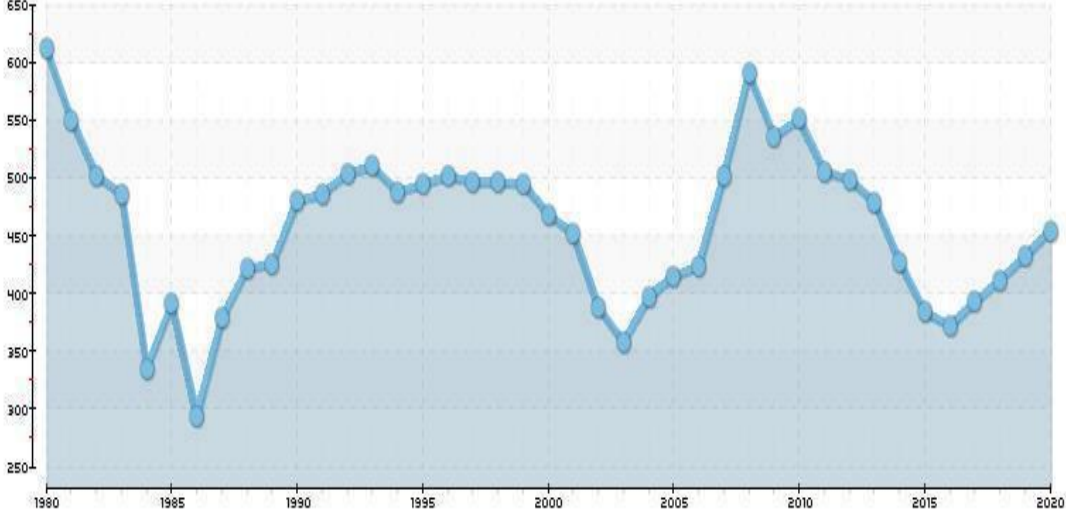
2008 küresel mali krizine rağmen, Gambiya %3,7 yıllık ortalama reel GSYİH büyümesi ile 2005-10 dönemi boyunca güçlü bir ekonomik performans göstermiştir. Ekonomik büyüme kuraklıktan kaynaklanan hasat ürünü başarısızlığı ile 2011 yılında zedelendi. Ancak tarımsal üretim, ortalamanın üzerinde yağışla birlikte 2012 yılında toparlanmaya başlamıştır. Reel GSYİH büyümesinin, tarımsal üretimde devam eden iyileşme ve turizm sezonu için güçlü bir start-up ile gelen destekle, 2011 yılındaki %-4,3 bir daralmadan, 2012 yılında %6,1'e ve 2013 yılında %5,6'ya kadar iyileşme göstereceği tahmin edilmektedir.

Reel GSYH'nin sırasıyla 2014 ve 2015 yılında %7,5 ve %6,7 büyüyeceği tahmin edildiğinden görünüm iyimserdir. Daha sonra, GSYİH büyümesinin yaklaşık %5,5 büyüme trendine geri dönmesi bekleniyor. Ancak bu, mahsul üretiminde sürdürülebilir bir iyileşmeyi gösterdi; mahsul üretiminin kuraklık öncesi seviyesine bir dönüşünü destekleyen ve daha başka harici şokları olmayan bir normal yağış oldu. Ayrıca mali açık özel sektör faaliyetini ve hükümetin öncelikli programlarını dışarıya iterek kalkınma hedeflerini baltalayacaktır.

Küçük açık bir ekonomi olarak Gambiya dış şoklara karşı oldukça savunmasız kalmaktadır. Ülke büyük ölçüde yağmurla beslenen tarım ürünlerine, gıda tüketimi için ithalata ve döviz kazançlarının havalesi için turizm tahsilatlarına bağımlıdır. Son yıllarda, Gambiya'nın Antrepo etkinliği komşu Senegal'deki rekabet kazançları ve alt-bölge genelinde dış tarifelerin uyumlaştırılması nedeniyle de aşınmıştır. Küresel mali kriz turist aktivitesinde bir düşmeye ve doğrudan yatırımların daha zayıf içe akışına yol açtı. Mali ve Gine Bissau'daki son siyasi krizler ticari faaliyeti kesintiye uğrattı.

Grafik 2: Gambiya'nın Kişi Başına GSYİH (Dolar)

Gambia - Gross domestic product per capita (Dollars)

Source : IMF

Date : 2015

Creation: Actualitix.com - All rights reserved

Hizmetler sektörü, GSYİH'ye olan katkısı 2011 yılında % 16,3'ten 2012 yılında %14,5'e düşmesine rağmen, 2013 yılında GSYİH'nin %62,6'sını temsil etmektedir. Sektör 2012 yılında %5,8 oranında bir büyüme kaydetti. Toptan ve perakende ticaret 2011 yılında %1 den %4,5'a, iletişim 2011'de %7,0'den %13,0'a ve eğitim 2011 yılında %4,7 den %7'a büyüdü. Ancak otel ve restoranlar, finansal aracılık, sağlık ve sosyal hizmetlerdeki büyüme 2011 yılındaki sırasıyla % 16,8, %13,6 ve %3,7 değerleri ile karşılaştırıldığında, 2012 yılında sırasıyla %4,0, %4,3 ve %0,1'e geriledi.

Gambiya ağırlıklı olarak bir tarım ülkesidir. Nüfusun %70'inden fazlası gıda (geçimlik tarım) ve gelirleri için (örneğin, nakit mahsul çiftçiliği için yer fıstığı, kaju fıstığı ve susam) tarıma dayanmaktadır. Gambiya toplam gıda tüketimi ihtiyacının sadece %50'sini üretmektedir. 2013 yılında GSYİH'nin yaklaşık dörtte birini tarım oluşturur. Tarım sektörünün 2011 yılında kaydedilen %24 küçülme oranının aksine, 2012 yılında %6 oranında büyümüş olduğu tahmin edilmektedir. Mahsul üretimi, ana tarımsal faaliyet 2011 yılında kaydedilen %40 küçülme ile karşılaştırıldığında, 2012 yılında %8,5 oranında büyümüştür.

Hayvancılık, balıkçılık ve ormancılık sırasıyla %3,8, %3,4 ve %3,1 oranında büyüme oranları kaydetti.

Sosyo-ekonomik önemine rağmen tarım, verimlilik artışı ve özellikle modernizasyonda diğer sektörlerin gerisinde kalmaya devam ediyor. Gambiya, yeterli toprak bakımı olmadan sürekli yapılan tarımın neden olduğu mikro besinlerin tükenmesi yüzünden, birçok Sahra-altı Afrika ülkelerine benzer şekilde, kötü toprak verimliliği sıkıntısını çekmektedir. Kötü toprak kalitesi - mahsul üretimi sırasında yetersiz veya hiç yapılmayan gübreleme ve zirai ilaç uygulaması ile birleştiğinde - çok düşük verim ve üretkenlikle sonuçlanır.

Sanayi sektöründe 2011 yılında %5,5 büyüme gerçekleşti. İnşaat, madencilik ve taş ocağı alt sektörlerindeki %12,7 ve %9 büyüme artışlarının bir sonucu olarak sanayide 2012 yılında %6,4 büyüme sağlandı. İmalat üretimi 2011 yılında %4,3'den %2,1'e geriledi. Elektrik, gaz ve su üretimi 2011 yılındaki %3,4 büyüme oranından %-3,9 oranına gerilemiştir (UNDP 2014 Afrika Ekonomik Görünümü: Gambiya).

Tablo 3: Gambiya'nın Sektörlere Göre GSYİH (%)

Sektörler	2008	2013
Tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık	27,8	24,4
Balıkçılık	2,2	2,0
Madencilik	2,7	3,6
Petrol üretimi	6,4	6,0
Elektrik, gaz ve su	1,4	1,3
İnşaat	4,3	5,4
Toptan ve perakende ticareti, otel ve lokantalar	31,9	28,4
Otel ve restoranlar	4,1	3,1
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	12,4	15,8
Maliye, gayrimenkul ve iş hizmetleri	8,6	10,3
Kamu yönetimi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler	1,7	2,2
Diğer hizmetler	2,8	2,6
Temel fiyatlar / faktör maliyetinde GSYİH	100	100

Kaynak: Ulusal makamlardan elde edilen veriler.

Daha önceleri, İngiltere ve diğer AB ülkeleri Gambiya'nın ana ihracat pazarlarını oluşturmuştur. Ancak, son yıllarda Hindistan, Tayland ve Çin Gambiya'nın ihracatında gittikçe artan oranlar kazanmıştır. Senegal, Gine Bissau ve Gana dahil Afrika alt-bölgesi aynı

zamanda önemli ticaret ortaklarıdır. Çin ve Brezilya Gambiya'nın ithalatı için önemli kaynak ülkeler haline gelmiştir. Birleşik Krallık, diğer AB ülkeleri ve Senegal de Gambiya ithalatının büyük bir kısmına hükmetmektedir.

Gambiya ekonomisinin Ekonomik Karmaşıklık İndeksi değeri -0.466, bu da onu en karmaşık 94'ncü ülke yapmaktadır. Gambiya açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükleri olan 67 ürün ihraç etmektedir. Bunun anlamı şudur ki; onun küresel ihracat payı, onun ihraç ekonomisinden ve bir ürünün küresel pazardaki büyüklüğünden beklenenden çok daha büyüktür.

Gambiya'nın en üst sıradaki ihracatları şunlardır: Yapay filament iplik dokuma kumaş (60,9 milyon \$), Hindistan cevizi, Brezilya kestanesi ve kaju (45 milyon \$), kaba ağaç (29,9 milyon \$), Yakıt Odunu (7,49 milyon \$) ve Hurda demir (6,41 milyon \$). Onun en üst ithalatı şunlardır: Hafif saf dokuma pamuk (179 milyon \$), pirinç (67,9 milyon \$), ham şeker (53,3 milyon \$), palmye yağı (47,4 milyon \$) ve rafine edilmiş petrol (38,6 milyon \$).

Gambiya'nın en üst ihracat ülkeleri Çin (41,7 milyon \$), Mali (39,3 milyon \$), Hindistan (36,2 milyon \$), Gine (25,8 milyon \$) ve Senegal (17,9 milyon \$). En üst ithalat ortakları ise Çin (334 milyon \$), Brezilya (96,4 milyon \$), Senegal (91,6 milyon \$), Hindistan (89,7 milyon \$) ve Endonezya (5 milyon \$)'dır. Aşağıdaki grafik 2012 yılından 2015'e kadar Gambiya'nın ihracatını göstermektedir.

Grafik 3: Gambiya İhracatı (2012-2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAMBIYA - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türk-Gambiya ilişkileri, özellikle kıtayı sömürgecilikten kurtarma hareketinin zirvede olduğu 1960'lı yıllarda Türk Hükümeti'nin Afrika kıtasına dikkat etmesine başlamasıyla aynı anda başladı. Türkiye derhal yeni bağımsız devletlerin egemenliğini tanıdı. Bu yeni bağımsızlık devletlerinden birisi Gambiya'dır. Nitekim Türk Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi, Gambiya dahil olmak üzere, Afrikalı sömürgelerin bağımsızlık mücadelelerine örnek olmuştur.

Türkiye, 1965 yılında bağımsızlığını müteakip Gambiya Cumhuriyeti'ni tanıdı. Gambiya'nın uluslararası platformlara katılımından bu yana, her ülke iki taraflı ve çok taraflı mükemmel ilişkiler sürdürdü. Her iki ülkenin de birbirlerinin başkentlerinde büyükelçilik bulundurur. Sırasıyla İstanbul ve İzmir'de Gambiya Cumhuriyeti fahri konsoloslukları da vardır.

16 Ocak 2012 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Gambia Dışişleri Bakanı, Gambiya Cumhurbaşkanı özel temsilcisi olarak, bizzat Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmişti. İki ülke başlıca Birleşmiş Milletre ve İslami İşbirliği Teşkilatı olmak üzere uluslararası kuruluşlarda göze çarpan işbirliğine sahiptirler (www.mfa.gov.tr).

Türkiye ile Gambiya, Birleşmiş Milletler ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar içinde 1965 yılından buyana birbirlerinin dış politikalarını desteklemişlerdir. Bulgaristan'daki komünist rejim 1980'li yıllarda Türk azınlığın üzerine asimilasyon politikalarını empoze ettiği zaman, Gambiya uluslararası platformlarda Türkiye'nin yanında yer aldı. Yine Kıbrıs sorununun ilişkin Gambiya, her zaman egemen bir toplum olarak kendi eşitlik hakkı için çaba gösteren Kıbrıslı Türklerin pozisyonunu destekledi. Aslında Gambiya 2005 yılında orada bir elçilik açmak suretiyle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile diplomatik bağ kurmaya hazır olduğunu duyurdu, fakat Uluslararası Kamuoyunu gerekçe göstererek bunu iptal etti.

İki ülke arasındaki karşılıklı siyasi dayanışma, 1991 yılında askeri işbirliğine dönüştü. Türkiye ve Gambiya'nın üzerinde birlikte çalıştığı başka bir platform BM Az Gelişmiş

Ülkeler (LDC) Konferansı'dır. Gambiya 9-13 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 4'ncü Birleşmiş Milletler Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı katılan ülkeler arasındaydı. Ayrıca İstanbul'da 16 Aralık 2011 tarihinde düzenlenen Afrika-Türkiye ortaklığının ilk Dışişleri Bakanları düzeyindeki Bakanlar Arası Gözden Geçirme Konferansı'na katıldı. Bu bağlamda Türkiye, Gambiya dahil 48 LDC'nin karşı karşıya kaldığı çeşitli kalkınma problemlerine çözüm bulma konusunu aktif olarak küresel gündeme taşımaya çalışmıştır (ÇOLAKOĞLU, 2014).

Birbirleri ile olan diplomatik ilişkilerini geliştirmek amacıyla iki ülke, iki taraflı işbirliğini geliştirmenin bir mekanizması olarak, sürekli bir biçimde üst düzeyli delegele değişimleri ile meşgul olmaktadır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün daveti üzerine, Gambiya Cumhurbaşkanı'nın 2014 yılındaki iki günlük Türkiye ziyareti iki tarafın stratejik işbirliğinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu toplantı esnasında, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh, Ankara'da yaptıkları toplantılarında Türkiye ve Gambiya'nın farklı siyasi, kültürel ve dini gruplar arasında hoşgörü ve diyalogu teşvik etmek için birlikte çalışmalarını gerektiğine karar verdiler. İki lider ayrıca Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali ve Nijerya'da karşılaşılan güvenlik sorunları ile ilgili fikir alışverişinde bulundu. Kamu sağlığı, savunma, çifte vergilendirmeyi önleme, kültür, eğitim ve güvenlik işbirliği alanlarındaki anlaşmalar da bu arada ilgili bakanlar tarafından imzalandı (ÇOLAKOĞLU 2014).

Türkiyeli mevkidaşları, Türkiye ve Gambiya arasında kardeşlik, kültürel ve ticari işbirliği bağlarını geliştirmek için dört günlük bir ziyaret için farklı sektörlerden 30 kişiden oluşan bir heyeti Gambiya'ya göndererek bu ziyarete karşılık verdi. Bu heyet, Türkiye Adalet Akademisi Başkan Yardımcısı, Türk Büyük Millet Meclisi Müsteşarı ve Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve diğer yüksek profilli iş adamları ve üst düzey devlet memurlarından oluştu (www.mofa.gov.gm).

Gambiya yıllardır Türkiye'nin Afrika'daki mali yardımlarının düzenli yararlanıcılarından biridir. SSA, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından dağıtılan 10 milyon \$ ile Türk yardımı almaya başlayan ilk bölge oldu. Gambiya, onun yanı sıra Gine, Gine-Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan gibi diğer SSA ülkeleri de 1985 yılında bu yardımın alıcıları olan ülkelerdi. 1999 yılındaki depremler ve yurtiçi mali zorluklardan kaynaklanan bir fasıladan sonra, SSA'ye Türk kalkınma yardımı 2004 yılında yeniden başladı. Afrika'ya

yardım 2008 yılında 52 milyon \$'dan, 2006 yılında 31 milyona \$'a yükselmiştir. 2011 yılı sonu itibariyle, Türkiye Gambiya dahil olmak üzere 37 Afrika ülkesinde 113 kalkınma yardımını projelerini üstlenmişti.

2013 yılında Gambiya, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) Afrika'da yaptığı yardımların genel kapsamlı yararlanıcılarından biriydi. Bu yardımlar ajansın toplam ödemelerinin yüzde 33,7'sini oluşturmaktaydı (SHINN, 2015). Kalkınma Girişimleri'ne göre, Türkiye'nin küresel insani acil durumlar için 1.6 milyar \$ tutarındaki tahsisi, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallığı'n gerisinde, 2013 yılında yapılan bu tür yardımlarda dünyanın en büyük üçüncü bağışçı devleti olduğu anlamına geliyordu.

Eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun, Türkiye'yi, insani eylemler aracılığıyla bir “vicdani güç” olarak tarif etmişti. Bu bağlamda 2008 yılında TİKA 13 SSA ülkesi için bir tarımsal geliştirme programı başlatmıştır. Türkiye'nin yardımı, onun tarihsel bağlara sahip olduğu Nijerya, Somali ve Sudan gibi ülkelerin yanı sıra, Batı ve Orta Afrika'daki Müslüman ülkelere odaklanma eğilimindedir (Ibid). Ancak, TİKA'nın varlığı bölgenin geri kalanı boyunca artmaktadır. Son zamanlarda Gambiya da dahil olmak üzere kıtadaki ülkelere 1 milyon adet Kur'an-ı Kerim dağıtma planlarını açıkladı (TİKA, 2014). Ajans, Kamerun, Çad, Cibuti, Etiyopya, Kenya, Namibya, Nijer, Senegal, Somali ve Sudan'da koordinasyon ofisleri bulundurmaktadır. Buralardan 37 ülkedeki kalkınma projelerini koordine etmektedir. Senegal'deki TİKA Ofisi, aynı zamanda Gambiya'daki projelerden sorumludur.

Gambiya ve Türkiye, Gambiya'nın 1965 yılında bağımsız olmasından buyana sayısız diplomatik anlaşmalar ve Mutabakat Muhtıraları imzalamışlardır. Türkiye, Afrika ve özellikle Gambiya ile olan ilişkilerini güçlendirmeye başladığı zaman, ilişkiler son birkaç yıldır güçlü hale geldi. Bu gelişmeler sonucunda Gambiya Cumhuriyeti, Ankara'da 2010 yılında ilk büyükelçiliğini açarken, Türk tarafı da karşılık olarak 2011 yılında Bunjul'da büyükelçiliğini açtı. Son zamanlarda, iki ülkenin Dışişleri Bakanları arasında 25 Eylül 2012'de New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Bakan Susan Waffa-Ogo ve Bakan Ahmet Davutoğlu aşağıdakileri içeren birkaç anlaşma imzaladılar. (Gambia Dışişleri Bakanlığı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Rapor Dosyası):

- (1) Gambiya Türkiye'den diplomatik pasaport sahibi olanlar için her türlü vizeyi iptal etti ve aynı şekilde Gambiya diplomatik pasaport sahipleri için bu vizeyi kaldırmıştır.

- (2) İki partner aynı zamanda Türkiye ve Gambiya arasında siyasi istişare mekanizması kurulması için bir anlaşma imzaladı.
- (3) Anlaşma ayrıca, Gambiya'nın personeline Diplomatik Eğitim vermek anlamında, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisi ile Gambiya Dışişleri Bakanlığı arasında bir işbirliğini bünyesine aldı. Yalnızca geçen yıl, Gambiyalı Diplomatlar için özel bir Türkçe eğitim paketi altında (acizane kendim de dahil) 11 Gambiyalı Genç Diplomat ve 7 üst düzey diplomat Akademi tarafından eğitildi.

Yukarıda belirtilenler ışığında, iki hükümet kapasite geliştirme ve Gambiya Silahlı Kuvvetleri için eğitim verme yanında, eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarında çeşitli diplomatik işbirlikleri kurmaya devam etmiştir. Bu işbirlikleri, Gambiya içinde ve dışında toplum sağlığı projeleri, askeri eğitim paketlerinin uygulanması ve Gambiya Teknik Eğitim Enstitüsü'nde bir teknik eğitim merkezi inşa edilmesi için gereken yolları açmış oldu.

Dahası, Gambia Standartlar Bürosu (TGSB), işbirliğini tesis etmek amacıyla Gambiya Standartlar Bürosu Genel Müdürlüğü, Mr. Papa Secka ve Ticaret, Sanayi, Bölgesel Entegrasyon ve İstihdam Bakanlığı Daimi Sekreteri Ms. Naffie Barry'nin ziyareti esnasında, TÜBİTAK ile bir Mutabakat Zaptı imzalandı. Mutabakat Zaptı, TGSB personeli için teknik eğitim sağlamaya odaklanır. TGSB'nin teknik kapasitesinin artırılması hedefi doğrultusundaki işbirliği faaliyetleri için bir çerçeve tanımlar. Ayrıca toplantı sırasında, teknik bilgi, başvuru bilgileri ve materyali ve yayınların transferi, ortaklaşa düzenlenen seminerler, atölye çalışmaları ve ikinci tarafın personeli için eğitim programları üzerinde mutabakat sağlandı. Üstelik, 2015 Eylül ayında, TÜBİTAK, TGSB'nin altyapısal ve teknik eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi için İslami İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Standart Komitesi tarafından desteklenen bir proje kapsamında Gambiya Standartlar bürosuna uzmanlık hizmeti sağladı (TUBITAK, 2015).

Türkiye ayrıca Gambiya ile 30 megavatlık bir güneş enerjisi kompleksi inşa etmek için 5 Mayıs 2015 tarihinde Banjul'da 15 Milyon \$ tutarında bir projesi anlaşması imzaladı. Bu Mutabakat Zaptı, Enerji Bakanı Vekili Dr. Edward Saja Manneh, Ms. Ada Gaye, Enerji Bakanlığı Daimi sekreteri, Mr. Ebrima Sanyang, Ulusal Su ve Elektrik Şirketi Genel Müdürü, Gambiya Türk Büyükelçisi Saygıdeğer Ergin Soner ve toplantıdan sonra Türk özel sektör temsilcilerinin huzurunda imzalandı. (NJIE, 2014).

Bu proje ile, Gambiya'daki elektriğin ortalama maliyeti, sabit bir elektrik arzı ile birlikte ilk aşamada yaklaşık 28 Euro'dan 13 Euro'ya düşecek ve daha sonraki aşamada 10 Euro'ya düşecektir. Bu bir Türk şirketi tarafından Gambiya'da üstlenilmiş ilk büyük ölçekli kalkınma projesidir. Bu, Türk Exim Bank kredileri yoluyla finanse edilebilecek olan, Gambiya'daki deniz limanı, havaalanı, karayolu ve denizyolu ulaşımı gibi diğer kalkınma projeleri ile ilgili daha ilerideki müzakereler için stratejik bir başlangıçtır (Ibid).

Gambiya'nın turizm sektörünün geliştirilmesi amacıyla, Gambiya hükümeti 24 Eylül 2012 tarihinde Kololi'deki Kairaba Beach otelde Türkiye Hükümeti ile turizm işbirliği konusunda bir anlaşma imzaladı. Törene Gambiya Hükümeti'nin temsilcisi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı katılırken, onun Türk mevkidaşı olarak sırasıyla Türkiye'nin Gambiya elçisi temsilci olarak katıldı. Anlaşma, ekonomik gelişmenin bir faktörü olarak, bunun yanı sıra iki ülke halkları arasındaki bağların ve anlayışın iyileştirilmesinin bir aracı olarak turizmin önemini tanımasını amaçlamaktadır. Türkiye ile turizm alanında işbirliği yapmanın, Gambiya'daki turizm yatırımlarını artırmasının yanında ürün ve beşeri kaynakların iyileşmesi ve ziyaretçi deneyimlerini ve içeri gelen turist akışını geliştirmesi beklenmektedir. Dahası, turizm alanındaki işbirliği iki ülke için çok önemlidir, çünkü bu Türkiye'ye deneyimlerini paylaşma ve Gambiya'daki turizm sektörüne katkıda bulunma imkanı verecektir (eTN Global Travel Industry News, 2012).

Eğitim, Türkiye'nin Gambiya'daki "yumuşak güç politikası"nın çok önemli bir yönü haline gelmiştir. Bu nedenle, Gambiya ile eğitim bağlantılarını derinleştirmek, Gambiya ile daha yakın sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirmek için gereken kurumsal bir çerçeve sağlayarak, onun ulusal çıkar, tarih, dil ve ülkedeki kültürü projelendirmesine olanak sağlamaktadır. Son zamanlarda Gambiya Üniversitesi Nisan 2014'te Faraba Banta kampüsünde düzenlenen törende, İstanbul'daki Fatih Üniversitesi ile bir mutabakat zaptı imzaladı (CEESAY, H., 2014). Söz konusu mutabakat, dönemin Gambiya Üniversitesi Rektör yardımcısı Prof. Dr. Muhammed Kah ve Fatih Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Şerif Ali Teklan tarafından imzalandı. Üstelik diğer bir Mutabakat Zaptı, Türkiye'nin Aydın ilindeki Adnan Menderes Üniversitesi ile 14 Şubat 2015 günü Kanifing şehrindeki Hukuk Fakültesi salonunda yapılan bir törenle imzalandı (Foroyaa Newspaper, Serrekunda' 2015). Mutabakat Zaptı, ayrıca Prof. Kah ve Adnan Menderes Üniversitesi adına Parlamento Üyesi ve Türk Delegeşi Başkanı Sayın Semha Oyus tarafından imzalandı. Anlaşmanın amaçlarından biri, Türkiye'deki üniversiteye Gambiyalı öğrenci almak ve Gambiya Üniversitesi'nde Türk dili ve

kültürü sınıfı açmaktır. Bu amaçla, Prof. Kah Gambiya Üniversitesi'nde Türkçe dili derslerinin çoktan başladığı konusunda Türk mevkidaşına güvence verdi.

Türkiye ve Gambiya'nın birçok işbirlikleri ve imzalanan anlaşmaları vardır. Bu işbirlikleri, diğerleri arasında, Siyasi, Askeri, Ekonomik, Ulaşım, Eğitim ve Mesleki Eğitim, Sağlık, Orman ve Su Kaynakları konusundaki işbirliklerini içermektedir. Bu işbirlikleri aşağıda ayrı ayrı ele alınacaktır.

Yukarıda belirtilenler ışığında, Gambia - Türk İlişkileri üç açıdan analiz edilebilir: Birincisi, Gambiya'nın Türkiye ile olan ilişkilerinin doğası üzerinde önemli bir etkiye sahip olan, O'nun yabancı ekonomik ve teknik yardıma bağımlılığıdır. Gambiya'nın Türk yardımı ve askeri eğitimleri karşılığında uluslararası arenada Türkiye'ye diplomatik destek teklif ettiği görülebilir. Böyle bir karşılıklılık, Gambiya'nın bağımsızlık sonrası travması, rejimin çöküşü ve en son Senegal'den ayrılma olayına bağlanabilir. Sömürge döneminden sonra, özellikle eğitim, ulusal ekonomi ve devlet aygıtlarında yasayla düzenlenmiş kurumsal ortamın eksikliği vardı (Varoğlu ve ark.). Bu tür kurumsallaşma eksikliğine, sanayi ve ticaretteki yetersiz kapasite, altyapı sorunları, yetersiz teknik eğitim kapasiteleri ve istikrarsız siyasi ortam eşlik etti.

İki ülkenin işbirliği arasındaki ilişkilerin ikinci temeli, aralarındaki iki-uluslu modernize edici şebeke ile oluşturulan karşılıklı güvendir. Türkiye teknik uzmanlık ve operasyonel kabiliyetleri ile muktedir bir partner olarak görülürken, ayrıca özellikle Sahra Altı Afrika'daki sömürgeci güçlerle ilişkisi yoktur.

Üçüncü temel, iki ülkenin halkları tarafından hissedilen dini benzerliklerdir. Özellikle Gambiya ile Türkiye'nin ilk etkileşimi sonrasındaki dini yakınlık nedeniyle, her iki taraf arasında sıcak ilişkiler olduğu görülmektedir. Öte yandan Türkiye, Gambiyalılar tarafından tanıdık bir gelişme modeli olarak algılanmaktadır.

Djelic'in (2007) genel modeli endüstriyel örgütsel pratikleri anlamak için geliştirilmiş olmasına rağmen, onun yaklaşımı Türk-Gambiya ilişkileri örneğini bağımsızlık çerçevesi içinde anlama konusunda yararlı olabilir. Gambiya gibi sömürge geçmişine sahip olan SSA ülkeleri iyi yönetim ve benzeri bazı sömürgecilik-sonrası problemler yaşamaktadırlar. (NOORDERHAVEN&TIDJAN, 2001).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Gambiya dış yardıma bağımlıdır, bu tür problemliler şartlar sonuçta Gambiya dış ilişkilerinin doğasını belirlemektedir. Djelic'in travmatik bozulması ve krizi kavramsallaştırmanın ulusal algısına istinaden, Gambiya örgütsel yetersizliklerinin üstesinden gelmesi için örgütsel uygulama ve tekniklerin transferine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda, Türkiye birden fazla alanda ve disiplinde uzmanlığa sahiptir. İlgili yetkililerle çeşitli görüşmelerde ifade edildiği gibi, 1999 ve 2005 yılları arasında Türkiye'nin Gambiya'ya sunduğu yalnızca askeri yardımlar yıllık 10.000 doları aşmaktadır.

Gambiya ve SSA yarımadasının Türkiye'nin siyasi desteği için önemli olduğu da ileri sürülebilir. Örneğin Türkiye, Avusturya ve İzlanda gibi, BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üyelik için rekabet etmektedir ve diğer ülkelerin desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Gambiya Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh bir keresinde Gambiya'nın 2015 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımaya hazır olduklarını ifade etmişti. (Hürriyet newspaper, 2005). O beyanın akabinde ve Gambiya'nın Bağlantısızlar Hareketi'nin bir üyesi olması gerçeği nedeniyle, Kıbrıs Rum Yönetimi Jammeh'in ifadesini protesto ettiler (Daily Sabah, 2005). Ancak, bu protesto diğer Bağlantısızlar Hareketi üyeleri tarafından reddedildi, çünkü Kıbrıs Rum Yönetimi artık Bağlantısızlar Hareketi'nin bir üyesi değil, fakat Avrupa Birliği'nin bir üyesiydi. Son yıllarda, SSA ülkelerinin üst düzey kamu çalışanlarının çocukları, Türkiye tarafından güçlü bir şekilde ödenek alan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti üniversitelerine kaydolmaktadırlar (VAROGLU et al).

Türkiye ile Gambiya arasındaki dış diplomasi ilişkilerinin bir diğer örneği, Gambiya'nın, Arap çoğunluğa karşı, Türkiye'yi İslami İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği görevi seçiminde desteklemesidir. Dahası, bir diğer örnek, 1988-89 yıllarında Bulgaristan'ın Bulgar vatandaşlarının Türk menşeli isimlerini zorla değiştirmeye çalıştığı zaman Gambiya'nın verdiği diplomatik destektir.

2005 yılında Gambiya Cumhurbaşkanı'na karşı girişilen darbenin Türk ordusu tarafından eğitilen Gambiyalı örgütlü güçler tarafından bozguna uğratıldığı dikkate değer bir konudur. Gambiya Cumhurbaşkanlığı Muhafızları'nın cunta girişimine karşı çevik eylemleri ve daha sonra onları bozguna uğratmaları, onların eğitmenleri ve Türk askeri danışmanları tarafından kendilerine verilen eğitimin kalitesi ile ilişkiliydi. Bu durum, bizzat Gambiya

Cumhurbaşkanı tarafından Gambiya Parlamentosu açılışında ve yine Gambiya Silahlı Kuvvetler Akademisi'nde ifade edildi.

Gambiya-Türkiye arasındaki ilişki ve bir birine bağımlılık modeli, Gambiya'nın geçmişte Tayvan (Çin Cumhuriyeti) ile paylaşmış olduğu modelden önemli ölçüde farklıdır. Çünkü Tayvan, Gambiya'ya büyük ölçekli yardımlar yapmıştır. Bunun gerisindeki mantık şudur ki, Tayvan, kendisine siyasi tanınma sağladığı çeşitli gelişmekte olan ülkelere teknik misyonlar tesis etmiştir (Baker&Edmunds, 2004). Tayvan'ın gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardım programı büyük ölçüde onun daha geniş uluslararası tanınma arzusu tarafından tahrik edilmiştir.

3.1. SİYASİ İŞBİRLİĞİ

Gambiya ve Türkiye daima kendilerinin uzun dönemli ve samimi siyasi ilişkilerinden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. İki ülkenin ve onların halklarının karşılıklı çıkarları için faydalı olan ortaklığa bağlılıklarını teyit etmişlerdir. Bu anlamda, iki taraf, iki ülkenin kamu ve özel sektör ileri gelenlerinin düzenli olarak ziyaret teatisi yapmalarından memnuniyet duyduklarını açıklamışlardır. 2014 Şubat ayında Ankara'da, Gambiya Cumhurbaşkanı H.E. Şeyh Profesör Al-Haj Dr. Yahya A.J.J. Jammeh, Türkiye'ye resim bir Çalışma Ziyareti yapmıştır. Bu ziyaret, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e Gambiyalı mevkidaşı ile baş başa bir görüşme yapma fırsatı vermiştir. Bu da iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Her iki taraf, Ankara ve Banjul'de büyükelçilikler açmanın ilişkilerine yeni bir boyut kattığını ifade etmişlerdir. Bu ise, diğer başka katkıları yanında, OIC, Güney-Güney İşbirliği, Birleşmiş Milletler ve Uzmanlaşmış Kuruluşlarda kendi konularını aynı çizgiye getirmek için düzenli istişareler yapmalarına izin vermiştir. Bu amaçla Gambiya tarafı Türk mevkidaşına, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 2015-2016 döneminde geçici üye olması için destek olacağına garanti vermiştir. Gambiya tarafı, 2014'te 14'ncü İslam Zirvesi Konferansı'na ev sahipliği yapma konusundaki destek talebini tazelemiş ve Türk tarafı da bunu dikkate almıştır (Çolakoğlu , 2014).

3.2. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

Türk-Gambiya İş Konseyi ticaret ve ekonomi alanlarında iki taraflı ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacak olan bir platform sağlamak amacıyla 2011 yılında kuruldu. Ayrıca 23-24 Mayıs 2014 tarihinde Banjul’da ilk “TÜRKİYE – GAMBİYA ORTAK EKONOMİK, BİLİMSEL VE TEKNİK İŞBİRLİĞİ KOMİSYONUNU” oluşturdular. Toplantıda her iki taraf, iki ülke arasındaki ticaret hacminin 35 milyon dolar tutarında olacağına tahmin edildiğine işaret ettiler ve bunun, iki ülke arasındaki gerçek potansiyeli yansıtmayacağı konusunda mutabık kaldılar. Bu düşünceyle, iki taraf ticaret hacmini zamanla 500 milyon dolar tutarına çıkarmak için anlaştılar (The Point Newspaper, 2014).

Yukarıda bahsedilen toplantı esnasında, Türk partnerler, Gambiya ile “Ticari ve Ekonomik Ortaklık Anlaşması” (TEOA) hakkındaki görüşmeleri başlatma isteklerini ifade ettiler. Bununla birlikte, Gambiyalı partnerler Türk tarafını şu yönde uyardılar: ECOWAS üye ülkeleri tarafından kabul edilen yürürlükteki Müşterek Dış Tarif nedeniyle yukarıda bahsedilen teşkilatın üyelerinin hiç biri Ocak 2015 tarihine kadar tek taraflı olarak herhangi bir tarife serbestisini uygulayamamaktır. (Gambiya Dışişleri Bakanlığı: “Banjul’deki Türkiye-Gambiya Ortak Ekonomik Komisyon Toplantılarının Tutanakları” Rapor Dosyası). Gambiya tarafı, ECOWAS’ın Avrupa Birliği ile Ekonomik Ortaklık Anlaşması için yapacakları daha ilerideki müzakerelerin bir parçası olarak Türkiye Cumhuriyeti ile benzeri anlaşmalar yapmayı taahhüt ettiklerini bildirdiler. Bir ECOWAS üyesi olarak Gambiya, ECOWAS ile TEOA müzakerelerini başlatma doğrultusundaki potansiyel girişimlerinde Türkiye’ye destek olacaklarına garanti verdiler.

İki taraf, iki ülkenin kamu ve özel sektörleri arasındaki düzenli angajmanları kolaylaştırmak amacıyla, Türk ve Gambiyalı şirketler arasında yatırımlar ve ortak girişimlere daha da destek olmaya karar verdiler. Türk inşaat şirketleri ayrıca Gambiya’nın altyapı gelişimine katılma konusundaki ilgilerini iletiler. Bu anlamda, Gambiya tarafı Türk inşaat şirketlerinden, ticaret ve yatırım fırsatlarını keşfetmeleri için Gambiya’ya teknik ziyaretler düzenlemelerini istediler. Gambiya hükümeti, Türk yatırımcılara, 300 milyondan fazla nüfusu olan ECOWAS pazarına erişim için Gambiya’yı bir üs olarak düşünmeleri için destek olmaya hazır olduklarını ifade ettiler. Bu istek, gereği gibi not edildi ve gereken önemin verileceğine söz verildi.

Gambiya'ya yönelik TİKA, Türk Kızılay'ı ve birçok Türk STK'ları tarafından teslim edilen bağış programları ve yardımlar vardır. Bugüne kadar TİKA, Gambiya'nın balıkçılık sektörünü geliştirmek için birçok projeler başlatmıştır.

12 Şubat 2014 tarihinde yapılan Türk-Gambiya İş Forumu toplantısında Türk şirketlerinin Gambiya'da güneş enerjisi panelleri kurmasına karar verildi. Gambiya zengin maden kaynaklarına sahip olmadığından, alternatif ve düşük maliyetli enerji kaynaklarının tedariki hayati öneme sahiptir. Böyle bir çerçeve içinde, enerji kaynakları alanında Türk firmalarına sağlanacak destek Gambiya'daki sürdürülebilir büyüme için çok büyük öneme sahiptir.

Rusya'nın uyguladığı ambargo Türkiye'nin, tekstil ve imalatı dahil, en zengin iş sektörlerinin belini büktüğü zaman, Türkiye'nin endüstrileri ekonomik erişim alanlarını genişletme çabası içinde gözlerini kıtaya diktiler.

Zirve, Türkiye'nin, temel insani yardım bağışçılarından biri haline gelerek ve ülke çapında diplomatik bağlantılar oluşturarak, Gambiya ulusu ile ilişkilerini geliştirdiği yılların sonrasında gelişir. Şu anda, mücadele halindeki işletmeler, Türkiye karlarını artırmak ve Rusya kayıplarını telafi etmek için genel olarak Afrika pazarlarına doğru baktıkça, bu bağlantıların işe yarayacağını umuyorlar.

Büyük bir Türk iş ağı olan TÜSİDA'nın Washington temsilcisi Barış Ornarlı, "Avrupa ekonomileri o kadar iyi performans gösteremedikleri (2009 yılında) zaman, Türk işletmeleri çeşitlenmeye başladı" dedi. (International Business Times, 2016). "Onların bir çoğu Orta Doğu ve Afrika'ya gitti ... ve şuan sorun Rusya ile olan çatışmanın işlerin tekrar çeşitlenmesini teşvik edip edemeyeceğidir." (Ibid)

Analistler, özellikle Türkiye son aylarda kendi yurtiçi kargaşaları tarafından sıkıştırıldığından, Gambiya'da ve Afrika'nın tümünde finansal bir tutunma noktası elde etmenin zorlu bir iş olacağını söylediler. Hindistan ve Çin'in, daha rekabetçi fiyatlar sunarak, Gambiya pazarına çoktan girmiş olması gerçeği, Türkiye'nin ülkede düşündükleri gibi kar yapmasını zorlaştırması muhtemeldi. Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'ya ana ihraçları zaten mamul mallar, demir ve çelik ürünleri, gıda gibi tüketici ürünleri, tekstil ve endüstriyel

ürünleri içermektedir. Onun en üst ticaret ortakları Güney Afrika, Nijerya ve Gana ve tabii Gambiya'yı içine almaktadır.

Türkiye'nin en büyük ihraç pazarlarından biri olan Rusya, Rus savaş uçağının Türkiye - Suriye sınırında vurulup düşürüldükten sonra Türkiye'ye ambargo koydu. Türk liderler uçağın kendi hava sahasını ihlal ettiğini söylediler, ancak Rusya iddiaları yalanladı ve Türkiye'nin eylemini bir provokasyon olarak kabul etti. Rus uçağının düşürülmesi Ankara ile Moskova arasındaki tansiyonun yükselmesine yol açtı ve Rusya, Türk malı ürenler taşıyan kamyonların sınırlarını geçişini yasakladı. Rus ziyaretçiler 1990'lardan başlayarak Türkiye'nin turizm sektörü için hayati öneme sahip olmuşlardır. Fakat Rus uçağının düşürülmesi sonrasında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısında büyük düşüş yaşanmış, bu da Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla Türk işadamları ve şirketleri, ekonomik kayıplarını telafi edebilmek için alternatif piyasalar arayışlarını hızlandırmışlardır. Bu alternatif piyasalardan birisi, elbette Afrika ve bu çerçevede Gambiya olabilir.

Türkiye'nin birkaç yıl önce Gambiya'da genişlemesine imkan veren nedenlerden birisi de, dünya çapında okullar ve işletmeler zinciri işleten "Hizmet Hareketi" adındaki meşhur Fethullahcı dinci cemaattir. "Gülen Cemaati" olarak da adlandırılan bu dinci hareket / cemaat / örgüt, Afrika'da (özellikle de Nijerya ve Somali'de) önemli bir konuma sahiptir. Bu cemaat / örgüt, Türkiye'nin kıta çapında iş ağı ve elçilikler tesis etmesine yardımcı olma noktasında kritik öneme sahip oldu. Fethullah Gülen liderliğindeki "Hizmet Hareketi"nin Türk takipçilerinin birçoğu Afrika'da yaşamakta ve çalışmaktadırlar. Bunlara Gambiya'nın Banjul şehrindeki Yavuz Selim Anadolu Okulu dahildir.

Ancak daha yakın zamanlarda, güçlü iradeli Erdoğan iktidarı ile "Hizmet Hareketi"nin yaşlı münzevi lideri Fethullah Gülen, Türkiye'de sert bir "güç / iktidar mücadelesi" içine girdiler. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pennsylvania'da "gönüllü sürgünde" yaşayan Fethullah Gülen'i, kendisine karşı bir askeri darbe düzenlemekle suçluyor. Bu çerçevede Erdoğan yönetimi, "Darbeci Gülen"e ve onun "Hizmet Hareketi"ne karşı bir savaş açtı. "Fethullahcı Hizmet Hareketi", Türkiye devleti tarafından "Fethullahcı Terör Örgütü" ilan edildi. Bu çerçevede, "Fethullahcı Hizmet Hareketi / Terör Örgütü"nin Türkiye'deki faaliyetleri yasaklandı ve malvarlıklarına el konuldu. Akabinde Erdoğan yönetimi, Gambiya dahil olmak üzere Afrika'daki "Fethullahcı Hizmet Hareketi / Terör Örgütü"ne ait okulların ve yatırımların kapatılması ve yasaklanması için Afrikalı hükümetlere talepte bulundu.

3.3. ASKERİ İŞBİRLİĞİ

Türkiye ve Gambiya arasındaki ilişkilerin ana temeli 1960’larda Türk askeri görevlileri tarafından sağlanan askeri eğitim ile şekillenmiştir. Lojistik ve askeri eğitim konusundaki son anlaşmalar şu anda iki ülkenin barışı koruma operasyonları için işbirliği yapmasının yolunu hazırlamaktadır.

Çok büyük sayıdaki Gambiyalı askeri yetkililer hem Türkiye hem de Gambiya’da sağlanan askeri eğitimden faydalandılar. 23 Mart 1990 yılında imzalanan askeri eğitim işbirliği anlaşması 2012 yılında yeni hükümlerle güncellendi. Bu askeri eğitim Gambiya’nın hem bölgesel hem de BM Barışı Koruma operasyonlarına katılmasına yardımcı olmuştur. İlk zamanlar yalnızca askeri yetkililerle icra edilen eğitim şimdi komutanlık seviyesinde yapılmaktadır. Şu an itibariyle Gambiya, sekiz BM Barış Koruma hareketine müdahildir.

Bunlardan bazıları bölgesel iken diğer bazıları uluslararası misyonlardır. 3 Nisan 2014 tarihinde iki ülke, Barbaros Türk Denizcilik Görev Gurubu’nun Banjul limanına yaptığı ziyaret sırasında Gambiyalı mevkidaşları ile Deniz Güvenliği konusundaki deneyimlerini paylaşmak ve Gambiya Vizyon 2020’ye katılmanın yanında iki taraflı eğitimler icra etmek amaçlarıyla aralarındaki bağları daha da güçlendirmeye karar verdiler. (ÖZERLİ, 2013).

Gambiya ve Türkiye arasındaki askeri işbirliği, Türkiye’den gelen bir jandarma birliğinin Gambiya Ulusal Muhafızları birliğini kurmak ve eğitmekle görevlendirildiği 1991 yılında ivme kazandı. 1999 yılında Türkiye-Gambiya Askeri İşbirliği, Gambiya Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri dahil tüm Gambiya Silahlı Kuvvetleri’ne eğitim sağlamak ve Gambiya Eğitim Komutanlığı’nı kurmak üzere genişletildi. Eğitim Komutanlığı’nın Komuta Görevlisi bir Türk Jandarma Albayı oldu.

Anlaşma doğrultusunda 200’den fazla Gambiyalı kıdemli subay ve 6000 diğer askeri personel Gambiya’da 1991 yılından bu yana Türk askeri öğreticilerinden eğitim almıştır. Bu arada, birçok subaylar ve Ulusal Komuta Subayları askeri eğitimlerine ek olarak Türkçe Dili eğitimi ve Türk Askeri Kurumları dersleri aldılar. Normal olarak eğitimlerin ortak dili İngilizcedir. Fakat Gambiya Askeri Personeli, Türk kültürü ve ev sahibi ülkenin iş ortamı ile aşina olmak için eğitildi. Bunlardan bazıları emekli olduktan sonra iki ülke arasında ticaretle işteğal oldular. Bu durum, Türkiye ile Gambiya arasındaki ticaret hacminin bir yılda 10

milyon doları aşmasının nedenlerinden biridir (Varoglu& Cakar, 2008). Böylece askeri alandaki işbirliği ekonomik işbirliğine de katkı sağlamış oldu.

Türkiye-Gambiya askeri işbirliği hakkındaki günlük bazda daha fazla bilgileri açığa çıkarma gayretimiz içinde, eğitim faaliyetlerinde ya eğitmen ya da öğrenci olarak yer alan 10 Gambiyalı ve Türk yetkili ile görüşmeler yapıldı. Banjul'daki Gambiya Dışişleri Bakanlığın'daki masa başı Türkiye görevlileriyle de kısa görüşmeler yapıldı.

Gambiya-Türkiye askeri işbirliği hem yansımali hem de eş-yapılı normalliklere yol açmışa benzemektedir. Gambiya askeri teşkilatının Türk prototipini model alması yansımali eş-yapılığa uyarken, süregiden eğitim uzmanlığı normatif eş-yapılığa uyan profesyonelliğin oluşturulmasına neden oldu. Örneğin yayınlanan bir programda, Gambiya Piyade Birliği iyi bilinen bir Türk halk müziğini mükemmel bir şekilde söyleyerek beden eğitimi yapıyorlardı.

Türk subayları tarafından uygulanan formal eğitim programı ve kurumsal yapının eş-yapılı süreç boyunca kurumsallaşmış bir sistem ürettiği görülmektedir. Örneğin Türk Jandarması tarafından kurulan ve çalıştırılan askeri eğitim birlikleri 2005 yılından önce diplomatik toplantılar esnasında Batı Afrika liderleri tarafından periyodik olarak ziyaret edilmektedir (Varoglu et al). Bu örnek, yeni organizasyonel formların bilişsel olarak meşrulaştırılmasının yayılmasının süreç halinde olduğunu göstermektedir. Aslında bu sürecin Senegal, Kongo Cumhuriyeti ve benzerleri gibi diğer SSA ülkelerinde de gözlemlendiğini ifade etmek mümkündür.

3.4. NAKLIYE İŞBİRLİĞİ

Nakliye konusu, Türk - Gambiya işbirliğinde hayati öneme sahip bir alandır. Gambiya, Gambiya Liman Yönetimi tesislerini genişletmek ve güncelleştirmek için Türkiye'den destek istemiştir. Bunu başarmak için Gambiyalı yetkililer, Gambiya Liman Yönetimi genişletilmesine yardım olma yollarını keşfedebilmeleri ve ayrıca yatırım fırsatların teşhis edebilmeleri için ilgili Türk yetkilileri Gambiya'yı ziyaret etmeye davet ettiler.

Gambiya ayrıacı, muhtemelen Senegal-Mali demiryolunu birbirine bağlayacak olan ülkenin doğusuna doğru bir demiryolu sistemi inşa etmek için Türk tarafından yardım istedi. Türk tarafı bu isteği kayda aldı ve buna gereken önemi vereceklerine söz verdi.

Türkiye'nin karayolu planlama, proje tasarımı, karayollarının inşası ve bakımı alanlarında işbirliği yapmaya hazır olması 1'nci Türkiye-Gambiya Ortak Ekonomik Komitesi esnasında tartışıldı. Gambiya yetkilileri de Türkiye ile Gambiya arasındaki ticaret ve yatırımları geliştirmek amacıyla Türk Havayolları'nın Gambiya'ya direk uçuşlar yapması ihtiyacını ifade ettiler. İki taraf, Türk Havayolları tarafından Gambiya'ya direk uçuş hareketlerinin kolaylaştırılması imkanlarını araştırma konusunda mutabık kaldılar.

3.5. TARIMSAL İŞBİRLİĞİ

Tarım, Gambiya Hükümeti'nin Kalkınma Programları'nın temel sektörlerinden birisidir. Bu nedenle Gambiya Hükümeti, hayvan besiciliği, tahıl, mısır ve yerfıstığı sektörlerinde Türkiye ile işbirliği yapma isteğini ifade etti.

Her iki ülkenin üretici kuruluşları ve onların balıkçılık alanında yatırım yapma kabiliyetine sahip olan meslektaşları arasında arazi kiralama veya ortak yatırımlar konusunda deneyimlerin paylaşımı ve tarımsal makine donanımı konusunda tarımsal uzmanların değişimi, Kırsal Kalkınma Yatırım Destek Programları ve her iki ülkenin kırsal alanlarında çeşitli tür ve kapasitelerdeki tarım kooperatifleri tarafından uygulanan üretim yatırım projeleri alanında işbirliği öngörüldü. Kooperatifler arasındaki, özellikle kadın yöneticiler arasındaki ziyaretlerin organize edilmesine ek olarak, her iki ülkenin tarımsal kooperatiflerinin ihrac ürünlerinin pazarlanması da her iki ülkenin üzerinde yoğunlaştığı alanlardan bazılarıydı.

İki ülke ayrıca modern sulama tekniklerinin uygulanması, arazilerin geri kazandırılması ve suların tarımsal kirlenmesinin önlenmesi ve bitki üretimi alanlarında ve bunlara ilave olarak hayvan hastalıkları ile mücadele, mücadele stratejileri geliştirme, saha araştırması ve teşhis programlarının müzakeresi, referans kurumlardaki uzmanların karşılıklı olarak değişimi ve bilgi paylaşımı alanlarında işbirliği yapmaktadırlar.

Gambiya tarafı, Tarım alanında bir taslak Mutabakat Zaptı'nı ilgili Türk makamlarının dikkatine sunmayı teklif ettiler. Gambiyalı yetkililer, tüm yıl boyunca yarım milyon hektarlık alanı iki yıl içinde (2014- 2016) pirinç ve diğer mahsullerde tarımsal sulamaya koyarak tarım konusunda destek istediler. Vizyon 2016'nın başarılmasına hazırlık olarak Türk

meslektaşlarına Gambiya'daki tarımsal ürün işleme endüstrileri konusunda bir teklifte bulundular (Türkiye-Gambiya 1'nci Ortak Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Komisyonu, Banjul, Mutabık Kalınan Tutanaklar, 23-24 Mayıs 2014, MOFA Rapor Dosyası).

3.6. EĞİTİM İŞBİRLİĞİ

Her yıl Türkiye Hükümeti bireysel Gambiyalı öğrencilerin eğitimlerini Türkiye'de daha da ilerletmeleri için Yüksek Öğrenim Bursları tahsis etmektedir. Bu öğrencilere, Türk toplumunda tam olarak işlev görebilmeleri için Türkçe dilinin konuşma ve yazma becerileri ve bir ölçüde Türk kültürü öğretilir ve kendilerinden bunları öğrenmeleri istenir. Bundan başka, Türk yetkilileri Gambiyalı meslektaşları ile Mevlana Değişim Programı'nı başlattılar. Bu program, Türk yüksek eğitim kurumları ile Gambiya dahil diğer ülkelerin yüksek eğitim kurumları arasında öğrenci ve akademik personelin değişimi amaçlanmaktadır. Akabinde Gambiya'ya, Türk yüksek eğitim sistemi hakkında bilgilendirici bir belge sundular.

Gambiya'daki mesleki beceri eğitimlerini iyileştirmek için TİKA, dikiş-nakış kursu için gerekli malzemeleri, Kololi Çok Amaçlı Eğitim Merkezi tarafından düzenlenen bilgisayar kursu için de bilgisayar ve bilgisayar malzemeleri sağladı (TİKA Yıllık Rapor, 2013, s.182). Kitaplar, demirbaşlar ve elektronik cihazlar da ayrıca TİKA tarafından ülkenin önemli ilk okullarına düzenli olarak bağışlanmıştır. Üstelik, başkentte faaliyet gösteren klinik için ilaç tedavisi yardımı sağlanmıştır.

2010 yılında ilk Türk özel okulu olan Yavuz Selim Eğitim Kurumları Anadolu Okulu Gambiya'da açıldı. Ayrıca Gambiya'da bir Türk Kültür Merkezi açma konusunda başka bir plan da süreç halindedir (Daily Observer Gazetesi, Gambia, ağustos 2015).

Gambiyalı öğrencilere burs sunmaya ek olarak, Türkiye ayrıca Gambiyalı kamu görevlilerine ve akademisyenlere, askeri personel ve özel sektör elemanlarına, hem genç hem de kıdemli seviyedekilere ve çok çeşitli uzmanlaşma alanlarında Mesleki Kısa Dönem Eğitim Programları sağlamaktadır. Son zamanlarda Türkiye, Gambiyalı resmi görevliler dahil (ve kendim de dahil) olmak üzere farklı ülkelerin hükümet görevlilerine yönelik, "Yunus Emre Türk Kültürel Programı" yönetimi altında "Türkçe Dili ve Kültürel Eğitim Programı"

sağlamaktadır. Tüm bu çalışmalar ve programlar, iki ülke arasındaki eğitim işbirliğini hızla geliştirmektedir.

3.7. SAĞLIK İŞBİRLİĞİ

Sağlık ve Sosyal Refah Bakanlığı bazı sağlıkla ilişkili faaliyetlerin finansmanı için Türkiye ile 2014 yılında bir anlaşma imzaladı ve bunu onayladı. Bu faaliyetler, yayılabilen hastalıklara karşı, özellikle Ebola virüsü hastalığına karşı mücadeleyi desteklemeyi ve finansmanını karşılamayı içermektedir ve tıbbi donanım şeklinde 50,000 ABD doları tutarındadır. 2014 Eylül ayında TİKA tarafından finansmanı karşılanmıştır.

Bu amaçla, Edward Francis Small Eğitim Hastanesi'ndeki ve Soma Bölgesel Sağlık Merkezi'ndeki tecrit koşulları için gerekli hastane yatakları, tıbbi tüketim maddeleri ve gerekli diğer cihazlar sağlandı ve ayrıca TİKA tarafından finansmanı karşılandı. Türk sağlık sektörü ayrıca 2014 yılında 25 Gambiyalı sağlık çalışanına acil durumlar ve felaket durumlarında üç günlük ilk yardım eğitimi verdiler. 2014 yılında Türkiye'de Gambiyalılar için beş günlük Yenidoğan Hayata Döndürme Pratisyen Eğitimi ve Meme ile Besleme Pratisyen Eğitimi verildi. Buna ilaveten; sağlık yönetimi ve planlaması, hemşirelik, neonatoloji, radyoloji gibi pek çok uzmanlık alanlarında 32 Gambiyalı sağlık çalışanı için kısa dönemli bir eğitim verildi.

İki ülke arasındaki sağlık alanındaki bu işbirliği çerçevesinde, Türkiye her yıl 25 Gambiyalı hastayı tedavi etmeyi teklif etti. Bu hastalar önde gelen Türk hastanelerinde hastalıklarının tedavisi için uçakla Türkiye'ye getirilecek ve tıbbi harcamaları Türk yetkilileri tarafından karşılanacaktır. (Daily Observer Newspaper' 2014).

2 Ağustos 2016 tarihinde TİKA, Gambiyalı mevkidaşları tarafından yapılan bir talep üzerine Banjul'deki Türk Büyükelçisi aracılığı ile Gambiya Sağlık ve Sosyal Refah Bakanlığı'na tıbbi malzeme bağışladı. Dağıtılan maddeler arasında şunlar vardı: Hemoglobin test ölçer, hemoglobin stripleri, şeker ölçme aleti, lanset, lanset kalemi, 50 adetlik kutu, termometre standart dijital, sıvısız kan basıncı ölçme aleti, steril ped, antiseptik dezenfektan çözeltisi, elastik bant/bandaj, hidrofıl pamuk, sıkıştırılmış gauze bandajı (7,5 cm 100 adet paket), muayene eldiveni, steril eldivenler, iğne tutucu, forsepsler, emilemeyen cerrahi sutürlar, 2,5 cc'lik ve 10 cc'lik enjektörler, intraket seti, damar içi sıvı seti, 500 cc'lik serum

fizyolojik torbası, serum fizyolojik 1000 cc'lik torba, 2'nci kalite cerrahi makas, bebek terazisi, yetişkin terazisi, 100 paket idrar stripi, iki katlı katlanabilen sedye, oksijen maskesi, nebulizör cihazı, nebulizör maske yetişkin, nebulizör maske çocuk, standart tekerlekli sandalye, hastane mikroskobu, 100 paket dil basacağı, 100 paket mikroskop lamı, 100 paket mikroskop kapak camı, katater, idrar torbası, 100 paket aspirasyon kateteri, beyaz önlük, yataklı hasta karyolası, taşınabilir ultrason cihazı, hastane yatak tekstili, yastıklar, pulse oksimetre, yetişkin muayene masası, üç katlı hastane katlanan perde ve paslanmaz çelik pansuman arabası (Daily Observer, 03 Ağustos 2016).

3.8. ORMAN VE SU KAYNAKLARI İŞBİRLİĞİ

Orman sektörü, Gambiya'nın toplam GSYİH'nin %0,8'ini oluşturmaktadır. Nüfusun %85'i günlük enerji ihtiyacını orman kaynaklarından sağlamasına rağmen, orman kaynaklarının yurtiçi kullanımı ülkenin genel ekonomik performansı içinde dikkate alınmamaktadır. Bu sektörün önemi nedeniyle, Türkiye ve Gambiya hükümetleri, Ormançılık ve Su Kaynakları bakımından güçlü bir işbirliğine yöneldiler. İki taraf; nehir havzası koruması ve yönetim planlarının hazırlanmasında, sel ve kuraklık yönetim planlarının hazırlanmasında işbirliği isteklerini ifade ettiler.

İki ülke ayrıca, su kalitesinin izlenmesi ve yönetimi, su kaynakları üzerinde iklim değişikliklerinin etkisi konularında işbirliği yapmaktadır. İlgili departmanların yetkililerini, fidancılık üretimi, çölleşme ve erozyonla mücadele konularında ortak eğitim verilmektedir.

Bu amaçla, orak orman arazilerinin rehabilitasyonu, jeoteknik ve yeraltı suları araştırmaları, su kuyusu kazma, inşası, tasarım ve uygulama eğitimi programları (su kuyularının yapımı, bakımı ve onarımı) konularında da mutabık kaldılar. İki partner ayrıca, ormanların bozulması ve orman hasadı faaliyetlerine karşı müşterek olarak mücadele etme konusunda mutabakata vardıklarından, farklı platform ve toplantılarda orman kaynaklarının işlevsel planlaması ve yönetimini de müzakere ettiler. (Türkiye-Gambiya Müşterek Ekonomik, Bilimsel, Teknik İşbirliği Komisyon, Banjul, Mutabakata Varılan Tutanaklar, 23-24 Mayıs 2014, MOFA Rapor Dosyası).

3.9. DİN İŞLERİNDE İŞBİRLİĞİ

Din, Türkiye ile Gambiya halklarının en önemli sosyo-kültürel ortak özelliğidir. Dolayısıyla din (İslam) faktörü, iki ülke arasında giderek gelişmekte olan işbirliğinin kilit – ve bir bağlamda meşrulaştırıcı – unsurudur. İki ülkenin / toplumun ortak din kimliği (İslam), iki ülke arasındaki işbirliğini olumlu etkilemektedir.

Din ve tarih, Türkiye-Afrika ilişkilerindeki incelikli fakat oldukça önemli unsurlarını oluşturmaktadır ve dinin bir meşrulaştırma rolü bile olabilir. Bu, hem devlet hem de sivil toplum düzeyinde geçerliliğe sahiptir. Türkiye’deki Diyanet İşleri Başkanlığı son zamanlara kadar dış politikada bir rol sahibi olmadı, sadece Müslümanların yurt içindeki dini ihtiyaçları üzerine yoğunlaştı. Dış politikaya çok boyutlu bir yaklaşım doğrultusunda bir değişiklik ile, din ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’nin yumuşak güç unsurlarından biri haline geldi; özellikle de Afrika’da böyle oldu.

Anayasal olarak laik bir devlet olan Türkiye son zamanlara kadar İslami veya dini toplantılara katılmaktan kaçınıyordu. Fakat AK Parti iktidarıyla birlikte bu çekimserlik sona erdi ve din, dış politikanın önemli bir aracı olarak kullanılmaya başladı. Nitekim AK Parti iktidarı döneminde Türkiye, pek çok uluslararası dini toplantılara ve din diplomasisine (ki bunlara Gambiya ve diğer Afrika ülkeleri de iştirak etmektedir) ev sahipliği yapmaya başladı. Diyanet İşleri Başkanlığı, Afrika dini liderlerini İstanbul’da bir araya getiriyor. Gambiya’nın da dahil olduğu ilk “Afrika Kıtası Müslüman Ülkeleri ve Toplulukları Dini Liderleri Toplantısı” Kasım 2006’da gerçekleşti ve 21 ülkeden temsilcileri bir araya getirdi. (Faik & Orakçı, 2006).

Diyanet İşleri Başkanlığı gibi resmi dini kurumlar bir yana, İnsan Hakları ve Özgürlükleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) gibi sivil kuruluşlar da, Türkiye-Gambiya ilişkilerinin dini boyutuna ayrıca aktif olarak katkıda bulunmaktadırlar. Bu ilgi, Türkiye’nin şu ana kadarki angajmanından ve yapısal sorunlara tesir etme konusundaki artan isteğinden kaynaklanmaktadır. Gambiya’daki yardım ve destek projeleri, TİKA, Türk Kızılayı ve aynı zamanda çeşitli Türk sivil toplum kuruluşları tarafından Gambiya’daki İslami topluluklara ve camilere yapılmıştır.

Gambiya Cumhurbaşkanı Mr. Yahya Jammeh, İstanbul'daki 13'ncü OIC Zirvesi'nde 14-15 Nisan 2016 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etti.

Banjul ve Ankara arasındaki bağları kuvvetlendirme saiki içinde, Türk elçisi, 19 Mayıs 2014 tarihinde Gambiya Yüksek İslam Konseyi'nin Kanifing'deki merkezinde yapılan bir törenle 10,000 Kur'an'ı Kerim nüshasını konseye bağışladı. Bağış iki kardeş ülke arasındaki bağları geliştirmek için Türkiye Büyükelçiliğın son zamanlarda yaptığı bağış serilerinden birisidir. 3 Ekim 2014 tarihinde bir Türk Müslüman teşkilatı olan IGMG HASENE, Gambiyalı muhatabı olan Hayır Cemiyeti Yardım Teşkilatı (CHRO) ile işbirliği halinde, Türkiye'de "Kurban Bayramı" olarak anılan İslami bayramın kutlanmasına bir katkı olarak, çeşitli Müslüman cami komitelerine ve teşkilatlarına 350 adet boğa bağışladı (The Point Newspaper, 06 Ekim 2014).

Bağış, esas olarak, Almanya'da konuşlu (IGMG HASSANE) vakfi tarafından desteklendi ve dağıtım CHRO yetkilileri tarafından icra edildi, onların bağışçı partnerlerinden bazıları boğaların alıcılara nasıl dağıtıldığını kendileri bizzat yerinde görmek için oradaydılar. IGMG HASENE vakfi, Gambiya'da yetimler için projeler ve Ramazan aylarında gıda yardımı kampanyaları yürütüyor. Ayrıca bu Türk vakfi, Gambiya'daki yerel topluluklarla çok iyi çalışmaktadır.

Daha yakın zamanlarda, Türkiye'de konuşlu Dünya Çapında Doktorlar Vakfı elli boğa bağışladı. Bağış, aynı zamanda Brufut Üst ve Kıdemli Ortaokulu Müdürü olarak görev yapan Khadija Vakıf Merkezi-Gambiya'nın başkanı olan Muhammed F. Jabbi aracılığı ile yapıldı. Elli boğa topluluklar arasında dağıtıldı. Bunlardan 41 tanesi Sukuta tarafından alındı, 3 boğayı Brikama topluluğu, 3 boğayı Brufut ve 3 boğayı da Fajikunda topluluğu aldı.

<http://thepoint.gm/africa/gambia/article/turkey-based-foundation-gives-out-50-bulls-to-gambians>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZORLUKLAR VE ÖNERİLER

4.1. GAMBİYA - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİ BEKLEYEN ZORLUKLAR

Afrika kıtası ve Türkiye arasındaki işbirliği ve ortaklığı için hem zorluklar hem de fırsatlar vardır. Yukarıda belirtildiği gibi, ikisi arasındaki ilişki tarihsel bir ilişkidir ve son on yılda bunun yeniden canlandırılması modern tarihte daha geniş bir bölgede ve aslında dünyada meydana gelmektedir.

Yardım ve insani çaba boyutları ile güçlü bir başlangıç yapan Türkiye'nin Sahra-altı Afrika (Gambiya dahil) ile ilişkileri o zamandan beri genişlemiş ve ticaretteki artışla birlikte hızlanmıştır ve devlet-inşa etme ve güvenliğe hitap ederek derinleşmiştir. Bununla birlikte, bu pozitif gidişata rağmen Türkiye-Afrika ilişkileri risksiz değildir.

Türkiye'nin Afrika kıtası ile olan ilişkisinin gelecekteki istikametiyle ilişkili olarak iki temel risk olduğu söylenebilir. Birinci risk, "Afrika tükenmişliği" olarak adlandırılabilen Afrika'ya "açılma" yorgunluğudur. 2002 tarihinden başlayan açılma dönemi şu an bitti; daha geniş bir vizyon, planlama ve yeni bir söylem gerektirmektedir.

Kilit önemdeki diğer risk/zorluk yurtiçi gelişmelerin Türkiye'nin Afrika politikası üzerindeki potansiyel etkileridir. 17-25 aralık 2013 tarihindeki rüşvet operasyonlarından ve daha net olarak 15 Temmuz 2016 tarihindeki Güleciler tarafından yapılan başarısızlığa uğrayan askeri darbe girişiminde buyana, Güleciler, Türk hükümetinin Afrikalı ülkeler içindeki itibarını zedeleyerek yurtiçindeki kayıplarını telafi etmeye çalıştılar. Türkiye'deki güç mücadelesinin yakın gelecekte sona ermeyeceği ihtimali dikkate alınır, bu gelişmelerin Ankara ve Afrika başkentleri arasındaki daha yakın işbirliğine katkıda bulunması muhtemeldir. Çünkü Güleciler tarafından yürütülen olumsuz kampanyaya karşı koymak için Türk yetkililerin kıtaya karşı daha doğrudan ve kapsayıcı bir politika geliştirmeleri muhtemeldir. Bu anlamda, Türk-Afrika ilişkilerinin çeşitli yönleri, öngörülebilir bir gelecekte kamuoyunun gündeminde ön sıralarında olmaya devam edecektir.

Bununla birlikte, Gambiya-Türkiye ilişkileri bakımından problemler görülmektedir. Türk hükümetinin çabaları ülke çapında büyük ölçüde takdir edilmektedir. Fakat tamamen ortaya çıkmış problemler olmasa da bazı eksiklikleri teşhis etmek mümkündür. Şu an için en önemli nokta, ülkenin çabalarının hem bölgesel hem de küresel çapta ağırlıklandırılması görevinin zorluğuna ilişkindir.

Yurtiçinde, en büyük zorluk hem siyasi hem de akademik çevrelerde Afrika'yı anlama eksikliğidir. Öyle ki; Afrika kıtası ile on yıldan fazla süren angajmana rağmen durum budur. Türk düşünce kuruluşları ve akademi çevresinde Afrika uzmanları konusundaki eksiklik devam etmektedir. Son yıllarda çeşitli Türk kurumları Afrika araştırma merkezleri açmalarına rağmen, bu örgütler hem iyi donanıma sahip değildir hem de Batı'da yok olmanın eşiğinde olan aşırı oryantalist yaklaşımları yeniden üretmeye yatkındırlar. Türk kurumlarının modası geçmiş batılı argümanları yanlış bir şekilde yeni ve orijinal bulgular olarak takdim etmesi, ülkenin Afrika'daki gittikçe artan bir şekilde öne çıkan konumuna hakkını vermemektedir.

Bu anlamda, Türk hükümetinin, mezun öğrenciler ve doktora adaylarını, kıtasal gelişmeleri daha yakından takip etme çabası için Gambiya gibi Afrika ülkelerinde uzmanlaşmaları konusunda teşvik etmek için gereken adımları atması gerekmektedir. Bundan başka, kıtanın önde gelen fikir adamlarının Türkiye ile aşına olması için, Afrika'nın tanınmış akademisyenleri tarafından ders verilmek üzere araştırma merkezleri tesis edebilir.

Açıkça ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin Gambiya ile gittikçe artan ilişkisi, yalnızca Sahra-altı pazardan istifade etmeyi amaçlamayan fakat Afrika'da temelde Batılı fakat Güneyli bağışçılarla bire bir Türk varlığını tesis etmeyi hedefleyen, sahra-altı ülkelerle (diplomatik faaliyet, ticaret ve yardım tarzında) yakın ekonomik bağlar ile çerçevesi çizilen, politik, ekonomik ve kalkınma yardımları hevesleri ve motivasyonları yönünden anlaşılabilir. Bir ölçüde Türkiye'nin Afrika ile genelde yenilenen ilişkisi, ülkenin yurtiçi dönüşümünün bir sonucu olarak görülebilir. Şu anlamda ki, ülke geleneksel ekonomik partnerlerinden başka bir yöne dönmüş fakat bu aynı zamanda Türkiye'nin ticaret alternatiflerinin çeşitlendirilmesini gerektiren küresel politik ekonomideki değişmelerin bir sonucudur; ancak bu kez kalkınma yardımı politikaları ve söylemleriyle.

Türkiye'nin bu değişmelere olan yanıtı, partnerleri ile olan ekonomik ve politik gelişimine dayanan çok boyutlu bir dış politika tanımlaması şeklinde olmuştur. Bu anlamda,

Türkiye'nin Afrika'ya açılması ülkenin dış politikasının bu yeniden tanımlanmasının temel bir parçasıdır (Özkan, 2010). Bu politikalar ve yaklaşımların hedefleri açısından bakıldığında, bazıları Afrikalıların Türkiye'nin girişimlerine olan tepkilerinin şu ana kadar “ılımlı beklenti ve çapraşıklıkla bir karışımı” olduğunu ileri sürerler (Ibid).

Çin ve Hindistan'dan sonra, Türkiye'nin Afrika kıtası ve Gambiya'ya, bazılarının düşündüğü gibi neden bu kadar beklenmedik bir ilgi gösterdiği sorusu, Türkiye'nin Afrikalı partnerleri tarafından net bir cevaba sahip değildir. Yine de, Türkiye'nin kıtada sömürge geçmişinin olmayışı ve Afrika ülkeleri ile eşit bir ortaklığa vurgu yapması Afrikalı liderler arasında ilişkinin geleceği hakkındaki iyimserliği yaygınlaştırmıştır (Özkan, 2010).

Bu yaklaşım ve söylemlerin, Afrika halkının yaşam koşullarında pozitif bir etki yapabilecek olan sürdürülebilir ve karşılıklı olarak fayda sağlayan işbirliği ilişkisini inşa etmeye hangi ölçüde yardımcı olabileceğinin veya Türkiye'nin Afrika'ya yeni yöneliminin sadece “eski tas eski hamam” ilkesini yansıtacak şekilde sonlanıp sonlanmayacağına tespit edilmesi gerekmektedir. Görüldüğü gibi, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika ile ilgilenmesi, yurtdışı ekonomik, güvenlik ve diğer faktörlere bağlı olarak güçlenip zayıflamıştır. Güçlü zamanlarında Türkiye daha güçlü bir şekilde güç yansıtmıştır, öte yandan yurtdışı kısıtlamalar ortaya çıktığı zaman – ilerideki yeni angajmanları için kapı açık bırakılmasına rağmen – geri çekilmiştir.

Türkiye'nin Gambiya ile diplomatik ilişkisi eğitim yardımı, insani faaliyetler ve özel sektör yatırımları ile eşleşmiştir, Türkiye'ye ülkede derin bir tutunma noktası vermiştir. Yeni gelişen Çin ve Hindistan gibi ekonomilerin aksine, Türkiye'nin ülkedeki hedefleri yalnızca, kedisine bölgede daha sürdürülebilir bir gelecek sağlayan ticaretle sınırlı değildir, çünkü bu hem taban örgütlenmeli bir sosyal mevcudiyet hem de sürekli politik angajmana imkan vermektedir.

Türkiye'nin Gambiya ile ve Afrika ülkelerinin geri kalanı ile olan ilişkilerine yönelik en önde gelen tehditlerden biri, özellikle çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde, “Hizmet” olarak da bilinen, Güleni hareketin varlığıdır. Hizmetin ticari bağlantısı ile ve özellikle Hizmet ile sıkı bir ilişkisi olan, daha çok TUSKON olarak bilinen, Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu'nun bağlantısı ile başlayacağım. Merkezi İstanbul'da olan hükümetten bağımsız bir şemsiye teşkilat olan TUSKON, Türk iş federasyonlarını, ticaret

birliklerini, Türk girişimcileri ve şirketleri temsil etmektedir. TUSKON Afrika'daki ticaret ve yatırımları teşvikle meşgul olan en önemli Türk teşkilatıydı. Türkiye'deki şirketler ve tekil Afrika ülkelerindeki şirketler arasında sayısız ticaret köprüleri ve ticari alışverişler organize ettiler.

Türk hükümeti ile Hizmet arasında 2013 yılındaki bozuşmadan sonra, hükümet tarafından TUSKON üzerine uygulanan baskı onu, Afrika ve başka yerlerdeki ticari ilişkileri gelişme çabalarını önemli ölçüde azaltmaya zorladı. Türk polisi 2015 Kasım ayında, Gülen Hareketi'ne karşı geniş çaplı bir soruşturmanın bir parçası olarak TUSKON bürolarını bastı. Bu kampanya TUSKON'un Afrika'daki ticari ve iş geliştirme çabalarını etkin bir şekilde durdurdu.

Hizmet'i destekleyen ticaret insanları ayrıca farklı Afrika ülkelerinde bir dizi bağımsız ve gayri resmi ticaret birlikleri çalıştırıyorlar. Bunun örnekleri arasında Güney Afrika Türk Ticaret Birliği, Nijerya ve Türkiye İşadamları ve Yatırımcılar Birliği Ethio-Türk Girişimciler Birliği yer almaktadır. Bunların temel görevi Afrikalı iş heyetlerinin Türkiye ziyaretlerini organize etmek ve Türk iş heyetlerinin ziyaretlerine ev sahipliği yapmaktır.

Bu teşkilatlar, hükümetin Hizmet'e karşı olan kampanyası sonrasında var olmaya devam ediyor. Bazı durumlarda, bunların faaliyetleri engellendi ve bunların web siteleri artık işlevsel değil. Bununla birlikte diğer bazı durumlarda, Türkiye'deki Hizmet destekçileri kaçarken üye kazanıyorlar ve bunların bazıları Afrika'ya gidiyorlar. Hükümetin yaptığı TUSKON'u dağıtma çabaları ve Türkiye'de Hizmet'i destekleyen münferit iş adamlarının yaptığı finansal katkıları sona erdirme çabaları Afrika'daki Hizmet'le bağlantılı iş teşkilatları üzerinde negatif etkisi olmuştur. Türkiye'deki Hizmet'le bağlantılı Bank Asya 2009 yılında Batı Afrika'daki İslami Bankacılık Grubu'nda hisse satın aldı. Bu yatırım, hükümet, Bank Asya'nın kontrolünü tamamen üzerine alana kadar başarılı oldu, bundan sonra 2015 yılında Batı Afrika İslami Bankacılık yatırımının satışını zorladı (Shinn, 2016, p.6).

Hizmet'in Afrika'daki en önemli meşguliyeti ilkokul, ortaokul ve liselerin kurulması olmuştur. Afrika'daki ilkokul 1994 yılında Tangier'de açıldı. Sahra-altı Afrika'daki birinci okul 1997 yılında Senegal'de görüldü, bunu bir yıl sonra Kenya, Tanzanya ve Nijerya'daki okullar izledi. Bugün, 35 Afrika ülkesinde 110'dan fazla Hizmet bağlantılı okul ve Nijerya'da bir üniversite var. Bununla birlikte, Türk hükümeti o ülkelerin hükümetlerine okulları

kapatması için baskı yapmaktadır. Bu nedenle, Gambiyalı yetkililer, Yavuz Sultan Selim Anadolu Okulu'nun derhal kapanması için emir verdi. Bu okul 2014 yılında üç yaşından lise son sınıfa kadar (ikinci dil olarak Fransızca ve Türkçe ile birlikte) tamamen İngilizce eğitim vermekteydi.

Bununla birlikte, Türkiye'deki son iç kargaşa gösterdiği gibi, devlet, özel sektör ve nüfuzlu kişiler arasındaki yakın bağlantı bir fayda olduğu kadar bir risk faktörü de olabilir. Zaman, Türk aktörlerin bir Afrika ilişkisinin daha da derinleştirilmesi doğrultusundaki ilgilerini nasıl ve hangi ölçüde çözümleyeceğini söyleyecektir. Eğer dahili bir uzlaşma bulmayı başaramazlarsa, ülke bu kadar zaman gayret ve yatırımla kazanılan zemini kaybetme riski ile karşılaşabilir. Yine de, yabancı yatırımlardaki sürekli artışın gösterdiği gibi, özel sektör politik bozulmalara karşı daha dayanıklıdır ve bu anlamda Türk liderler aynı sayfada oluncaya kadar ilişkileri güçlü tutabilirler.

Aynı zamanda, Suriye'deki krizin eninde sonunda çözülmesi ile Türk bağışçılardan daha fazla fon Sahra-altı Afrika için serbest kalacaktır. Böylece Türk liderlerin son zamanlarda kaydettikleri ilerlemenin aslında uzun dönemli yaşam kabiliyetine sahip olması daha fazla bir olasılıktır.

Yeni dünya düzeni, ekonomi ve politikanın yeni bir küresel entegrasyonunu tetikleyen en yüksek kapitalizm durumu olarak görülen küreselleşmenin değerleri ve gelecek beklentilerinden ilham almış ve ondan etkilenmiştir. Küreselleşmenin stratejik sorumluluğu tedbirli bir şekilde serbest ticaret, serbest pazar ekonomisi ve daha ucuz yabancı işgücünü tuzağa düşürmeyi teşvik etmektir. Bunu yaparken amacı, bir yandan bu tür sorumlulukları devlet-dışı aktörlere devrederken, ekonomik faaliyetleri harekete geçirme konusundaki devletin rolünü azaltmaktır.

Bu yeni dünya düzeni çerçevesi uluslararası ekonomik sistemde sermaye ve pazarlar için yeni bir çekişmeyi tetikler. Yeni pazarlar ve sermaye birikimi peşinde koşma konusunda böyle bir çekişme ulusların dış politika duruşlarındaki stratejik değişiklikleri tahrik etmiştir. Bu yapısal değişikliklerin esası yabancı yatırımcıları çekmek, yabancı finans sermayesini etkilemek ve beklenen faydaların akışını kontrol etmektir. Bu yüzden, küreselleşmenin yapısal zorluklarına karşı bir tepki olarak ve kendi dünya görüşünü ekonomik mücadele

üzerine merkezlenecek şekilde yeniden tanımlama arayışı içinde Türkiye, kendi dış politika ilişkilerinde çok boyutlu olduğu kadar bütüncül bir yaklaşımı benimsemiştir.

Özal'ın dış politika ilişkilerinin bütüncül yönü küreselleşmeyi üretim ve tüketimin ekonomik bağlamı yoluyla tanımlar. Özal'ın Afrika'ya yaklaşımı, ekonomiyi geliştirmekte olan ülkelerle olan dış politika ilişkilerinin temel unsuru olan gören hem yapısal hem de fırsatçı bir karakter sergiler. Özal dönemi boyunca ilk yardım Afrika'ya yapılmıştır. Türkiye Afrika'ya yardım akışını artıran pragmatik bir ekonomik diplomasi öngörmüş ve onu benimsemiştir. 1985 yılında BM girişimi doğrultusunda Türkiye, 10 milyon dolar tutarındaki gıda yardımını, bölgedeki kuraklık felaketi nedeniyle Sahra-altı Afrika'ya gönderdi (Akca, 2012:89).

Buna ek olarak, Türkiye Özal'ın ekonomik diplomasiye olan bütüncül yaklaşımını güçlendirmek için çok-boyutlu bir yaklaşımı benimsedi. Bu yaklaşım, küreselleşmenin politik bağlamını analiz eder ve dünya politikası ve ekonomisinde devlet gücünün derecesini artırma konusunda ısrar eder. AK Parti bu yaklaşımı, Batı ile olan ilişkilerine bir eklenti olmaktan ziyade Afrika ile olan proaktif ve dinamik dış politika ilişkisini yürütmek için kullanır. Bu temelde Türkiye, uluslararası politikada daha aktif bir rol oynamak amacıyla ulusal gücünü artırması için gereken kurumsal bir ekonomik ortaklık yoluyla, Afrika'ya yönelik dış politika çerçevesini ve duruşunu açar. Bu bağlamda bu çalışma, çağdaş Türkiye-Afrika ekonomik ilişkilerini ve bunun yanı sıra onun Afrika ile olan ekonomik ortaklığının kurumsallaşması ile geliştirilen politik ilişkilerini anlamak için Türkiye'nin ekonomik diplomasisinin analitik bir iç görüşünü sağlayacaktır.

4.2. İŞBİRLİĞİNİ GELİŞTİRMEK İÇİN ÖNERİLER

Türkiye'nin Gambiyalı yetkililerin olumlu tepkisini çekmek için uyguladığı yumuşak gücün sistematik ve mantıksal uygulaması nedeniyle, Gambiya Türkiye ile olan ilişkilerine yönelik çok olumlu bir görüşe sahiptir. Bu çekicilik yalnızca diplomatik muvafakate yol açmıyor fakat ayrıca çok büyük Türkiye yatırımları ve imalatlarının Gambiya pazarlarına nüfuz etmesini içine alan pragmatik ekonomik ortaklığa yol açıyor.

Daha geniş bir bakış açısıyla, Türkiye'nin Gambiya ile olan ekonomik ilişkisinin gelecekte artması muhtemeldir, fakat ekonomik işbirliğini geliştirmek ve güçlendirmek için

Gambiya, karşılıklar kazanmak ve kendisinin küresel ekonomi içindeki uyumluluğunu artırmak için, yaşama gücü olan bir endüstriyel temel oluşturmalıdır.

Bundan başka, diplomatik ilişkilerini geliştirmek için Gambiya'nın, mevcut işgücüne ek olarak, en azından belirli ölçülerde Türk standardına ayak uydurabilecek ve daha yerli piyasa, rekabetçi ve dinamik özel sektör, nakliye, telekomünikasyon ve enerji sektörlerinde yüksek derecede gelişmiş teknolojik altyapı oluşturabilecek, daha iyi eğitilmiş kalifiye ve rekabetçi işgücüne sahip olmaya ihtiyacı var. Gambiya'nın bu yaklaşımı inanıyorum ki, ülkedeki dış politika hedeflerinin uygulanmasında ve aynı zamanda müşterek hedeflerin başarılmasında Türk tarafına yardımcı olacaktır.

Hala küçük ve gelişmekte olan bir ülke olarak Gambiya bazen sağlıkla ilişkili zorluklarla karşılaşmaktadır. Tıbbi tedavi açısından en gelişmiş ülkelere birisi olarak Türkiye, ortak ülkede bir Türk hastanesi kurmak için daha ileri bir işbirliğine gidebilir ve önleyici bakımdan hastane tesislerine, politika geliştirmeye ve Gambiyalı sağlık tesislerinin tüzel ve yasal işlevlerine nezaret etmeye kadar, sağlık hizmetlerinin etkin bir biçimde yerine getirilmesi için Gambiya'daki hastanelere kalifiye doktorlar ve hemşireler sağlayarak Gambiya'da istisari tıbbi tedavi geliştirme mekanizmaları tesis etmek için Gambiya ile işbirliği yapabilir. Türkiye her yıl en az 25 Gambiyalı hastaya ücretsiz tıbbi tedavi vermeyi teklif etmiş olmasına rağmen, ülkede bir Türk hastanesinin kurulması Gambiya ve Türkiye arasındaki diplomatik işbirliğini ve kardeşçe ilişkileri geliştirmek için iyi bir strateji olur.

İki ülkenin en üst düzeydeki görevlilerinin yüksek katılımı ile yıl boyunca yaptıkları ziyaretler ve Gambiyalı öğrencilerin artan bir şekilde Türkiye'ye akın etmesi ve bunun yanında Türk vatandaşlarının ve işadamlarının Gambiya'ya düzenli ziyaretleri dikkate alındığında, Gambiya'da Türk Havayolları faaliyetlerinin açılması ve iki ülke arasında doğrudan uçuşların mümkün olması diğer tarafa olan erişimi kolaylaştıracaktır.

Afrika'da on yıldan fazla süren bir deneyimden sonra Türkiye kıtadaki uluslararası toplumla daha yakın çalışma eğilimindedir. Başlangıçta Türkiye Batılı ülkelerin politikalarına eleştiri ve şüphe ile yaklaştı. Ancak Türkiye kendini Afrika'da bir aktör olarak tesis ettikçe bu yaklaşım değişmeye başladı.

AB ve ABD ile muhtemel işbirliğine ilişkin olarak Türkiye'deki atmosfer değişikliğine rağmen, potansiyel ortaklıkların, toptan bir yaklaşımdan ziyade dar alandaki konularda takip edilmesi muhtemeldir. Bu ise Afrika'ya yönelik Türkiye-AB veya Türkiye-ABD ortak politikalarının uyumlaştırılması için bir tür çerçeve gerektirir. Şu ana kadar özel bir çerçeve olmamıştır. Örneğin Türkiye, AB-Afrika zirvelerine davet edilebilirdi ve edilmeliydi de...

Türkiye Somali'de nispeten başarılı olmuştur. Şu anda Somali'de istikrar sürecini devam ettirmesi için Afrika Boynuzu'ndaki bölgesel güçleri sıkıştırmaya yardımcı olmak uluslararası toplumun rolüdür. Türkiye farkındadır ki, eğer uluslararası toplum bölgesel aktörleri Afrika Boynuzu'nda yapıcı olması için zorlamazsa, Somali'nin geleceği belirsizdir. Bugüne kadar Türkiye ve Somali'deki Batılı ülkeler arasında görüşmeler olmuştur, fakat henüz hiçbir şeyde mutabakat olunamamıştır.

Genel olarak, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin süregelen mahiyeti Afrika ile olan muhtemel işbirliği şanslarını en dolaysız bir şekilde etkileyecektir. Unutulmaması gerekir ki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın negatif Batı algısı Türkiye ve Batı arasındaki ilişkilerin mahiyetini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Eğer bu sürerse, yalnızca Afrika'daki müşterek çabaları önlemeyecektir, fakat Afrika'da Türkiye ve Batı arasında belirli bir rekabet oluşturabilir.

Üstelik Türkiye'nin genel Afrika politikasına ilişkin olarak, Türkiye, Afrika ve Afrika sorunlarını dikkate alma ve onlarla ilgilenme konusunda farklı yollara sahip olmalıdır. Afrika bir veya birleşik değildir. Başarı için bölümlenmiş ve bölgesel bir yaklaşım gereklidir. Kuzey Afrika'ya ek olarak, bir kimse dört bölgeyi görebilir: Güney, merkez, batı ve doğu Afrika. Her birinin, büyük ölçüde değişen etnik-dinsel bileşimleri ve sömürge geçmişleri yüzünden farklı özellikleri vardır.

Sahra-altı Afrika'daki Türk dış politikasındaki devlet ve devlet-dışı aktörler arasındaki çatışma vakalarının iki çıkarımı vardır: Al Basher ve Somali saldırısı konusundaki ihtilaf, Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'ya açılmasının herkes tarafından olumlu karşılanmadığını ve Türk ve Afrikalı devlet-dışı aktörlerin, Türkiye'nin dış politikasını uygulamasını zora sokmaya muktedir olduğunu göstermektedir. Yukarıda bahsedilen sorunlara dayanarak; Afrika'ya yönelik Türk Dış Politikası'nın etkinliğini geliştirmek için özetle aşağıdaki politikalar uygulanabilir:

* “Ülke-tabanlı geçiş kapısı” yaklaşımı uygulanmalıdır. Çünkü her bölgede bazı kilit ülkeler vardır. Türkiye, eğer mümkünse diğerlerini dışlamadan, bunlarla ikili ilişkilerini geliştirmeye özel önem vermelidir. Bu bakımdan Güney Afrika, Etiyopya, Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Senegal’in isimleri verilebilir. Türkiye bu kilit ülkelerle ilişkilerini ne kadar güçlendirirse Afrika’da o kadar çok güven duyabilir.

* Afrika’daki ülkelerin farklı sömürge geçmişine sahip olmaları Afrika politikasında oldukça belirleyici roller oynar. İngilizce, Fransızca, Portekizce ve İspanyolca konuşan Afrika ülkeleri/toplumları mevcuttur. Bunların hepsi düşünme tarzlarında ve sorunlara yaklaşımlarında farklılık gösterirler. Her bir ülke ile ilişkileri geliştirirken bu olgu ciddiye alınmalıdır.

* Afrika’da iki tip liderlik vardır. Bir tanesi, sömürgeleşmeden kurtulma süreçlerine ve kendi ülkelerinin bağımsızlığına önderlik eden eski kuşak tarafından temsil edilir. Diğer ikinci kuşaktır: Bağımsızlıktan sonraki liderler. Öncekiler dış yardıma karşı içe-dönük ve şüpheli iken, ikinciler az ya da çok dışa dönük ve dış güçlerle çalışmaya isteklidirler. İkinci grupla ilişkileri yoğunlaştırmak Türkiye’nin Afrika ile ilişkilerini daha anlamlı ve daha uzun soluklu hale getirebilir.

* Türkiye Afrika Birliği ve Afrika Kalkınma Bankası gibi kurumlarla ilişki kurarak son zamanlarda, Afrika ile ilişkilerini kurumsal düzeyde geliştirmiştir. Ankara uzun dönemli politikasının bir parçası olarak Afrika’daki mevcut kurumlarla olan bağına güçlendirmeye devam etmelidir (NEPAD, IGAD, SADC, ECOWAS, vb.). Türk dış politikası; Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvelerini, Türk-Afrika ilişkilerinin yaygın ve kurumlaşmış bir formunu oluşturmanın bir yolu olarak tasavvur etmeli ve uygulamalıdır.

* Türkiye’nin Afrika politikası küresel dinamiklere sahip olmalıdır. Hindistan-Brezilya-Güney Afrika Diyalog Forumu (IBSA Dialogue Forum) gibi kıtalar arası gurupları takip etmek ve eğer mümkünse bunlara katılmak, Afrika ve Dünya ile ilişkileri birbirine bağlamanın en iyi yoludur. Bu bağlanma, uluslararası bir boyut ekleyerek, Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerin sınırlarını genişletebilir.

* Türkiye ve Afrika arasında kendini gösteren en kalıcı sorun, her iki tarafta da var olan “diğeri hakkındaki bilgi eksikliği”dir. Bu sorunu aşmak Türkiye – Afrika ilişkilerini geliştirecektir. Bu sorunu aşmak için ise üç politika uygulanabilir: (1) Diğeri ülkede öğrenim görmek için ve diğeri hakkında bilgi almak için karşılıklı olarak değişim öğrencileri göndermeyi teşvik etmek gerekir. Bu toplumsal ve enformasyonel açığı kapatacaktır. (2) Üniversiteler arasında akademisyen değişimleri uygulanmalıdır. Özellikle Güney Afrika’da Orta Doğu ve Türkiye konusunda uzman eksikliği vardır. Aynı eksiklik Afrika hakkında Türkiye için de doğrudur. İngilizce eğitim veren Türk üniversitelerinden birinde (veya bir kaçında) Afrikalı profesörler için bir kürsü oluşturmak iyi bir başlangıç olabilir. Bu uygulama, uzun dönemde Afrika üzerine uzmanlaşan bir kurumsallaşmaya yol açabilirdi. (3) Afrikalı ve Türk düşünce kuruluşları arasındaki işbirliğini desteklemek, taraflar arasındaki karşılıklı bilgi eksikliğini giderebilir. Türk ve Afrika sorunları üzerinde her iki taraf hakkında konferanslar ve yayımlar organize etmek, her iki taraf için eşdeğerde önemde olan farkındalığı yaratacaktır. Bu konuda Türkiye’de en fazla çalışma ve katkı sağlamış olan Türk düşünce kuruluşu, hiç kuşkusuz Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)’dir. TASAM, kurulduğu yıldan itibaren şimdiye dek toplam 10 adet “Uluslararası Afrika Kongresi”, 2 adet “Türkiye – Afrika Formu”, Türkiye ile çeşitli Afrika ülkeleri arasında 9 adet “Yuvarlak Masa Toplantısı”, 11 adet “Afrika Misyon Toplantısı”, 6 adet “Afrika Çalıştayı” ve bunların dışında daha başka toplantılar düzenlemiştir. Bu kongrelere ve toplantılara şimdiye dek yüzlerce Afrikalı akademisyen, siyasetçi, bürokrat, medya mensubu, uzman ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri iştirak etmiştir. Bu çalışmalarda esas olarak Afrika’nın sorunları, gelişme potansiyelleri ve tabi ki Türkiye – Afrika ilişkileri ele alınmış ve tartışılmıştır. Tüm bu tartışmalar ve analizler kongre/toplantı kitapları ve raporları olarak yayımlanmıştır. (Bkz. www.tasam.org)

*Hem Türkiye hem de Afrika’da dil çalışmaları başlatmaya ihtiyaç vardır. Bazı üniversiteler, hatta bölgesel merkezler bile, Türkçe dilinde dersler sunmak üzere teşvik edilebilir. Türk üniversiteleri, kendilerine has olarak Kiswahili ve Hausa gibi ana Afrika ortak dillerini öğreten bir programa girişebilirler. Bu üç dilin hepsi (Türkçe, Kiswahili ve Hausa), yalnızca kendi ilgili bölgelerinde daha geniş çaptaki iletişim dilleri olarak değil, fakat kendi kültürel miraslarının taşıyıcısı olarak işbirliğini geliştirme konusunda önemlidirler. Afrikalılar, Türkçe dilinin, 141 milyona ulaşan rakamı ile Orta Asya’nın geniş bir kuşağı boyunca konuşulduğunun farkında değiller. Aynı şekilde Türkler de, Kiswahili dilinde konuşanların Doğu ve Orta Afrika boyunca yayılan 200 milyonun üzerinde kişiyi bulduğunu

ve Hausa dilinin, başta Nijerya'da olmak üzere Batı Afrika boyunca 200 milyon kişi tarafından konuşulduğunun farkında değiller.

* Bilim ve teknolojiye ortak işbirliği Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında teşvik edilmelidir. Bu amaçla hem Türkiye'de hem de Afrika ülkelerinde araştırma merkezleri kurulmalıdır.

*Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında askeri ve güvenlik işbirlikleri teşvik edilmelidir.

*Türk mallarının Afrika'ya ve Afrika mallarının Türkiye'ye sunulması gerekir. Bu durum, ortaklığın realite haline gelmesi için hayati öneme sahiptir.

*Afrika ve Türkiye şehirleri arasında "kardeş şehir ilişkileri" kurulmalıdır. Bu "kardeşlik ilişkisi", Türk – Afrika ortaklığı için iyi bir yaklaşım olacaktır.

*Türkiye'nin Afrika ülkelerine hakkıyla tanıtılmadığı ve Afrika ülkelerinin de Türkiye'ye hakkıyla tanıtılmadığı bilinmektedir. Bu konuda kurumsal projeler, hem Türkiye hem de Afrika ülkeleri tarafından başlatılmalıdır. Afrikalı insanlara Türkiye'yi ve Türklere Afrika'yı daha iyi ve gerçekçi olarak tanıtmak gerekir. Bunun için de ortak tanıtım kampanyaları yürütülmelidir.

* Günümüzde uluslararası ilişkileri etkileyen önemli bir aktör, hiç kuşkusuz medyadır. Medya, yaptığı yayınlar ve haberler yoluyla ülkeler arası ilişkileri olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında işbirliğini arttırmak için medyaya da önemli görev ve rol düşmektedir. Bu amaçla Türkiye ve Afrika medya kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek ve kurumsallaştırmak gerekir. Ayrıca Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında bir "gazeteci değişim programı" uygulamak, Türk-Afrika ilişkilerinin gelişimine fayda sağlayabilecektir.

SONUÇ

Bu tez çalışması, Türkiye'nin Gambiya Cumhuriyeti ve tüm Afrika kıtası ile işbirliği yapmaya neden ihtiyaç duyduğu ve hem Türkiye hem de Gambiya'nın bu gelişmeden nasıl faydalanacağı sorularına cevap bulmaya teşebbüs etmiştir. Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin, daha çok onun Avrupa Birliği, Kafkaslar, Balkanlar, Orta Doğu ve ABD ilişkileri üzerinde yoğunlaştığı iyi bilinmektedir. Türkiye'nin Gambiya ile hali hazırdaki ilişkileri, her iki ülkenin uluslararası ilişkilerindeki yeni bir gelişmedir. Türkiye istikrarlı bir şekilde Gambiya ile diplomatik ilişkisini ve bu ülkedeki dış politika mevcudiyetini artırmıştır.

Bu durum, her iki ülke arasındaki diplomatik misyonlarda ve ekonomik faaliyette bir artışa yol açmıştır. Ancak, Türkiye'de 2016 Temmuz ayında gerçekleşen başarısız darbe girişimi bu kazançların bir kısmını tersine çevirmekle tehdit etmektedir.

Türkiye'nin Gambiya'daki ve genelde Afrika'daki zayıflıkları, bizim gözlemlerimizden anlaşıldığı şekliyle, Afrika'nın anlaşılmasındaki yetersizlik, bilgi ve uzman eksikliği, nispeten zayıf sermaye yatırımları ve Türkiye'nin İslam konusundaki politikası hakkındaki bir miktar kafa karışıklığıdır. Diğer yandan, Türkiye'nin Gambiya'daki gücü, onun ülkedeki ağır yatırımları gibi riskler almada istekliliği, çoğunluğu sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanan insani diplomasisi, güçlü bir özel sektörü ve ülkeyi sömürmeden kendi öz-çıkarmı asgariye indirme konusundaki şöhreti; öyle ki bu, iki-uluslu modernize edici bir şebeke tarafından yaratılan iki ülke arasındaki güven iklimine yol açmaktadır.

Üstelik Türkiye Gambiya ile ilişkilerinde son on yıl boyunca çok büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Buradaki önemli soru; Türkiye'nin yaşadığı önemli iç ekonomik - politik zorluklar ve komşusu Suriye'deki krizin/savaşın Türkiye'nin Afrika'daki ve daha özelden Gambiya'daki faaliyetlerini genişletmeye izin verip vermeyeceğidir. Türkiye'nin iç ekonomik-politik sorunları / zorlukları devam ettiği sürece ve ayrıca komşusu Suriye'deki savaş, belirsizlik ve buradan Türkiye'ye yönelen terör saldırıları devam ettiği sürece, Türkiye'nin "Afrika Açılımı" sekteye uğrayabilir ve bu bağlamda Türkiye – Gambiya ilişkileri zarar görebilir.

Bu çalışmada biz, Türkiye'nin Gambiya ile ilişkilerinin doğasını çözmeye teşebbüs ettik. Gambiya'nın Türkiye ile kurduğu ilişki, diğer gelişmiş ülkelerle olan ilişkilerinden

farklıdır. Örneğin; büyük güçler ve gelişmiş ülkeler, diplomatik ilişkiler kurmak ve ülkeye finansal yardımda bulunmak için insan haklarına saygı, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, hukuk devleti, adil ve düzenli seçimler gibi birçok şartlar ileri sürüyorlar. Tayvan gibi bazı ülkeler ise, (2013 yılında bağlar kopmadan önce Gambiya'nın en önemli müttefiklerinden birisiydi), yalnızca kendi politik egemenliğinin tanınması karşılığında çeşitli gelişmekte olan ülkelerle teknik misyonlar kuruyor, böylece kalkınma yardımı programlarını büyük ölçüde tanınma üzerine sevk ediyorlar. Oysa Türkiye, ülkeye olan dış yardımları ve yatırımlarına bağlanan bu tür hiç bir ön şart koymuyor ve talepte bulunmuyor.

Bu araştırmanın kapsamı içinde biz şu çıkarıma vardık: Gambiya ile Türkiye'nin birbirleriyle çalışma konusunda neden bu kadar istekli oldukları, belki de nüfusların ezici çoğunlukla Müslüman olan her iki ülke arasındaki dini kardeşlik ve kültürel benzerliklerdir. Türkiye ve Gambiya arasındaki bu dini-kültürel bağ, özellikle İslami tarikatlar yoluyla, Afrika tarihine dayanmaktadır. Bu gözlem, uluslararası barışı koruma harekâtlarını inceleyen ve farklı ulusların ölüm algısını kıyaslayan araştırmalarla desteklenebilir, (Varoglu ve ark, 2008, s.121). Ayrıca Wasti (1998) tarafından ifade edildiği gibi, Batılı Örgütsel pratiklerin uygulanabilirliği, örneğin insan kaynakları yönetimi, Türklerinki ile çok uyumlu değildir. Bu bulgular Türk toplumsal karakteristiklerinin Batılı olmayan emsalleriyle nispeten daha fazla bağdaştığını ima eder, bu yüzden Türkiye ve Gambiya'nın benzer değerlere sahip olduğu sonucuna varır.

Bizim bulgularımıza göre, Türkiye'nin Gambiya ile paylaştığı en göze çarpan ve uzun süreli ilişkilerinden birinin daha 1980'li yıllarda başlayan askeri işbirliği olduğu öne sürülebilir. 1988'de Türk yetkililer Gambiyalı mevkidaşlarıyla yakınlaştılar, bunu takiben Gambiya Cumhurbaşkanı Sir Dawda Jawara Ankara'ya davet edildi. O zamanlar, Suudi Arabistan'daki Gambiya elçiliği Türkiye'ye de akredite edildi. 1980'lerde, iki dost ülke arasındaki dostane ilişkiler yalnızca askeri lojistik desteği üzerindedir. 1991'de Ulusal Muhafızları eğitmek için Gambiya'nın resmi talebi üzerine, dört subaydan oluşan bir grup, Gambiya'ya gönderildi. İlk grup misyonun kapsamı hakkında iyi bilgilendirilmemişlerdi, bu yüzden karşılaştıkları ilk problem askeri eğitim malzemesi eksikliği idi. Bununla birlikte, Türk personele Gambiya ordusu ve aynı zamanda mahalli halk tarafından büyük saygı gösterildi. 1993'te, görevin geçici statüsü devamlı bir statüye dönüştürüldü; 1994 askeri darbesinden sonra, Gambiya Polisine eğitim veren İngiltere ve Kara Kuvvetlerini eğiten Nijerya, bunlarla birlikte silah satmak için yetkililerle görüşmeler yapan İsrail gibi diğer

lkeler Gambiya'yı terk etti ve Türkiye İtfaiyecilerin ve Memurların eğitimine de destek vermeye başladı.

Bundan başka Türkiye, harita okuma, sınır koruması, narkotik, cezai eylem ve suç sahnesi araştırması ve gümrük vergileri süreçleri konusunda da kurslar verdi. O zaman, yalnızca İngilizce bilen Türk subaylarının Gambiyalı yardımcıları idi. Bu durum Gambiyalı yetkilileri bazı subayları dil eğitimi almak için Türkiye'ye göndermeye sevk ederken, bazı Türk subayları da, sadece eğitim için değil yerlilerle iletişim kurmak amacıyla yerel dili öğrenmeye çalıştı.

İki lke arasındaki bağların ve ilişkilerin tesis edilmesinden bu yana, her iki taraftan hiç kimsenin diğer tarafa karşı bir Őikyette bulunmadığı ve hiç kimsenin diğerine karşı saygısızlık yapmadığı ve gcenmediğini ifade etmek kayda değer bir durumdur. Türk personel Gambiya'da bulunduğu sürece, Türk mevkidaşlara hiçbir Şekilde düşmanlık gösterilmemiştir. Aslında, Türk muhataplarının gözünde Gambiyalılar çok uysaldı ve hayatı çok iyimser ele alıyorlardı. Her yerdeki slogan "Gambiya'da sorun yok" idi. Bu cevaplar, Türk halkına olan sevgilerini ifade eden ve onların çok misafirperver, cömert ve daima yardıma hazır olduğunu düşünen bizim Gambiyalı muhataplarımız tarafından verilen cevapların benzeriydi.

Eğitimle ilgili olarak, Türkiye'nin Gambiyalı ğrencilere büyük miktarda yükseköğrenim bursları vererek ilişkileri daha da ileri götürmeye kendini adadığı açıktır. Temmuz 2016 Darbe girişimi nedeniyle bazı düzenlemeler gecikmiş olmasına rağmen, her Şeye karşın 16 ğrenci yüksek öğrenimleri için Ekim ayında Türkiye'nin çeşitli Őehirlerine gelebildiler. Aynı zamanda on bir hükümet görevlisi/memuru 23-30 Ekim 2016 tarihlerinde Ankara'da Dışışleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi'nin bir Diplomatik eğitimine katıldılar.

Askeri alanda başlayan işbirliği 2000 sonrasında eğitim ve ekonomi alanlarına doğru dallanıp budaklanmayı başardı. Günümüzde ticaret ve yatırım, ilişkilerdeki ana işbirliğini oluşturuyor. İki tarafın hükümetleri, Türk Şirketlerinin Gambiya'daki serbest bölgede, Gambiyalı Őirketlerin de Türkiye'deki serbest bölgelerde faaliyet ve yatırımlarında teşvik edilmesi konusunda anlaştılar. Bu anlaşma iki ülkenin dostane ve karşılıklı ilişkilerini daha da geliştirecektir hiç kuşkusuz.

Özet olarak, Türkiye ve Gambiya'nın paylaştıkları ikili ilişkileri daha da geliştirmeye istekli ve bu konuda samimi oldukları açıktır. Bu hedefi başarmak, iki ülke arasındaki ticareti canlandırmayı ve teşvik etmeyi hedefleyen, derece derece ekonomik diplomasiye yol açan geleneksel diplomasisin korunması yoluyla ve iki taraflı bağların geliştirilmesi, ticari ilişkileri teşvik etmede yeni bağlantılar kurma konusunda iki ulusun çıkarı için birlikte çalışarak ve iki ülke arasındaki eğitim, tarım, ekonomi ve diğer işbirlikleri konusunda güvenli ve çeşitli ortak girişimlerin teşhis edilmesiyle mümkün olabilir.

Buna ek olarak, hem Türkiye hem de Gambiya siyasi liderleri ve siyasi seçkinleri; aralarındaki iki taraflı ve çok yönlü ilişkileri ve ortaklığı kuvvetlendirme konusundaki konumlarını geliştirebilecek politikaları yönlendirmeye devam etmelidir ve iki taraflı bağların geliştirilmesinde, ticari ilişkilerin teşvik edilmesinde, yeni bağların kurulmasında ve iki ülke arasındaki eğitim, tarım, ekonomi ve diğer işbirliği alanlarında iki ülkenin faydası için birlikte çalışmalıdırlar. İkili işbirliği, yalnızca huzurlu bir ortamda gerçekleşebilir. İşte bu yüzden Gambiya, Türk partnerleri ve yatırımcıları cezp edecek olan barışı, istikrarı ve güvenliği ülke içinde sağlamak için son derece sıkı bir şekilde çalışmıştır ve bu hususta çalışmaya devam etmelidir...

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALESINA, Alberto & DOLLAR, David (1998). *“Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?”*, Cambridge: National Bureau of Economic Research.

ATALAY, Zeynep: (2013) *“Civil Society as Soft Power: Islamic NGOs and Turkish Foreign Policy, in Turkey between Nationalism and Globalization”*, ed. Riva Kastoryano (New York: Routledge,)

CEESAY, Ebrima. (PhD) (2006): *“The Military and 'Democratisation' in the Gambia: 1994-2003”*, Trafford Publishing, 250-383-6884, 2404 Douglas Street Victoria BC V8T4L7 Canada. ISBN: 1-4251-0103-8

DAUN, Holger: (1974): *“Change, conflict potential and politics: two Gambian case-studies”*, Lund, Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.

DJELIC, Marie Laure, and Sigrid QUACK, (2008): *“Overcoming path dependency: path generation in open systems”*, Springer Publishers, Netherlands, DOI 10.1007/s11186-007-9026

HUGHES, Arnold. and David PERFECT (2006): *“A Political History of the Gambia, 1816-1994”*, University of Rochester Press, New York, ISBN: 9781580462303

SAINE, Abdoulaye (PhD) (2010): *“Paradox of Third-wave Democratization in Africa: The Gambia under the AFPRC-APRC Rule, 1994-2008”*, January 2010, Transylvania University

SARR, Samsudeen (Rtd.Lt. Col.) (2007): *“Coup d'état by the Gambia National Army”* Xlibris publishers, June 15, 2007, ISBN13: 978-1-4257-6111-0

SCHROEDER, Richard A. (1999): *“Shady Practices: Agro forestry and Gender Politics in the Gambia”* University Of California Press. Berkeley · Los Angeles – London, ISBN: 0-520-21687-3

TOURAY, Omar A. (2000): *“The Gambia and the World: a history of the foreign policy of Africa's smallest state, 1965–1995”*. Hamburg: Institute of African Studies. ISBN 3 928049 66 6. 2000, 209

VAROGLU, Abdulkadir. and Mehmet CAKAR, (2008): *“An Unusual Bi-National Military Cooperation: the Case of Turkish-Gambian Relations”*, Source Military Cooperation in Multinational Peace Operations: Managing Cultural Diversity and Crisis Response / ed. by Joseph Soeters and Philippe Manigart, London: Routledge, 2008, Pages117-128, ISBN0415445892, 9780415445894

JOURNALS

AKGÜN Birol& Mehmet ÖZKAN (2010): *“Turkey’s Opening to Africa,”* Turkish Policy Quarterly, The Journal of Modern African Studies 48, no. 4 (2010)

ALL AFRICA JOURNAL (2014): *“Gambia- Turkey will further develop relations”* press release by the Turkish Embassy in Gambia. <http://allafrica.com/stories/201502161620.html>

ALL AFRICA NEWS JOURNAL (2014): *“Gambia, Turkey Ink Agreements to Deepen Relations”* 26 May, 2014. <http://allafrica.com/stories/201405261981.html>

ARAS, Bülent (2009): *“The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”*. Insight Turkey, 11 (3), 127-142.

AYDINTAŞBAŞ, Aslı (2005,): *“Etiyopya mı?”* Sabah gazetesinin sitesinden alındı: <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/03/03/aydintasbas.html>Bekdil, B. (2014, 10 12). Ideal Turkish youth: Devout and empty.

BAKER, Kathleen M. and Richard Louis EDMONDS, (2004): “*Transfer of Taiwanese ideas and technology to The Gambia, West Africa: a viable approach to rural development?*” The Geographical Journal, 170 (3), 189-211 DOI: 10.1111/j.0016-7398.2004.00120.x

BOZTAŞ, Asena (2011): “*Türkiye’nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori Ve Uluslararası Toplum Teorisi.*” Sakarya Üniversitesi, 139-158 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876485.pdf>

Çevik, Senem (2014). “*Turkish Soap Opera Diplomacy: A Western Projection by a Muslim Source*”. Exchange Journal of Public Diplomacy. Vol. 5, 77-102.

ÇOLAKOĞLU, Sercuk (2014): “*Turkey- Gambia relations: Strategic Friendship*” Journal of Turkish Weekly, <http://www.turkishweekly.net/2014/02/18/comment/turkey-the-gambia-relations-strategic-friendship/>

DALY, John C.K. (2008): “*Turkey Courts Africa*” Eurasia Daily Monitor Volume: 5 Issue: 183, Jamestown Foundation:
http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33967&no_cache=1#.VJR0uV4DcA

DAVUTOĞLU, Ahmet (2008). “*Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*”. Insight Turkey, 10 (1), 77-96.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2009). “*Principles of Turkish Foreign Policy*”. Washington DC: SETA Foundation.

ERKİN, Feridun Cemal (1952): “*Turkey’s Foreign Policy,*” 1952

FIDAN, Hakan & Rahman NURDUN, (2008). “*Turkey's role in the global development assistance community: the case of TIKA*”. Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 10 (1), 93-111.

GÜR, Füsün, Nurdan Çakır, Şevki Mert Barış vd.(2013). “*Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu2013*”.TIKA.

<http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2013.pdf>

HAZAR, Numan (2000): “*The Future of Turkey-Africa Relations,*” 2000 Dış Politika, Cilt: 25, No. 3-4, s. 109-110

K A P L A N , M u h i t t i n (2 0 1 5) : “*Turkey-Africa Economic Relations: After Russian Sanctions, Turkish Businesses Eye African Markets to Offset Losses*”, International Business Times, 16 December 2015, <http://www.ibtimes.com/turkey-africa-economic-relations-after-russian-sanctions-turkish-businesses-eye-2228482>

MERAL, Ziya and Jonathan PARIS,(2010): “*Decoding Turkish Policy Hyperactivity*”, the Washington Quarterly, Vol. 33, No 4, p. 85.

MCCLORY, Jonathan (2013): “*The New Persuaders a 2012 Global Ranking of Soft Power*”. London: Institute for Government, UK.

MWANZA, Kevin (2016): “*Turkey-Africa Relations Will Never Be The Same After The Attempted Coup*” AFK Insider, August 1, 2016. <http://afkinsider.com/130550/turkey-africa-relations-will-never-be-the-same-after-attempted-coup/>

NOORDERHAVEN, Niels G. and Bassirou TIDJANI, (2001). “*Culture, governance, and economic performance: An explorative study with a special focus on Africa*”. International Journal of Cross Cultural Management, 1(1), pp. 31-52.

ÖNİŞ, Ziya (2013). “*Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence*” Social Sciences Research Network.

ÖZKAN, Mehmet& Serhat ORAKCI, (2015): “*Viewpoint: Turkey as a “political” actor in Africa – an assessment of Turkish involvement in Somalia*”, Journal of Eastern African Studies, Vol. 9, No. 2, pp. 343–352.

ÖZKAN, Mehmet (2012): “*A New Actor or Passer-By? The Political Economy of Turkey’s Engagement with Africa,*” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14, no. 1

SHINN, David H. (2015): “*Turkey’s Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification*”. Africa Programme, September 2015, Chatham House Royal Institute of International Affairs

SHINN, David H.(2016): “*Hizmet in Africa*” International Conference at Sao Paolo University, 19 May 2016. <https://tr.scribd.com/doc/313844522/Hizmet-in-Africa-The-Gulen-Movement>

TEPEBAŞ, Ufuk (2015): “*Turkey in Africa: achievements and challenges*”. May 2015, Istanbul

TEPEBAŞ, Ufuk (2013). “*Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika*”. İstanbul: TASAM

TURKISH NATIONAL METROLOGY INSTITUTE (TUBITAK): “*Memorandum of Understanding with the Gambia Standard Bureau (TGSB)*” 2nd September, 2015. <http://www.ume.tubitak.gov.tr/en/haber/memorandum-understanding-gambia-standards-bureau-tgsb>

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI, TİKA Yıllık Rapor, 2013. http://www.tika.gov.tr/en/publication/list/trky_reports-24

U.S. GOVERNMENT (2007): “*21st Century Complete Guide to Gambia (The Gambia) - Encyclopedic Coverage, Country Profile*”, 2007, CIA Fact book (Two CD-ROM Set)

WHEELER, Tom (2010): “*Ankara to Africa: Turkey’s Outreach since 2005,*” *South African Journal of International Affairs*

YILMAZ, Mehmet (2010): “*Conceptual Framework of Turkish Foreign Policy in the AK Party Era*”, *Turkish Review*, Vol. 1, No 1 (October/November 2010), p. 70

TEZLER

EROGLU, Zehra (2005): “*Turkish foreign policy towards the Balkans in the post-cold war era*”. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Lisansı için sunulan tez. Ankara, Nisan 2005.

FLETCHER, Andria Jane (1978): “*Party politics in the Gambia*” PHD teiz, Californiya Üniversitesi, 1978, Kaynak: Dissertation Abstracts International, Volume: 39-01

SENGHOR, Jeggan C. (1979): “*Politics and the Functional Strategy to International Integration: Gambia in Senegambian Integration 1958-1974*”. Tez (PH. D.)--YALE UNIVERSITY, 1979. Kaynak: Dissertation Abstracts International, Volume: 40-06, Section: A, page: 3523.

TEKİN, Osman (2012): “*Turkish Foreign Policy towards Africa: motivations and interests 2001-2010*”. Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Master Derecesinin şartlarının kısmen yerine getirilmesi için Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan tez. T, Fatih Üniversitesi, Haziran, 2012

Volkan İpek& Gonca Biltekin (2013). “Turkey's foreign policy implementation in sub-Saharan Africa: A post-international approach”. *New Perspectives on Turkey*, 49, pp 121-156 doi: 10.1017/S0896634600002065 Bilkent Üniversitesi P.hD Adayı

GAZETELER

AVCI, Salim (11 Ocak 2015): “*Africa prime destination for Erdoğan in bid to boost good relations*”, Today's Zaman, s.8

CEESAY, Hassan (13 Şubat 2014): “*Turkey, Gambia Ink Cooperation Agreements*”The Point Newspaper Gambia Ltd, s.5

DAILY SABAH (27 January 2015): “*Erdogan: We cannot remain silent on Africa*”, s13

DAILY OBSERVER, Gambia, Archives. <http://observer.gm/>

DENİZ Faik& Orakçı SERHAT(Aralık 18, 2006): “Afrika Kitasi Musluman Ulke ve Topluluklari Dini Liderler Toplantisi” BSV Bulten 62 (2006).

<http://afrikacilim.blogspot.com.tr/2006/12/afrika-dini-liderler-toplantisi.html>

ETN GLOBAL TRAVEL INDUSTRY NEWS (26 September 2012): “Turkey and Gambia Sign Tourism Cooperation Agreement” <http://www.eturbonews.com/31359/turkey-and-gambia-sign-tourism-cooperation-agreement>

HÜRRIYET. (28 Şubat 2009). “Ties with Africa help ties with EU”. Retrieved from Hürriyet DailyNews: <http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/11102588.asp?scr=1>

JALLOW, Alhagie Babou (03 August 2016): “Turkey Gives \$100,000 Worth of Equipment to Boost Health Sector” Daily Observer Gambia. <http://allafrica.com/stories/201608031220.html>

ÖZERLİ, Büşra (5 August 2016): TODAY ZAMAN JOURNAL, “Gambia- Turkey cooperation in Peace-keeping Operations” s.4-5

TASTEKIN, Fehim. (28 January 2015) “Erdoğan’s Africa tour”, Al-Monitor; <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/turkey-erdogan-islamic-leadership-africa.html>

THE GUARDIAN(24 July 2015): “Turkey carries out first ever strikes against Isis in Syria”, s.12-13

MOORE, Jack, (22 May 2015): “Turkey’s Erdoğan: Morsi is Egypt’s president, not Sisi”, NEWSWEEK,<http://europe.newsweek.com/turkeys-erdo-morsi-egypts-president-not-sisi-327640>

NYOCKEH, Abdoulie (06 October 2014): “Turkey based charity foundation donates 350 bulls to Gambian communities”. The Point Newspaper, <http://thepoint.gm/africa/gambia/article/igmg-hasene-donates-350-bulls-to-gambian-muslims>

RESMÎ KAYNAKLARI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: “*Gambia-Turkey Relations*”
<http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>

GAMBIA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI “*Turkey: Country File*” – “Turkey Technical
Cooperation File” www.mofa.gm

GAMBIA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: “*Agreed Minutes Of The 1st Session Of The Turkey -
Gambia Joint Economic, Scientific And Technical Cooperation Commission Banjul, 23 -24
May 2014*” MOFA Report File.

TÜRKİYE DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: “*Turkey- Africa Relations*” MFA website,
www.mfa.gov.tr

TÜRKİYE DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: “*Turkey’s Relations with the Gambia*” MFA website,
www.mfa.gov.tr